

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI**

**YUSUF ES-SİBÂ'Î VE ARZU'N NİFÂK ADLI
ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK AÇIDAN
İNCELENMESİ**

NURHAN KORU

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ EMİNOĞLU**

KONYA-2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurhan KORU		
	Numarası	17810601218		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Arap Dili Ve Belagatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Yusuf es-Sibâ'î ve Arzu'n-Nifâk Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açından İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nurhan KORU

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurhan KORU		
	Numarası	17810601218		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Arap Dili Ve Belagatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ali EMİNOĞLU		
Tezin Adı	Yusuf es-Sibâ'î ve Arzu'n-Nifâk Adlı Romanın Teknik Ve Tematik Açından İncelenmesi			

Modern Arap Edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden olan Yusuf es-Sibâ'î, Mısır halkı tarafından çok değer gören biri olmuştur. Aynı zamanda siyasetçi ve gazeteci olan edip, eserlerinde toplumsal problemlere yer vererek halkın sorunlarına çözüm yolu aramıştır. Sade ve süssüz üslubu ile halk içerisinde biri gibi davranarak eserlerini kaleme almıştır. Kendisini toplumsal sorunlara adayarak es-Sibâ'î, romantizm, realizm, mizah ve fantastik türleri aynı kaptaki harmanlamış, bu hali ile okuyucuların beğenisine sunmuştur.

Çalışma giriş, birinci bölüm ve ikinci bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Mısır'ın modernleşme süreci ile Mısır'da roman hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde yazarın hayatı, gençlik yılları, vefatı ve edebi kişiliği incelenmiştir. İkinci bölümde ise *Arzu'n-Nifâk* romanı teknik ve tematik açıdan tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yusuf es-Sibâ'î, *Arzu'n Nifâk*, Modern Mısır Romanı

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Nurhan KORU		
	Student Number	17810601218		
	Department	Department Of Basic Islamic Sciences / Arabic Language And Recognition		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assistant Professor Ali EMİNOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	Yusuf al-Sebai And Thematic and Technical Review Of His Novel Called "Ardh al-Nefaq"			

Yusuf al-Sebai, one of the prominent figures of modern Arabic literature, has been appreciated by the Egyptian people. This literary man, who is also a politician and journalist, sought a solution to the problems of the people by including social problems in his works. He acted like one of the people and wrote his works with unsophisticated and unembellished style. Sibâ'i devoted himself to social problems and combined romanticism, realism, humor and fantasy genres in the same pages and presented it to the readers in this form.

The present study consists of an introduction and two main chapters. In the part of introduction, information about the modernization process of Egypt and the novel in Egypt have been given. In the first chapter, the life, youth and death of the author has been examined. Furthermore, the author's literary personality has been analyzed. Subsequently, in the second part, " *Ardh al-Nefaq*" has been evaluated in terms of technique and thematic.

Key Words: Yusuf al- Sebai , *Ardh al- Nefaq*, Modern Egyptian Novel

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
1.Araştırmanın Konusu ve Özgünlüğü	1
2.Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3.Araştırmanın Metodu	1
4.Modernleşme Sürecinde Mısır.....	2
5.Mısır’da Roman	10
6. Modern Mısır Romanına Romantizm ve Realizm Akımlarının Etkisi.....	15
6.1.Romantizm	15
6.2. Realizm.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF ES- SİBÂ’Î’ NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. Doğumu	20
1.2.Gençlik Yılları	20
1.3. Vefatı	23
1.4. Edebi Kişiliği	23
1.5. Eserleri.....	28
1.5.1. Hikâyeleri	28
1.5.2. Romanları	29
1.5.3. Tiyatroları.....	30
1.5.4. Makaleleri.....	30
1.5.5. Gezi Yazısı	31

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF ES- SİBÂ’Î’ NİN ARZU’N- NİFÂK ADLI ESERİNİN TEKNİK VE TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ

2.1. Romanın Tanıtımı.....	32
2.2. Kitabın Özeti.....	33
2.3. Romanın Teknik Olarak İncelenmesi	37

2.3.1. Şahıs Kadrosu.....	37
2.3.1.1. Başkahraman.....	37
2.3.1.2. Ebu Şulâh (Ahlak Tüccarı)	46
2.3.1.3. Şulah	48
2.3.1.4. Kayınvalide	49
2.3.1.5. Başkahramanın Eşi	50
2.3.1.6. İbrahim Efendi	51
2.3.1.7. Karşı Komşu	51
2.3.1.8. Dilenci.....	52
2.3.1.9. Muhammet Efendi	53
2.3.1.10. Muhbir	54
2.3.1.11.Yardımcı Kişiler	54
2.3.2. Anlatıcı Ve Bakış Açısı.....	54
2.3.2.1. Anlatıcı.....	54
2.3.2.2. Bakış Açısı.....	56
2.3.3. Olay Örgüsü.....	58
2.3.3.1. Olay Örgüsü - Giriş.....	59
2.3.3.2. Olay Örgüsü - Gelişme	60
2.3.3.3. Olay Örgüsü – Sonuç	62
2.3.4. Zaman	63
2.3.5. Mekân	67
2.3.6. Dil ve Üslûp Özellikleri.....	71
2.3.7. Anlatım Teknikleri	73
2.3.7.1. Tasvir Tekniği.....	73
2.3.7.2. Otobiyografik Teknik	75
2.3.7.3. Diyalog Tekniği	76
2.3.7.4. İç Monolog Tekniği	77
2.3.7.5. Montaj Tekniği	78
2.3.7.6. Geriye Dönüş Tekniği.....	79
2.4. Romanın Tematik Olarak İncelenmesi	80
2.4.1. Riyakârlık	80
2.4.2. Cesurluk.....	82

2.4.3. İyi Huyluluk.....	83
2.4.4. Siyonizm.....	84
2.4.5. Ölüm.....	85
2.4.6. Ahlak Salgını.....	86
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
d.	: Doğum tarihi
ö.	: Ölüm tarihi
vb.	: Ve bunun gibi
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

20. yy. Modern Arap edebiyatının önde gelen yazarlarından Yusuf es-Sibâ'î Mısır toplumunda sevilip sayılan bir şahsiyettir. Nitekim verdiği sosyal mesajlar ve ülke gündemine dair araştırmaları, siyasî geçmişi, babasından aldığı donanım ve vatanperverliği Mısırlılar tarafından oldukça önemsenmesini sağlamıştır. Yazar ilk etapta hikâyeciliği ile ön planda olsa da, daha sonra halkın romana olan ilgisinden yola çıkarak, roman alanında ustalaşmıştır.

Bu çalışmada ele alacağımız Yusuf es-Sibâ'î'nin *Arzu'n-Nifâk* isimli romanı Mısır'da oldukça ses getirmiş ve bir televizyon dizisine uyarlanmıştır. Yusuf es-Sibâ'î aynı zamanda bu eseri gerçek ve fantastik türü aynı kapta harmanlayarak okuyucuya sunmuştur. Nitekim eseri birinci tekil kişinin ağızdan yazarak kendisini olayların içinde hissettirmiştir.

Bu araştırmada, Arap dünyasında büyük yankı uyandıran bu eserin tahlili ile müellifin doğumu, gençlik, yılları, vefatı ve diğer eserleri incelenmeye çalışılmıştır. Giriş, birinci bölüm ve ikinci bölümden oluşan çalışmamızda, giriş bölümünde Mısır'ın modernleşme süreci ve romanın ortaya çıkış sürecinden bahsedilmiştir. 20. yy. Modern Arap edebiyatçılarından olan es-Sibâ'î'nin yaşadığı döneme kısaca değinilmiştir. Birinci bölümde yazarın doğumu, gençlik yılları, ölümü ve eserlerinden bahsedilmiş, ikinci bölümde ise çalışmamızın temel noktası olan Yusuf es-Sibâ'î'nin *Arzu'n-Nifâk* adlı eserinin özeti verilmiş, olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân, anlatım tekniği, dil ve üslup gibi başlıklarla teknik ve tematik açıdan incelenmiştir.

Bu çalışmanın her bölümünü inceleyerek büyük bir özveriyle beni yönlendiren değerli danışmanım Ali Eminoglu'na saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

Nurhan KORU - Temmuz/2022 - Konya

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Özgünlüğü

Araştırmamızın konusunu, Yusuf es-Sibâ'î'nin hayatı, edebî kişiliği ve Arzu'n-Nifâk adlı eserinin teknik ve tematik açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Yusuf es-Sibâ'î'nin romanlarına dair ülkemizde yüksek lisans ve doktora düzeyinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Yusuf es-Sibâ'î'nin “*İsnetâ ‘Aşrate İmre’e mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*¹” konusu, İsmail Timurtaş tarafından incelenmiştir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Yusuf es-Sibâ'î Modern Mısır romanında birçok eser kaleme almış önemli bir ediptir. Gerek romantik ve gerçekçi üslubu aynı anda kullanması gerekse romanında kullandığı temalar eserlerini oldukça başarılı bir şekilde kaleme almasına sebebiyet vermiştir. Modern Mısır Romanının ülkemizde birçok örnekleri incelenmiş olmasına rağmen yapılan araştırmalar neticesinde Yusuf es-Sibâ'î'nin eserlerine çok fazla yer verilmediği anlaşılmıştır. Amacımız Arap âleminde çokça tanınan ancak ülkemizde eserleri yeteri kadar araştırılmayan es-Sibâ'î'nin, Arzu'n-Nifâk adlı romanını ve hayatını inceleyerek akademik çalışmalara katkı sağlamaktır.

3. Araştırmanın Metodu

Bu araştırmanın giriş bölümünde yazarın yaşadığı ülkeye dair araştırma ve Arap romanının ortaya çıkış safhaları ile yazarın yaşadığı XX. yüzyılda Mısır'ın sosyo-kültürel süreçleri ele alınmıştır. Yazarın ilmi ve kültürel birikimi, eserlerinin değeri ve içeriği ile doğru orantılıdır. Bu sebeple yaşadığı döneme dair incelemeler romanda edineceğimiz bilgiler ile paralellik arz eder. Roman baştan sona kadar ayrıntılı olarak incelenmiş olup eserin özeti, olay örgüsü, kişi kadrosu, yer ve zaman tahlilleri yapılarak ayrı başlıklar altında çalışılmıştır. Eserdeki temalar ayrı başlıklar halinde incelenerek örneklendirilmiştir.

¹ İsmail Timurtaş, Yusuf Es-Sibâ'î'nin İsnetâ ‘Aşrate İmre’e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019)

4. Modernleşme Sürecinde Mısır

Napolyon Bonaparte (1769-1821), 1798 yılında Fransız askerî birliklerle Mısır'ı işgal ederek, İngilizlerin Akdeniz ve uzak doğudaki hâkimiyetlerine son vermek istiyordu. Ticaret noktalarındaki üstünlüklerini ele geçirmek için Hindistan'a ulaşmanın en kolay yolunun Mısır'ı işgal etmek olarak görüyordu.²

Fransızlar'ın 1798 yılında Mısır'ı işgal etmelerinin ardından, Modern Arap edebiyatı da birçok yenilikle şekillenmiş oldu.³ Napolyon'un beraberinde getirdiği birçok ilim adamının yanı sıra, Arap harfli matbaa sisteminin de bulunması Mısır'daki kültürel yeniliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bununla beraber Mısır halkı, Napolyon'un ülkeye getirdiği bazı broşür ve kitapların Arap harfleriyle basıldığına ilk defa şahitlik ediyordu.⁴

Fransızların Mısır hakkında yapmış oldukları en önemli çalışma Description del'Égypte adlı eserdir. Bu eser, 9 cilt olarak Fransız bilim adamlarının Mısır'da yapmış oldukları araştırmaları içermekle beraber, Mısır medeniyetini de dünyaya tanıtmaya biliniyor.⁵

Fransa ve İngiltere arasındaki savaşın şekillenmesi için işgal edilen Mısır, Napolyon'un üç yıllık hâkimiyetinin sonunda, Mehmet Ali Paşa (1769-1849) komutasındaki bir ordunun desteği ile 1803 yılında Fransızlardan geri alınmıştır.⁶ 1805 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliğini ilan etmesinin ardından Saray, Mısır'ın tekrar Osmanlı topraklarına girmesinin hoşnutluğu ile Kavalalı'nın valiliğine ses çıkarmamıştır.⁷ Mehmet Ali Paşa'nın asıl amacı Memlûk beylerinin Osmanlı

² Jan Brugman, *An Introduction To The History Of Modern Arabic Literature In Egypt*, (Hollanda: E.J.Brill, 1984), 4.

³ Afaf Lutfi es-Seyyid MARSOT, *Egypt In The Reign of Muhammed Ali*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 71.

⁴ Hulusi Alptekin, *Modern Mısır Edebiyatçısı Tevfik el- Hâkîm'in Uşûr'un Mine's- Şark Adlı Eserinin İncelenmesi*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 1.

⁵ Cihaner Akçay, *Rifa'a Raft el- Tahtavî (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Toplumsal Konulardaki Düşünceleri)*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992), 2.

⁶ Ahmet Heykel, *Tatavvur el- Adab el Hadis fi Mısır*, (Kahire: Dar'ul Maarif, 1994), 26.

⁷ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, (Ankara: Hece Yayınları, 2021), 14.

yönetimindeki etkisini yok ederek Mısır'ın tek egemeni olmaktı. Nitekim zamanla bunu başarabilmiş ve Memlûk beylerini pusuya düşürerek, Memlûk nüfuzunu tamamen ortadan kaldırmıştır. 1811 yılında 24 bey ve 60 Memlûklu bir davet sonrası Mehmet Ali Paşa'nın emriyle öldürülmüştür.⁸

Mehmet Ali Paşa nüfuzunu güvence altına alınca ilk etapta askerî, idarî ve iktisadî yenilikler başlattı ve aynı zamanda divan ve meclisler oluşturarak yönetimi merkezi bir sistem haline getirdi.⁹ Mevcut imparatorluktan kurtulmak isteyen Paşa, yönetimi ele geçirir geçirmez eğitim alanında da birçok reformu destekledi ve yurt dışı öğrenim burslarını başlattı. İlk kafilenin İtalya'ya gitmesinin yanı sıra birçoğu da Fransa'ya gönderildi.¹⁰ İtalya'ya gönderilen öğrencilerin isimleri hakkında pek fazla bilgiye ulaşılamamakla beraber Nikola Müsabiki Efendi'nin (1825-1894) yıllarca İtalya' da kaldıktan sonra Mısır'a dönüşü sonrası 1821 yılında Bulak Matbaa Müdürlüğüne atandığı biliniyor. Fransa'ya gönderilen 42 kişilik kafilden ise Rifâ'a er-Râfi' Tahtâvî (1801-1873) imamlık görevini tebliğ etmesi amacı ile orada bulunduğu bilgisine bazı kaynaklarda ulaşmak mümkün. Tahtavî Paris izlenimlerini “*Tahlis el- İbrîz fî Telhîs-i Bâriz*” adlı eserinde oldukça detaylı ve akıcı olarak anlatır. Nitekim kimlerden ders aldığını, neler yaptığını hangi kitapları tercüme ettiği bilgisini okuyucuya ulaştırıyor.¹¹ En önemli çevirisi olan “*Mevâkî'u'l Eflâk fî Ahbarî Telimâk*” eseri Fransızcadan Arapçaya çevrilmiş ilk eser niteliğini taşımakla beraber Arap edebiyatının temel ilkeleri ile dolu olması hasebiyle önem arz etmektedir.¹²

Tahtavî'nin Arap edebiyatında öncülük ettiği bir diğer yenilik ise el Vakâ el Mısriyye gazetesini yönetmesidir. Bu gazete ülkedeki gelişmeleri içermesinin yanı

⁸ Marsot, *Egypt In The Reign of Muhammed Ali*, 72.

⁹ Hilal Görgün, “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/569

¹⁰ Er, *Modern Mısır Romanı*, 15.

¹¹ Rifâ'a er-Râfi' Tahtâvî, *Tahlis el- İbrîz fî Telhîs-i Bâriz ev el-Divân el-Nefîs bi Eyvân-ı Barîs*, çev. Cemil Çiftçi (İstanbul: Ses Yayınları, 1992), 12.

¹² Ahmet Kâzım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 27.

sıra, ülkenin siyasi ve sosyo-kültürel yapısına dair olayları da kapsıyordu.¹³ Mehmet Ali Paşa tarafından desteklenen reform hareketleri Mısır'da edebiyat alanında birçok yeniliğe sebebiyet vermiştir. Batı ülkelerine gönderilen kabilelerin Mısır edebiyatına kazandırdığı birçok batılı görüş ile edebiyat farklı bir boyut kazanmış olsa da, Mehmet Ali Paşa'nın ölümünden sonra (1848) yerine geçen 1. Abbas (1813-1854) ile birçok batılı faaliyet son bulmuştur. Zira Abbas, diller okulu dâhil olmak üzere Avrupalı tarzda inşa edilen okulların yanı sıra, yabancı memurların işine son vererek Tahtavî'yi de bir ilkokul kurması bahanesi ile Sudan'a sürmüştür.¹⁴

Mısır'ın edebî yönden ilerleyişi yönetici değişiklikleri ile farklılık arz etse de 1. Abbas, döneminde meydana gelen kültürel ve siyasi duraklama Said Paşa (1822-1863) döneminde de devam ederken,¹⁵ diğer taraftan yönetimi ele alan Said paşa Kavalalı tarafından yürütülen siyaseti tekrar Mısır toplumuna kazandırmıştır. Said Paşa'nın iktidarda olduğu dönemlerde birtakım kurallar ve yasalar getirmesinin beraberinde beklenmedik sonuçlar ortaya çıktı. Bunlar halk ile iktidarın arasını zayıflattı. Yapılan reform hareketlerinin amacı daha fazla güç ve adalet sağlama iken halk bu kadar reforma hazırlıklı olmadığı için büyük problemlere sebebiyet verdi.¹⁶

İsmail Paşa'nın (1830-1895) yönetime geçmesiyle birçok reform hareketiyle beraber kültürel canlanma yaşanır.¹⁷ İsmail Paşa İbrahim Paşa'nın ikinci oğludur. Said Paşa'dan sonra yönetime usul olarak büyük oğlu Ahmet Paşa geçecekken, aile bireylerinin Kahire'ye bir davete gidecekleri esnada Ahmet Paşa'nın yol arkadaşlarıyla geçirdiği elim kazada hayatlarını kaybetmesi sonucu İsmail Paşa Mısır'a vali olur. Zira hasta olduğu için davete katılamayan İsmail Paşa için de bu durum sürpriz olur.¹⁸ 1863' te İsmail paşanın yönetimi ele almasının akabinde Mısır'

¹³ Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Nisan 2014), 61.

¹⁴ Cemaladdin eş- Şeyyal, *Rifâ'a Râfi Tahtavî*, (Kahire: Hindavi Vakfı Yayınları, 2020), 48-49.

¹⁵ Er, *Modern Mısır Romanı*, 20.

¹⁶ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 326-327.

¹⁷ eş- Şeyyal, *Rifâ'a Râfi Tahtavî*, 59.

¹⁸ Fatih Dal, *İsmail Pasha's Governorship in Egypt: 1863-1879 / İsmail Paşa'nın Mısır Valiliği: 1863-1879*, (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012), 7.

da kültürel ve edebi yönden gelişmeler başlar. Avrupa’da tahsil görmüş olmasının yanı sıra birçok sanatsal faaliyeti takip ederek Mısır’a Avrupai tarzda birçok yenilik getirmiştir.¹⁹ Kültürel zenginleşmenin altın çağı Hıdiv İsmail Paşa döneminde görülmesinin sebebi, eğitime ve çeviri faaliyetlerine önem vererek birçok edebi çalışmanın ülkeye kazandırılmasına destek olmasındandır.²⁰ Ezher’in Avrupa tarzı yöntemle çalışan müderrislerine, sapıklık ve cehalet ile itham edilmesine son vermek adına “Fransa’daki Ecole Normale Supérieure” örnek alınarak bir öğretim kurumu açılması planlanıyordu. İsmail Paşa’nın öncülüğünde Ezher ile aradaki ihtilafları önlemek amacıyla, Maarif Nazırı Ali Paşa Mübarek’in teşvikleri ile Daru’l Ulûm adında yeni bir kurum açıldı. Müspet ilimlerin yanında dini ilimler ve Fransızca eğitim alındığı bu kurum dönemin eğitim seviyesinin diğer kurumlardan oldukça yüksek olduğu hasebiyle mezunların, şer-i mahkemeler ve müftülüklerde çalışmalarına olanak sağlamıştır.²¹

Kahire, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren gerek Avrupa’daki düşünce akımları gerekse Daru’l ulum ve Darul Kutubi’l Mısriyye’ nin²² yanı sıra idari örgütlenme ve tercüme çalışmalarıyla modernleşmeyi belirgin bir şekilde başlatan Arap şehri oldu.²³ Lübnan’da Dürzilerle Marûniler arasında çıkan iç savaş sonucunda Mısır’ın Hristiyanlara kucak açmasının neticesinde çok sayıda Hristiyan Arabın göç etmesi, Mısır’ın edebiyat ve kültürel tarihinin oluşmasında çok önemli bir payı vardır.²⁴

İsmail Paşa döneminde eğitim alanının canlandırılması ve aynı zamanda birçok yeniliğin de gerçekleşmesinin akabinde muhtelif alanlarda cemiyetler kurulmuştur. Bu

¹⁹ Er, *Modern Mısır Romanı*, 22.

²⁰ Hamdi Sakkut, *The Arabic Novel Bibliography and Critical Introduction*, çev. Roger Monroe, (New York: The American University İn Cairo Press, 2000), 14-15.

²¹ Hilal Görgün, “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/555

²² Er, *Modern Mısır Romanı*, 25.

²³ Ecehan Somuncuoğlu, “On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1, (Mart 2015), 107.

²⁴ Rogger Allen, “Literary History and the Arabic Novel”, *Board Of Regents Of The University Of Oklahoma*, 75/2, (Spring 2001), 206.

cemiyetler arasında ilmi cemiyetler önem teşkil etmekteydi. Cem'iyetu'l' Ma'ârif kitap neşretme amacıyla kurulan, fıkıh ve tarih alanlarında birçok eserler yayınlaması ile bir ilktir. 1873 yılında şiir yarışmalarının tertip edildiği ve düzenlenen müsabakalara, Mısır'ın önemli edebiyatçılarının katıldığı Cemi'yet Revâkî'ş-Şevâm, Suriyeli öğrenciler tarafından kurulmuştur.²⁵

Mısır' da olduğu gibi Şam bölgesinde de birçok cemiyet misyonerler tarafından ilmî ve edebî faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur. Amerikalı misyonerlerin emekleriyle kurulan el-Cem'iyetu's-Sûriyye ilk cemiyet olma unvanını taşıırken, Nâsîf el Yazıcı (1800-1871) ve Butrus el-Bustânî (1819-1883) gibi dönemin aydın sanatçılarının da uğrak yeri olmuştur. Cemiyete üye olan sanatçılar ayda bir toplanarak fikir alış verişi yaparlardı. Zikredilen cemiyet 1852 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Bir diğer cemiyet ise Osmanlı devleti tarafından tanınan el-Cem'iyetu's-Suriyyetu'l-İlmiyye'dir. Bir önceki cemiyetin bazı üyeleri tarafından katılım sağlanarak 150 üyeye kadar ulaşmış ve açılışına Beyrut valisi Kâmil Paşa katılmıştır.²⁶

İsmail Paşa döneminde birçok gazete ve dergi yayınlanmıştır. Muhammed Ali Paşa el- Hakîm ve İbrahim ed-Dusûkî tarafından 1865 yılında Ya'sûb adlı Tıp dergisi çıkartılmış, ancak derginin neşir dönemi uzun sürmemiştir. Siyasi, edebi ve ilmî muhtevaya sahip Vâdi'n-Nil gazetesi Su'ûd Efendi tarafından 1866 yılında haftada iki sayı olarak basılmıştır. Bunun üzerine 1869 yılında yine yayın hayatı kısa süren Muhammed Osman ve İbrahim el-Muveylîhî tarafından Nuzhetu'l Efkâr gazetesi haftalık olarak neşredilmiştir.²⁷

Modernleşme süreci sadece Mısır ile sınırlı kalmayıp, Suriye ve Lübnan'da yenilikler görülmeye başlamıştır.. Butrus el-Bustânî (1819-1883), Nâsîf el-Yâzicî (1800-1871) Ahmed Fârîs eş-Şîdyak (1801-1887) Marûn en-Nakkaş (18817-1855) gibi Hristiyan yazarlar yapılan çevirilerle Arapçanın yetersizliğini görerak dillerinde

²⁵ Aktoro İmarali Uulu, *Corcî Zeydân Ve Arûsu Fergâne Adlı Romanının İncelenmesi*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 10.

²⁶ Ali Eminoğlu, *Modern Arap Şiirinde Mahmut Derviş ve Şiir Anlayışı*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 6.

²⁷ Eminoğlu, *Modern Arap Şiirinde Mahmut Derviş*, 4.

gerekli yeniliğe ihtiyaç duyduklarının idrakine varırlar ve Nahda hareketini başlatmak isterler.²⁸ 19. Yüzyılın kültürel Rönesans'ı olarak adlandırılan bu hareket, batının kültürel faaliyetlerinden istifade etmenin yanı sıra Arapçanın zenginliklerini ortaya çıkarmayı amaçlıyordu.²⁹ Bu örnekler aydın çevrenin Mısır'a gelmesiyle, bilgi ve kültür birikimlerini Mısırlılarla devam ettirmeleri neticesinde 19. Yüzyılın sonlarına doğru batı edebiyatların tesiri ile modern hikâyenin, tiyatro ve roman türlerinin Mısır edebiyatına girmesine ışık tutmuştur.³⁰

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya savaşına katılımı sonrası, İngiltere 1914'te Mısır'da hâkimiyetini ilan etti. İngiltere'nin Mısır üzerindeki baskıcı tutumu ve Mısır'ı askeri üs haline getirmesi ülkede Mısır milliyetçiliğinin başlamasına sebebiyet verdi. Bunun üzerine Sa'd Zağlul (1857-1927) idaresindeki Vefd partisi Mısır'da İngilizlere karşı halkı ayaklanmaya teşvik edince, İngiltere Sa'd Zağlul ve iki arkadaşını tutuklatarak Malta adasına sürdü. Bu olay ayaklanmaları daha da alevlendirdi ve halk arasındaki birlik ve beraberliği pekiştirdi. Olaylar şiddetlenince İngiltere geri adım atarak Sa'd Zağlul ve iki arkadaşını serbest bıraktı ve uzlaşmaya gitmek zorunda kaldı. Nitekim İngiltere vaatlerinin arkasında durmadı ve Mısır'ın tam bağımsızlığının önüne geçerek halkın tekrar ayaklanmasına sebep oldu. İngiltere Vefd partisi ile anlaşamayacağını anlayınca 28 Şubat 1922'de yayınladığı bir bildirgede Mısır'ın bağımsızlığını ilan etti. Sonrasında Hıdiv 1. Fuâd (1868-1936), kral unvanını aldı ve bu süreçte ülkede az da olsa ekonomik canlanma yaşandı.³¹

1924-1936 yılları arasında Mısır'da birçok siyasi bunalım baş gösterdi. Ülkede meydana gelen çoklu hükümet değişikliklerinden meydana gelen dış borçlar,

²⁸ Hakan Boy, "Arap Uyanışının İlk Basamağı: Kültürel Ve Edebi Uyanış Çerçevesinde Nahda Hareketi", *Academia.edu* (Erişim 28.05.2022).

²⁹ Allen, *Literary History and the Arabic Novel*, 131.

³⁰ Er, *Modern Mısır Romanı*, 25.

³¹ Turgay Murat, "Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9/1, (2013), 164

İngiltere'nin Mısır üzerindeki baskınlığı ve Mısır'ın bir türlü tam bağımsızlığına kavuşamaması ülkenin mevcut sosyal ve ekonomik yapısını oldukça etkilemiştir.³²

1929 yılında Hasan el-Benna (1906-1949) tarafından İhvan-ı Müslimin örgütü kuruldu. Kral, Vefd partisine karşı bu örgütü destekledi ve ihvan da böylece politikaya girmiş oldu. İngilizlerin Filistin'e Yahudileri yerleştirip bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamaları İhvan-ı Müslimin örgütünün İngiliz düşmanlığını daha da arttırdı ve cihâd ilan ederek Arap Birliği Bayrağı altında oldukça önemli bir rol oynadı. Mısır Başbakanı Mahmud Fehmi el-Nakrâş, İhvan'ın tüm çalışmalarını yasakladı ve kısa bir süre sonra başbakan ile Hasan el- Benna öldürüldü. İktidara gelen Nahhas Paşa İhvan-ı Müslimin ile ilgili yapılan tüm yasakları kaldırdı.³³Mısır da süregelen olumsuzlukların üzerine Muhammed Abdulhalîm Abdullah, Adil Kâmil, Muhammed Mendûr, Lûîs 'Avâd, Emîn Yusuf Gurâb ve Yusuf es- Sibâî gibi aydınlar da toplumsal direnişe destek vermişlerdir.³⁴

1952 yılında İngiltere'nin Mısır'da varlığını devam ettirmesini sağlayan 1936 tarihli antlaşma, Başbakan Nehhâs Paşa tarafından feshedilmesine rağmen, İngiltere verdiği sözü tutmayıp nüfuzunu korumaya devam etti. Bu olay üzerine halk ümitli bekleyişinden bir sonuç alamayınca gösterilere başladı ve Ocak 1952 döneminde İsmâiliye'de İngiliz kuvvetleri ve Mısır polisi arasında geçen çatışmalar halk arasında büyük nefrete sebebiyet verdi, öfkeli halk sokaklara döküldü. Nehhâs Paşa'nın görevden alınması sonucu yerine gelen Ali Mâhir Paşa da iktidarda başarılı olamayınca görevinden istifa etti ve ülke genelinde ihtilalden başka bir çözüm yolu kalmadı.³⁵

³² Hilal Görgün, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/573

³³ Mehmet Ali Çakmak, "İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29/Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı, (2009), 1365.

³⁴ Ahmet Kazım Ürün, *Necip Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002), 12-13.

³⁵ Davut Dursun, "Cemal Abdünnâsır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/297.

Ülkedeki mevcut karmaşa ve merkezî kontrolün sağlanamaması, Cemal Abdunnâsır (1918-1970), Abdulhakîm Amr (1919-1967), Abdulmunif Abdurrauf, Hasan İbrahim (1892-1968), Halit Muhittin ve Enver Sedat'ın (1918-1981) liderliğindeki Hür Subayları harekete geçirmiştir. Böylece Müslüman Kardeşlerin üyeleri ve Sosyalist subayların da ittifakı ile darbenin inşasına ilk tohumların atılmasına yol açmıştır.³⁶

Cemal Abdunnâsır başkanlığındaki Hür Subaylar 23 Temmuz 1952 gecesi yönetime el koydu. Bu tarihten sonra ülke genelinde tam bağımsızlık ilkesi baş gösterdi ve İngilizlerin ülkeyi tamamen terk etmeleri amaçlandı.³⁷ Sabaha karşı Kral Faruk'un evi Mısır ordusu tarafından kuşatılarak ülke liderliğine Muhammed Necip geçti. Kısa süre sonra Monarşiden yana olan Necip ile bu sistemin tamamen kaldırılmasını savunan Nâsır arasında fikir ayrılıkları oldu ve nihayetinde 18 Temmuz 1953'te Mısır'da Cumhuriyet ilan edildi.³⁸

Nâsır iktidar süresi boyunca ülkeyi kalkındırmak için gerekli çalışmaları sürdürdü. Ekonomiyi düzeltmek adına Asvana Barajı'nın yapımına öncülük etti. Mısır ile ilişkileri düzeltmek adına ABD ve İngiltere gerekli yardımı yapacağını söyleyip sonra yardımları durdurması Nâsır'ı kızdırdı ve Nâsır bu durum üzerine Süveyş kanalını millileştirdi.³⁹

İsrail ile yapılan Altı Gün Savaşı'ndan(1967) sonra Sina petrolü İsrail'in eline geçti ve Mısır yoksul bir ülke konumuna düştü.⁴⁰ Nâsır 28 Eylül 1970 yılında 52 yaşında hayatını kaybetti. Yerine Hür Subaylardan uzun süre beraber çalıştığı arkadaşı

³⁶ Mansur Bakır, *Modern Mısır'da Laikliğin Gelişimi Ve Cemal Abdunnasır Dönemi Politikaları*, (İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 53.

³⁷ Turgay Murat, "Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi", 171.

³⁸ Mehmed Mazlum Çelik, "Mısır'ın Son Firavunu: Cemal Abdunnâsır", *İndependet Türkçe* (Erişim 28.05.2022)

³⁹ Mehmet Erkan Kılıhoğlu, "1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi", *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Güz 2021), 739-740.

⁴⁰ İsmail Timurtaş, *Yusuf Es-Sibâ'î'nin İsneta 'Aşrate İmre'e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

Enver Sedat geldi. Kendi ülkesinin çıkarları için ABD ile yakınlaşarak Sovyetler' den uzaklaşan Sedat, Nasır'ın izlediği politikaların aksine çok daha realist ve rasyonalist bir yol izler. ABD ile yakınlaşan Sedat böylece İsrail ile de yakın ilişkiler kurar ve Batı'nın övgüsünü kazanır. Nitekim bunun sonucunda Arap Dünyasında istenmeyen lider olarak adını kazınmıştır.⁴¹

II. Dünya savaşından sonra Arap âleminde meydana gelen savaşlar ve siyasi bağımsızlık arayışları, 1948 yılında Filistin'in yenilmesi, 1956 yılında meydana gelen Süveyş savaşı ve Arap İsrail savaşındaki yenilgiler, ülkede geri kalmışlık çekincesinden ötürü okumaya olan ilgiyi de arttırmıştır. Köyde yaşam sürenlerin şehre göçleri neticesinde edebiyata olan ilgilerini romandan yana kullanmaları roman türünün gelişmesine oldukça katkı sağlamıştır. Zira roman sanatı şiirden daha anlaşılır olduğu için köyden göç edenler tarafından daha çok tercih edilmiştir.⁴²

5. Mısır'da Roman

Türk Dil Kurumu sözlüğünde roman, “İnsanın veya çevrenin karakterlerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebiyat türüdür.”⁴³ Roman, Batıdaki toplumsal ilerlemenin bir ürünü olarak, sınıfsal yapıyı ortaya koymaya yarayan bir felsefe ile ortaya çıkmıştır.⁴⁴ Roman ansızın zuhur eden bir edebi tür olmamakla beraber, nitelik ve biçim açısından bazı edebî türlerin devamıdır. Nitekim destan, masal, çobanların yaşamlarını anlatan hikâyeler roman türünü oluşturan kilometre taşlarından bazılarıdır. Bu süreçte en dikkat çeken husus kurgudan gerçekliğe giden bir ilerlemenin olmasıdır.

⁴¹ Ömer Duman, “Arap Dünyası'nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı Ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır'ın Durumu”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3/1 (2020), 35.

⁴² Roger Allen, “Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı”, çev. Faruk Çiftçi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (2005), 134.

⁴³ <https://sozluk.gov.tr/>, Roman, (Erişim 29.05.2022)

⁴⁴ Cumhuriyet Aslan, “Türkiyede Politik Roman: 12 Mart Döneminde İdeoloji ve Edebiyat”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/47 (Aralık 2011), 171.

Romanda sosyal hayatın gerçeklerinden izler görmek mümkündür. Zira romanın ortaya çıkışında bir takım toplumsal olayların etkili olduğu dikkat çekmektedir. Feodalizmin çöküşü, burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla ekonomik ve toplumsal alanlarda zuhur eden gelişmelerin romanın çıkışına ortam hazırlamış ve roman bir nevi, burjuva edebiyatı olarak görülmüştür.⁴⁵

Romanın en önemli unsurlarından birisi kurgusal bir biçime sahip olmasıdır. Romanın diğer önem ihtiva eden unsurlarından birisi de anlatıcı ve hikâyedir. Nitekim anlatıcı; masal, destan, mesnevî, hikâyeye ve roman gibi anlatıma dair türlerde, farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Söylemine, kimliğine aleni yahut gizli şekilde şahit olduğumuz kişi anlatıcıdır. Arap kültüründe “Ravi” diye adlandırılan anlatıcı son derece önemlidir.

Romanın tarih boyunca amaçladığı işlev genellikle hayatı yönlendirmek değil, tam tersi hayatı sadece değiştirmek, yani yaşanan hayatın bir bölümünü gözler önüne sermektir. Dolayısıyla romanın amacı, belirli bir zaman diliminde zuhur eden olayları okuyucuya yansıtmaktır.⁴⁶

1798 yılında Mısır’ın işgali sonrası, kısa hikâyeye, roman, tiyatro ve pek çok tür batının etkisiyle Arap edebiyatına kazandırılmıştır. Mısırlı entelektüellerin geri kalmışlık çekincelerinden ötürü roman türü zamanla edebiyatlarına yansımıştır.⁴⁷

Batı ile temasın ardından, dışa bağlı fikri ilimler ve batıya olan ilgi elbette birçok şeyde olduğu gibi edebiyatın seyrini de değiştirecekti. Tahtâvî ile başlayan Mısır’daki yenilik hareketleri, Tunuslu Hayrettin, Cemaleddin Afgânî ve Muhammed Abduh’un da çalışmaları ile Mısır edebiyatının çehresini büyük oranda değiştirir.⁴⁸ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere et- Tahtâvî’nin seyahatname özelliğini taşıyan ancak

⁴⁵ Nevin Karabela - Feyzettin Ekşi, “Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2015), 193.

⁴⁶ Selçuk Çıkla, “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, *Hece Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı 65/66/67, (Mayıs/Haziran/Temmuz, 2002), 127

⁴⁷ Encümen Bayram, *Muhammed Abdulhalim Abdullah’ın Romancılığı*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 16.

⁴⁸ Tahtavî, *Tahlisu’l- İbriz Fi Telhîs-i Bâriz ev el-Divân el-Nefîs bi Eyyân-ı Barîs*, çev. Cemil Çiftçi 18.

roman sanatından birçok bölüm içeren *Tahlis el- İbrîz fî Telhîs-i Bâriz* adlı eseri Arap edebiyatına giren ilk roman değildir. Homeros'un *İlyada*' sından alınmış olan Fenelon'un *Les Aventures de Telemaque* adlı romanının Arapça'ya tercümesi ilk roman niteliğini taşımaktadır.⁴⁹

Birinci Dünya Savaşına kadar romanda olması gereken muhtevayı tam anlamıyla içeren bir içerik üretilmemiş fakat roman niteliği taşıyan ve muhtelif özellikleri içeren çalışmalar yapılmıştır. Birinci Dünya Harbinin neticesinde yazılan öyküler, romana daha yakın içeriklere sahip olup, batı etkisinden uzaklaşma da söz konusu olmuştur. Bu dönemde Necip Mahfûz (1911-2006), Yusuf es-Sibâ'î (1917-1978), Yusuf İdris (1927-1991) gibi birçok yazar Avrupai tarza karşı çıkarak Mısır geleneğini ön plana çıkarmış ve romanlarında devrimin yol açtığı burjuva sınıfını tenkit ederek, sade bir dille edebiyat eleştirileri ve denemelere ağırlık vermişlerdir.⁵⁰

Batı edebiyatından yapılan tercümelerin devamı ile Mısır edebiyatı II. Dünya Savaşı'na kadar Mahmud Teymûr (1894-1973), Tahir Lâşîn, 'İsa 'Âbîd ve kardeşi Şehhâte, Taha Huseyn, 'Abbâs Mahmûd el-'Akkâd, İbrâhîm el-Mazinî ve Tefîk el-Hakîm gibi yazarların romanlarına tanıklık etmiştir. Bu eserler, hem romanın genel parametrelerini içermesi hem de farklı temayüllere yer vermeleri bakımından Mısır romanının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Nitekim 'İsa Âbîd Serayâ ve Mahmûd Teymûr "*Recep Efendi*" ve *Atlâl* ' adlı eserlerinde tahlile yer verirken, Mâzinî, İbrâhîm el-Katîb ve Akkâd Sâre, "*Tefîk el-Hakîm* ve *Uşfûr mine's-Şark* 'ta roman kahramanlarının deneyimlerine yer vermiştir.⁵¹

Mısır romanının gelişiminde önem arz eden bir diğer eser ise Muhammed el-Muvaylîhi'nin *Hadîs İsa b.Hişâm*'ıdır.⁵² Makamat türünde yazılan bu eser, İsmail

⁴⁹ Ahmet Kâzım Ürün, *Çağdaş Mısır Romanında Necip Mahfuz Ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 9.

⁵⁰ Serpil Dinç, *Necip Mahfuz'un Sersera Fevk'an- Nil Adlı Eserinin İncelenmesi*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 7.

⁵¹ Gülyâşar Sağdıç, *Muhammed 'Abdulhalîm 'Abdullah Ve "Lakîta, Ba 'De'l-Ğurûb, Şeceretu'l-Lablâb Ve Şemsu'l-Harîf" Romanlarının Çözümlemesi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 10.

⁵² Muhammed el- Muveylihi, *Hadis İsa b. Hişâm*, (Mısır: Kelimat Yayınevi, 2013), 11.

paşa'nın gereksiz müsriflikleri ve saray harcamalarını neticesinde Mısır'ın ekonomik krize girmesinin yanı sıra, milliyetçilik duygularını körükleyen Urabi isyanının sonucunda ülkenin İngiliz işgaline uğramasını konu alıyor.⁵³

Mısır romanında eser veren diğer isimler arasında tarihi romanın ilk örneklerinden Selîm el-Bustânî'nin (1848-1884) *Zâtu'l-Hıdr* adlı tarihle romantizmi aynı anda harmanladığı eseri karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴ Tarihi roman türünde öncü olarak kabul edilen yazar ise Lübnan kökenli *Corcî Zeydan'dır* (1861-1914). Zira 1891-1914 yılları arasında yayımladığı İslam tarihiyle Arap tarihinin muhtelif dönemlerini içine alan yirmi iki romanı modern Arap romanının doğuşu ve gelişiminde mühim bir yer tutar. Bu eserler yazarın tarihçi kimliğini ortaya çıkaran roman niteliğinde olan eserleridir. Milli duyguları ön planda tutmadığı eserlerinde İslam tarihinin şan ve şeref dolu dönemlerinden ziyade hassas ve eleştirel durumlarını ele almıştır.⁵⁵

Tarihi roman geleneği Ali el-Cârim ile (1881-1949) ile şekillenerek, Muhammed Ferîd Ebû Hadîd (1893-1967), Muhammed Sa'îd el-İryân (1905-1964) Ali Ahmed Bâkesir (1910-1969), Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr (1913- 1974) ve Necîb Mahfûz gibi yazarların eserleriyle gelişmiştir.⁵⁶

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme, romanın kök salma dönemi denilebilir. Nitekim otuzlu yıllar Arap romanının gelişme dönemi olarak adlandırılırken, altmışlı yıllar ise roman yazımında yeni arayışlara yönelme dönemidir.⁵⁷

Bu zaman diliminde yazarlar, karakterlerin psikolojik analizlerini yaparak aynı zamanda akademik araştırmalarından elde ettikleri verileri romanlarında

⁵³ Er, *Modern Mısır Romanı*, 140.

⁵⁴ Rahmi Er, *Taha Husayn ve Üç Romanı (Ducâ al-Karavân, Adîb, Şacarat al-Bu's)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988), 14.

⁵⁵ Zehra Gülay Şahan, *Modern Ürdün Romanında İbrahim Nasrallah'ın Yeri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 29.

⁵⁶ Rahmi Er, "Roman (Arap Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35/164.

⁵⁷ Adnan Arslan, *Abdurrahman Münif'in Romancılığı*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 43.

uygulamışlardır. Bu dönem roman yazarlarının arka planında yurt dışı geçmişi olması hasebiyle, yabancı kaynaklı romanları okuyarak tecrübe edinmişlerdir. Arap romanının ilerleyişi ile paralel bir diğer önemli husus ise Mısır Üniversitesi'dir. Mevcut dönemin yazarlarına “Ali Ahmed İngiliz Dili, Abdulhamid Cûde es-Sahhar (1913-1974) İktisat Fakültesi, Yusuf es-Sibâ’î Harp Akademisi, İhsan Abdulkuddûs (1919-1990) Hukuk Fakültesi, Yusuf İdris (1927-1991) Tıp Fakültesi, bu dönem romanın öncüsü Necib Mahfûz Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü mezunudur.⁵⁸

1948 yılında baş gösteren Arap- İsrail savaşlarının beraberinde getirdiği yenilgiler ve radikal milliyetçiliğin yükselişi ve Arap âleminde yaşanan birtakım olumsuzluklar realist romana önemli bir yer kazandırdı. Nobel edebiyat ödülüne lâyık görülen Necib Mahfûz II. Dünya Savaşı sonrası toplumcu gerçekçi romanlara yöneldi. Sosyal içerikli romanlarına *Zükaku'l-Midak* ve *el-Kâhiratu'l-Cedîde* adlı eserleri örnek olarak gösterilebilir.⁵⁹

20. Yüzyılın ilk dönemlerinde romanla tanışan Mısır’da, ülkedeki mevcut siyasi problemlerin vermiş olduğu milliyetçilik duygusu ve halkın özüne olan özlemi ile beraber, edebi ekollerin gölgesinde milli edebiyatın oluşturulması için gerekli gayretler verilmiştir.⁶⁰ Modern Mısır edebiyatının siyasi tarihinden beslenmesi ve batı fikriyatından uzak kalarak ülkenin kendi çıkarlarına fayda sağlaması amacıyla edebi ekollerin kurulması, sanatçıların edebiyattaki sabit fikirlerinden uzak kalarak özgürleşmelerine ortam hazırlamıştır. Nitekim Fransız ihtilali sonrası milletlerin sosyal yapılarının alt üst olmasının akabinde bu fikri düzen ile romantizm fikri ortaya çıkmıştır.⁶¹

⁵⁸ Humeyd Ekberi, “Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri-3: Modern Arap Hikâyeciliğinin Oluşum Dönemi”, *40ikindi.com* (Erişim 21.04.2022).

⁵⁹ Er, “Roman (Arap Edebiyatı)”, 164.

⁶⁰ Paul Starkey, *Modern Arabic Literature*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 97.

⁶¹ Asiye Çelenlioğlu, “Necîp Mahfûz’un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik”, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 19/1, (Nisan 2017), 2.

6. Modern Mısır Romanına Romantizm ve Realizm Akımlarının Etkisi

6.1. Romantizm

Mısır'ın Modern dönemde, batı edebiyatıyla ilk tanışması ve tercüme hareketlerinin yaygınlaşması neticesi ile Mısırlı edebiyatçıların, Fransız ve İngilizlerin romantik kitaplarından etkilenmelerine yol açmıştır. Bununla beraber Fransız devriminin ülkede baş gösterdiği despotluk sonucu ulusçuluk fikrinin halk arasında yayılması, Romantizm akımının gelişmesinde en önemli etkenler arasında gösterilebilir.⁶² Romantizmin devrimle yakından bir ilgisi vardır. Fransız devriminin otoritesinden bıkan edebiyatçılar, otoriteye ve geleneğe karşı özgürlük, bireycilik gibi kavramları ön plana çıkarmayı amaçladılar.⁶³ Kalbin akla galibiyeti olarak söylenen romantizmin gerek manevi gerekse ruhani olarak ilerlemesine rağmen, Arap âleminin bu ekole başvurmasının temel nedeni batının gerisinde ve batıya karşı küçük düşmüş olduklarını düşünmelerinden kaynaklı bir durum olduğu da söylenilebilir.⁶⁴

Romantizm de bireyin ön plana çıkışıyla bağlantılı olan önemli tekniklerden birisi de tabiata kaçıştır. Romantizm akımının öncüleri, içinde buldukları melankolik halden özlem duydukları yalnızlık ve rahatlığa erişebilmek için doğayla iletişim kurarak toplumsal yalnızlıklarının acısını çıkarırlar.⁶⁵ Aynı zamanda okuyucu kendisini aşırıya kaçmış doğa tasvirlerinde bulabilir. Nitekim Arap edebiyatına gerçek romanın kazandırılmasına vesile olan Muhammed Hüseyin Heykel' in Fransa'da kaleme aldığı *Zeynep* adlı romanında, ülkesi Mısır'a duyduğu özlemi fazlasıyla tasvirlerinde görmek mümkündür.⁶⁶ Heykel çoğunlukla romantik romanlar kaleme

⁶² Cumali Çakmak, *Hâşim Er-Rufâi Ve Şiirlerinde Romantizm*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 5.

⁶³ Aslı Işıksal, "Romantizm Türleri Ve Ülkelere Göre Ayrımı", *Akademik Sanat Dergisi*, 13 (2021), 18.

⁶⁴ Çakmak, *Hâşim Er-Rufâi Ve Şiirlerinde Romantizm*, 7.

⁶⁵ Kemal Gök, "Romantizm ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, (Aralık 2017), 45.

⁶⁶ Er, *Modern Mısır Romanı*, 94.

alırken Fransız kültüründen oldukça etkilenmiştir. Öyle ki romanı *Zeynep*, Alexander Dumas'ın (1802-1870) *Kamelyalı Kadın* adlı eserine benzetilmiştir.⁶⁷

Zeynep, edebi değeri bakımından ilk Mısır ve köy romanı olarak kabul edilir. Heykel romanını halkın dilinden yazmıştır. Eser köy ortamının yüceltilmesi ve aynı zamanda şehirde okuyan ama tatil için köye gelen öğrenci tasvirinin romanda dile getirilmesi açısından Mısır edebiyatı için bir ilktir. Nitekim romanın bütün ve eksik kusurlarına, abartıya kaçan köy ve doğa tasvirlerinin birçok eleştiriye maruz kalmasına karşın, hali hazırda en iyi köy ve köy yaşamı betimlemelerinin yapıldığı düşünülen ve istifade edilen çağdaş bir romandır.⁶⁸

Muhammed Hüseyin Heykel, bahsi geçen romanına ilk etapta isim koymakta tereddüt yaşamıştır. Zira dönemin mevcut sosyal ve politik şartları yazarın avukat kimliği ile teması aşk olan bir esere kadın ismi vermesini hoş karşılanmayacağını bildiği için, Manâzır ve Ahlâk Rîfiyye ismiyle romanını yayımlamıştır.⁶⁹ Mısır'ın entelektüel tabakası roman ve hikâye yazarlarından hoşlanmıyordu. Zira dönemin roman yazarları daha çok para kazanmak amacı ile edebî eser vermekten ziyade halkın düşük kültürel ve edebi hazzına hizmet ediyorlardı. Bu sebepten ötürü birçok yazar roman ve hikâyelerinin önsözüne özür mahiyetinde eğitici içerik ortaya koymuştur..⁷⁰ Çağdaş Mısır Romanının başlamasına vesile olan *Zeynep*'in ikinci baskısı daha sonraki yazarlar tarafından, içerik ve şekil olarak geliştirilmiştir.

Fatıma Musa yazarları yaşlarına göre kuşaklara ayırmıştır. Otuzlu ve önceki yıllarda yaşayan yazarları birinci kuşak, kırk ve ellili yıllarda yaşayan yazarları ikinci kuşak olarak sınıflandırmıştır. Birinci kuşakta: Hüseyin Heykel (1888-1956), Mahmud Teymur (1894-1973), Mazinî (1890- 1949), Taha Hüseyin (1889-1973), Tevfik el-Hâkîm (1902-1978), Abbas Mahmûd el-Âkkâd (1889- 1964), Tahir Lâşîn,

⁶⁷ Asiye Çelenlioğlu, "Modern Mısır Edebiyatı Ve Mısır Romanı", *Social Sciences Studies Journal*, 6/56 (2020), 514.

⁶⁸ Ahmet Özdemir, *Necib el-Kilânî Ve Romancı Kişiliği*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 13.

⁶⁹ Muhammed Hüseyin Heykel, *Zeynep*, (Kahire: Hindawi Vakfi Yayınları, 2012), 9-10.

⁷⁰ Yahya Hakkı, *Fecr'ul- Kısas'ıl Mısriyye*, (Kahire: Mektebetu's Sagafiyy'e, 1987), 46.

(1894-1954) ikinci kuşakta ise: Abdulhâlîm Abdullah (1913-1970) , Abdurrahmân eş-Şarkâvî (1920-1987) Necîb Mahfûz (1911- 2006), İhsan Abdu'l-Kuddûs (1919-1990) Fethî Ganem (1924-1999) , Yûsuf İdris (1927-1991) , ve Yusuf es- Sîbâi vardır. ⁷¹

Romantizmin etkileri, roman türünde iki farklı şekilde görülür. Muhammed Huseyn Heykel, Tevfik el-Hakîm (1902-1978), Mahmûd Teymûr, Abdulkadir el-Mâzînî, Taha Huseyn ve ‘Abbâs Mahmûd el‘Akkâd gibi yazarların, çoğunlukla yaşadıkları toplumun, sosyo-kültürel olaylarını yansıttıkları “sosyal romanlar” bunların ilkidir. İkincisi ise tarihi temalardan içerik oluşturan Corci Zeydân (1861-1914), Ferîd Ebû Hadîd (1893-1967), Alî Ahmet Bakesîr (1910-1968), Saîd Aryân (1905-1964), Alî el-Cârim (1881-1949) gibi yazarların kaleme aldığı eserlerdir. ⁷² Önemli Arap romanlarının diğerleri ise, Mısır’da Tevfik el-Hakîm’in, ‘*Avdetu’r-Rûh* (1933), Taha Huseyn’in *Du‘â’u’l-Keravân* (1933), Lübnan’da Tevfik Yûsuf ‘*Avvâd’ın*, *er-Rağîf* (1939) ve Irak’ta Mahmûd Ahmed es-Seyyid’in, *en-Nekebât* (1922) gibi eserleridir. ⁷³

Arap romanının akışını etkileyen önemli olaylardan birisi de 1967 Arap- İsrail savaşıdır. Nitekim milli kaygılar, Arap milliyetçiliği, sınıfsal çatışmalar ve diktatörlerin halka baskıları edebiyatçıları ve fikirlerini de oldukça etkilemiştir. Bunun üzerine Arap Romanı romantizmden realizme bir dönüş sağlamıştır. ⁷⁴

6.2. Realizm

Realizm pozitvizmin etkisinde kalıp, Fransa’da romantizme tepki olarak ortaya çıkmış bir edebiyat akımıdır. Realizmin amacı edebiyatta nesnel gerçekliği yansıtmaktır. Nitekim romantizm ile kıyaslandığında realizmde anlatım daha akılcıdır. Nesnellik olmazsa olmazdır, zira yazar kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmadan, taraf tutmadan olayları olduğu gibi anlatır. Romantik eserlerde karşılaşılan lirizm ve

⁷¹ Faruk Abd’ul-Kadîr, *Fi’r-Rivâyeti’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, (Kahire: Mektebetu’l-Anglo’l-Mısırî, 1972), 26-27.

⁷² Arslan, *Abdurrahman Münîf’in Romancılığı*, 37-38.

⁷³ Sabri Hafez – Azmi Yüksel, “Modern Arap Kısa Öyküsü II”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/9, (Bahar 2003), 95.

⁷⁴ Uulu, *Corci Zeydân Ve Arûsu Fergâne Adlı Romanının İncelenmesi*, 41

efsanevi durumlar yerini dönemin sorunlarına bırakmıştır. Gerçekçi yazarlar sanatın toplum için olduğunu varsayarak, buna göre eserlerini kaleme almışlardır. Romantizmdeki görkemli döneme kaçıp o anki olayları ve durumu reddetmek yerine realizmden etkilenen romancılar onlara dikkat çekerek çözüm yolu aramayı yeğlemişlerdir. Romantik romanlarda özel hasletlere sahip olan romanın başkahramanı, realist eserlerde ayrıntılı ruhsal portre tasviri ile olduğu gibi abartılmadan halktan biri olarak tanıtılır. Nitekim başkahraman belli bir şiveye sahiptir ve geldiği yöreye göre tasvir edilir.⁷⁵

Realizm akımının öncüsü Fransız düşünür Voltairé (1694-1778)'dir. Daha sonra roman ve hikâyeleri ile bilinen, Honoré de Balzac (1799-1850), Gustave Flaubert (1821-1880) Henri Beyle Stendhal'in (1783-1842) çalışmalarıyla Fransız edebiyatında önemli yer edinmişlerdir. Diğer realist öncü edebiyatçılar ise, İngiliz edebiyatında Charles Dickens (1812- 1870), Rus edebiyatında Fiodor Mihayloviç Dostoyevski (1821-1881), Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910) ve Maksim Gorki (1868-1936) , Amerikan edebiyatında ise Marc Twain (1835-1910) ve John Steinbeck'tir (1902-1968).⁷⁶

Balzac, Dickens, Stendhal ve Tolstoy gibi realist yazarlar yaşadıkları çağın karakteristik özelliklerini ve kendi dönemlerinin sosyal gerçekliğini eserlerine başarıyla aktarmışlardır. Nitekim gerçekçi yazarların ideolojik bakış açısıyla hareket etmemesi eserini siyasi bir tema üzerine kurmaması gerekir. Zira eser, edebi eser yerine siyasi propaganda malzemesine dönüşür. Çağdaş romancıların ana gayesi gerçek hayattan kesitler vererek ve halktan bahsederken, okuyucuya gerçek bir hayatın ürünü olduğunu aksettirmektir.⁷⁷

⁷⁵ Aslihan Yücel, Galdos'un *Dona Perfecta* ve *Misericordia* Eserlerinde Realizm, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 21.

⁷⁶ Sağdıç, *Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah Ve "Lakîta, Ba 'De'l-Ğurûb, Şeceretu'l-Lablâb Ve Şemsu'l-Harîf" Romanlarının Çözümlemesi*, 31.

⁷⁷ Sefa Yüce, "Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği", *Söylem Filoloji Dergisi*, 1/1 (Aralık 2016), 109.

Realist yazarların üslubu anlaşılır, özenli ve yapmacıksızdır. Romantiklerin süslü ve sanatlı dillerine karşın realistler büyük titizlikle eserlerini ortaya koymaktadırlar. Realist yazarlar olayları en basit ve anlaşılır halde eserlerini okuyucuya sunarlar.⁷⁸ Nitekim gündelik hayattan ve sıradan yaşamlardan esinlenirler. Realistlere göre evren bir illüzyonun aksine somut bir kavram olarak var olan bir hakikattir. Ve akımın temsilcileri “sanat, sanat için” anlayışını savunurlar.⁷⁹ Romantizmdeki hayal ve duygulara ayrıntılı yer veren anlayış, Auguste Comte’nin (1798-1857) kesin bilginin sadece deney yolu ile elde edilebileceği görüşüne bırakır.

1789 Fransız İhtilali’nde gerçekleşen birçok problem ve bu problemlere mütevellit ortaya çıkan sanayileşme ve sonucunda orta sınıf halkın zenginleşmesi ve ekonomik kriz, materyalizmi körüklemiştir. Böyle bir ortamda bazı romancılar hayal âleminden çıkarak gerçeği halka aksettirmek adına realizmi benimsemişlerdir.⁸⁰

Yusuf es-Siba'i {1917-1978), Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah, İhsan ' Abdulkuddüs (1919-1990), İbrahim el-Virdanî {1919-1991) ve Cazibiyeye Sidki (d.1927) gibi yazarlar, romantik ve gerçekçi akımı aynı anda kullanan ve aynı zamanda didaktik öğelerle eserler kaleme almayı başarmışlardır.⁸¹

Araştırmamızın yazarı olan Yusuf es- Sibâi’nin diğer romancılardan ayırt edilen en önemli yanı, romantizm ve realizm akımını eserlerinde aynı anda kullanmasıdır⁸².

⁷⁸ Ömer Tuğrul Kara, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, *The Black Sea Journal of Social Sciences*, 2/2 (2010), 89.

⁷⁹ Harun Tursun, *Temel Edebiyat Bilgileri*, (İstanbul: Karekök Dağıtım, 2011), 89.

⁸⁰ Hasan Harmancı, “Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2021), 58.

⁸¹ Sabri Hafez, “Modern Arap Kısa Öyküsü II”, çev. Azmi Yüksel, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/9, (Bahar 2003), 95.

⁸² Salih Zor - Adnan Arslan, “Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2021), 176.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF ES- SİBÂ'Î' NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. Doğumu

Yusuf Muhammed Muhammed Abdulvehhab es-Sibâ'î 17 Haziran 1917 yılında Kahire'nin Al- Darul- Ahmar mahallesinin er-Rûm semtinde ailenin en büyük çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gözünü babasının engin kütüphanesinde açan es-Sibâ'î'nin eserlerinde, babasından iz bulmak mümkündür. İlköğrenimini Seyyide Zeynep mahallesindeki Muhammed Ali İlköğretim okulunda tamamlamasının ardından liseyi, Hıdiv okulunda okudu. Yusuf es-Sibâ'î on dört yaşında iken babasını kaybetti ve daha sonra bakan olan amcası Tâhâ es-Sibâ'î'ye yakın bir mahalleye taşındı.⁸³

1.2. Gençlik Yılları

Yusuf es-Sibâ'î Mısır toplumuna edebî ve kültürel yönden kazandırdıkları ile bilinen Muhammed es-Sibâ'î'nin (1881-1931) oğludur. Babası kısa hikâyeler, romanlar ve makaleler kaleme almasının yanı sıra batı edebiyatından Shakespeare, Tolstoy, Chikov, Dostoyevski Anatole France (1844-1924) gibi yazarları da okuyarak Arapçaya kazandırmış ve birçok çevirisi ile es-Sibâ'î'ye ilham kaynağı olmuştur.

Babasının ölümü es-Sibâ'î'yi derinden sarsmış olacak ki, psikolojik olarak da oldukça etkilenmiş ve ölüm trajedisi ile yüzleşmeyi ve nasıl baş edileceği hususunu eserlerine de aktarmıştır.⁸⁴ Ölüm teması eserlerinin hemen hemen hepsinde görülürken

⁸³ Rıdâ es-Seyyîd el-'Aşmâvî Muhammed, *Ru'yetu'l-Mekân fî-Rivâyât Yûsuf es-Sibâ'î*, (Mensure: Mansura Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 19.

⁸⁴ Yusuf eş-Şârûnî, *er-Rivâ'iyü'ne's-Selâse; Necîb Mahfûz-Yûsuf es-Sibâ'î-Muhammed 'Abdulhalîm Abdullah*, (Kahire: Merkezu'l-Hadâreti'l-'Arabiyye, 2004), 69.

yaşama sebebinin, oğlu İsmail'in kendi yaşadıklarını yaşamaması için olduğunu söylemiştir.⁸⁵

Muhammed Sibâ'î, ergenlik çağındaki oğlu Yusuf'a babadan çok arkadaşı gibiydi. Nitekim annesinin aşırı despot ve kuralcı tutumuna karşın daha ılımlı ve rahat birisiydi. Oğluna “*çalışmayı bırak!*” diye söylenirken annesi tam tersi iki kardeşi odaya çalışmalarını için kilitlerdi. Baba çocukları kötü not aldığı anda onları ödüllendirirdi. Zira başarılı olanların başarı sevinci kendisine hediye niteliğinde olduğunu bilakis başarısız olanı ödüllendirerek teselli bulabileceğini savunurdu. *Bir Ceset Arayışı* adlı hikâyesinde babasının ölümünü kabullenemediğini ve ayrılığın henüz gerçekleşmediğini kaleme almıştır.⁸⁶

Muhammed es-Sibâ'î ölmeden önce kaleme aldığı Filozof adlı eserini tamamlayamadan hayatını kaybetti. Bunun üzerine Yusuf es-Sibâ'î babasının yarım kalan eserini tamamladı ve Taha Hüseyin ise halka tanıttı.⁸⁷

Lise öğreniminin ardından Harp Okuluna kaydolan es-Sibâ'î 1937 yılında mezun oldu ve Mısır ordusuna komutan olarak tayin edildi. 1942 yılında eş-Şarku'l-Avsat okulunun tank bölümünden mezun olduktan sonra Harp Okulunda öğretim kadrosunun yanı sıra birçok bölümde görev yaptı. Harp okulu mezuniyetinin ardından, 1944 yılında Harp Fakültesi Askerî Tarih Anabilim dalında öğretim üyesi olarak atandı. 1952 yılında es-Sibâ'î, Fu'âdu'l-Evvel Üniversitesinin gazetecilik bölümünden mezun oldu ve yine aynı yıl içerisinde Kahire Askeri Müzesi'nin müdürü olarak atanarak generallik rütbesine kadar terfi etti. 1952 devriminin ardından görevinden istifa etti.⁸⁸

Yusuf es-Sibâ'î amcası Tâhâ es-Sibâ'î'nin kızı Devlet ile evlendi. Çocukluklarından itibaren süre gelen aşk hikâyelerini aynı zamanda İnni Râhile adlı

⁸⁵ Lem'î el-Mutî'î, *Mevsû'at Nisâ ve Rîcâl min Mısır*, (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2003), 825

⁸⁶ eş-Şârûnî, *er-Rivâ'iyûne's-Selâse; Necîb Mahfûz-Yûsuf es-Sibâ'î-Muhammed 'Abdulhalîm Abdullah*, 75.

⁸⁷ Marefa, “Yusuf es-Sibâ'î” (Erişim 13.05.2022)

⁸⁸ Timurtaş, *Yusuf Es-Sibâ'î'nin İsnatâ 'Aşrate İmre'e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*, 9.

eserinde de anlatmıştır.⁸⁹ Bu evliliklerinden İsmail ve Bise ⁹⁰adında iki çocukları dünyaya geldi. Sibâ'î eşine “مخوضه هانم”(Mahduda Hanım) diye hitap ederdi. Sebebi hanımının es-Sibâ'î için sürekli kaygılanmasından ötürüdür.⁹¹

Mısır'ın kültürel yönden gelişmesinde önemli rol oynayan ve edebiyat yolculuğuna kısa hikâye ile adım atmıştır. İlk hikâyesini, lisede kurulmasına kılavuzluk ettiği okul dergisinde, *Fevka'l-envâ* adıyla 1934 yılında yayınlamıştır. Nitekim bu hikâyeden sonra tahkiye sanatına olan ilgisi artmış ve *Tebbet Yedâ Ebi Lehebin ve Tebbe* ve *el-Etyâf* gibi birçok hikâyeye yazmaya devam etmiştir. İlk romanını, hikâye yazarlığında deneyim kazandıktan sonra “*Nâibu Azrâil*” adıyla 1947 yılında kaleme almıştır. Roman ve hikâye yazarlığına aynı anda devam eden es-Sibâ'î'nin piyesleri de mevcuttur.⁹²

Yusuf es-Sibâ'î zaman zaman eserlerinde Mısır'ın tarihi olaylarını ve siyasi görüşlerini de okuyucuya sunmuştur. Özellikle tahlilini yapacağımız eseri *Arzu'n Nifâk*, edebiyat eleştirmenleri tarafından 23 Temmuz 1952 yılında gerçekleşecek olan Özgür Subaylar devriminin tasarısı olarak nitelendirilmiştir. 1952 devriminde gerçekleşen olayları A'dan Z'ye dile getiren es-Sibâ'î'ye Necîb Mahfûz tarafından çağın Ceberti'si lakabı takılmıştır.⁹³

Yusuf es-Sibâ'î edebiyat yolculuğunun yanı sıra birçok kurum ve kuruluşta görev almıştır. Onlardan birkaçı şunlardır:

1. Askeri Kolejde Süvari öğrencilerine ders verdi. (1940)
2. Harp Okulunda Askeri tarih öğretmeni oldu (1943)
3. Askerî Müze Müdürü olarak atandı. (1949)⁹⁴
4. Cem'ıyyâtu'l-Udebâ'-Edebîyatçılar Derneği'nde görev aldı (1953).

⁸⁹ Arageek, “Men Hûve Yusuf es-Sibâ'î?” (Erişim 12.05.2022)

⁹⁰ el-Mutî'î, *Mevsû'at Nisâ ve Rîcâl min Mısır*, 830.

⁹¹ Arageek, “Men Hûve Yusuf es-Sibâ'î?” (Erişim 12.05.2022)

⁹² Hamdî es-Sekkût, *Kâmûsi'l-Muhîti'l-Arabîyi'l-Hadîs*, (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2007), 623.

⁹³ Zor-Arslan, “Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması”, 176.

⁹⁴ Marefa, “Yusuf es-Sibâ'î” (Erişim 13.05.2022)

5. er-Risaletu'l-Cedîde (Yeni Mektup) dergisinin başyazarlığını yaptı (1953).
6. *Meclisu'l-A'lâ li Ri'âyeti'l-Funûn ve'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İctimâ'îyye* Sanat, Edebîyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu Genel Sekreteri oldu (1956).
7. Afro- Asya Halkları Dayanışma Örgütü Genel Sekreteri oldu (1957)⁹⁵
8. Rous -al Youssef Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi(1960).
9. Âhir Sâ'a, gazetesinin yazı işleri müdürü olarak atandı (1967).
10. Dar al- Hilal Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Yazı İşleri Müdürü seçildi. (1971)
11. Kültür Bakanı oldu (1973)
12. Radyo ve Televizyon Birliği Başkanlığına atandı (1976)
13. al- Ahram Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Yayın Yönetmeni oldu. (1976)⁹⁶

1.3. Vefatı

Yusuf es-Sibâ'î 18 Şubat 1978 yılında Asya-Afro Halkları Dayanışma Örgütünün düzenlediği bir toplantıya katılmak için gittiği Kıbrıs'ta yapılan bir silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti..⁹⁷

1.4. Edebi Kişiliği

Yusuf es-Sibâ'î'yi çağdaş romancılardan ayıran en önemli özelliği romantizmi eserlerinde farklı bir tarzla dile getirmesidir. es-Sibâ'î romantik üslubu ve gerçekçi

⁹⁵ Timurtaş, *Yusuf Es-Sibâ'î'nin İsnatâ 'Aşrate İmre'e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*, 10.

⁹⁶ Muhammed, *Ru'yetu'l-Mekân fî-Rivâyât Yûsuf es-Sibâ'î*, 20

⁹⁷ Alfawd, "Ma lâ Tarifehû An Yusuf es-Sibâ'î", (Erişim 13.05.2022)

üslubu aynı kapta harmanlamayı başararak okuyucuya alışılmışın dışında bir tür sunmuştur.⁹⁸

Yusuf es-Sibâ'î hikâyeleri ile başladığı edebî serüveninde birçok türde eser vermiştir. Eserlerinde anlaşılır olmayı, yaşadığı toplumun sıkıntılarını üstlenerek sabit olmaksızın okurlarının seviyesinde eserler kaleme almış ve sanatlı üsluptan kaçınmıştır.

Bu niteliklerinden ötürü birçok eleştirmen tarafından tepki alarak kendi yazarlık kimliği sorgulanmıştır. *İnnî Râhile* adlı eserinde es-Sibâ'î:

” قد تعود بعض الكتاب أن يرضعوا كتبهم بأقوال التقدير والمديح من ذوى الحيشية من الصحافة ورجال الأدب ... ولكنني أشعر أنني فقير في هذه المرضعات ... لست أدري لماذا؟ قد يكون السبب هو أنني لا أكتب أدباً .. أو يكون لأن رجال الأدب لا يقرأون الأدب . على أية حال ... لقد أعتاني الله عن تقدير ذوى الحيشية بتقدير القاري .“

“Bazı yazarlar kitaplarını ünlü gazetecilerin ve edebiyatçıların iltifatlarıyla süslemeyi alışkanlık haline getirmişler. Ben kendimi aksine bu süslemeler hususunda yoksul hissediyorum. Neden bilmiyorum.. Kim bilir belki de nedeni edebiyat yazmıyor olmamdır. Yahut edebiyatçıların edebiyat okumamalarıdır. Her halükarda, Allah beni meçhul değerli okuyucuların övgüleriyle onurlandırarak, şöhret sahibi olanların takdirine muhtaç etmemiştir”.⁹⁹

es-Sibâ'î yazılarında olabildiğince açık sözlü ve okuyucuya isteklerini cüretkarca dile getirmiştir. Nitekim bir eserinde aldığı eleştirilerin karşılığında kendisinin ikiyüzlü olmadığını kitabını kendisine ithaf ederek, şu sözleriyle dile getirmiştir.

”إلى خير من استحق الإهداء

إلى أحب الناس إلى نفسي

⁹⁸ Zor-Arslan, “Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması”, 176.

⁹⁹ Yusuf es-Sibâ'î, *İnnî Râhile*, (Kahire: Mektebu'l-Hâncî, 1950), 10.

أقربهم إلى قلبي

إلى يوسف السباعي

ولو قلت غير هذا

لكنت شيخ المنافقين^{ffv}”

“En hayırlı ithaf edilmeyi hak edene;

İnsanlardan canıma en sevgiliye, kalbime en yakın olana

Yusuf es-Sibâ'î 'ye

Eğer bundan başka isme söyleseydim münafıkların hocası olurum nifak ülkesinde..”

”باهداء الكتاب .. وأتهمها علنا .. بأنها أحب الناس إلى ما الذي دفعني إلى هذه المغامرة ؟ . لم لم أهد كتابي إلى عزيز لدى ؟ والأعزاء كثيرون في أرض النفاق ... فأوفر على نفسي ما قد يوجه إلى من لوم وسخرية ؟“

“Kitabı kendime ithaf edip alenen insanların içerisindeki en sevgiliye demekle kendimi ele verdim! Beni bu mecraya sürükleyen neydi? Neden bu kitabı benim için değerli olan birisine ithaf etmedim ki, nifak ülkesinde çok değerliler var... Ve böylece bana yöneltilecek sitem ve alayları da engellemiş olurum...”¹⁰⁰

Kendini halktan biri olarak gören es-Sibâ'î, okurlarıyla iç içe olmayı seven, onların dertleriyle dertlenen, avamca ve halkın diliyle yazabilen bir edip olarak karşımıza çıkar. Yine bir eserinde okuyucuları ile arasındaki ilişkiyi şöyle dile getirmiştir:

”لأني أثق في كتبي وأحب قرائي ، وأشعر بينهم بالطمأنينة والغبطة ، لأن بيني وبينهم رابطة أقوى مما بين كاتب وقارئ ..“

¹⁰⁰ Yusuf es-Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, (Kahire: Mektebu'l-Hâncî, 1939), 7.

“Kitaplarımın güveniyorum ve okurlarımı seviyorum... Onlarla aramda güven ve mutluluk hissediyorum. Zira benimle okurlarım arasında, yazar okur arasında olması gereken güçlü bir bağ var”.¹⁰¹

Muhammed es-Sibâ‘î'nin mizahı sevmesi oğlunun da eserlerinde bu türü kullanmasına sebebiyet verdi. İçinde bulunduğu ortamın etkisi ve geniş çevrede yaşamış olması birçok öyküsünde kendisini gösterir. Yusuf es-Sibâ‘î'nin er- Rûm Mahallesiinde doğmuş olmasının ardından, ailesi kısa sürede es-Seyyide Zeynep mahallesine taşındı ve es-Sibâ‘î, Genina Yamiş, Ebu‘r- Riş, Seyyid Zinhum, el-Mavardî, Seyyid el-Habîbî, el-Baggala, el-Seyyide, Zeyne‘l-‘Abidîn, el-Halîcu‘l-Mısırî, en-Nâsırıyye, el Mübtedeyân ve Seyyidu‘l Atris gibi birçok mahalleyi gezme fırsatı oldu. Bu yerleri, yazarın birçok eserinde mekân olarak seçmesinin yanı sıra eserlerine isim verirken de ilham aldığını görmekteyiz.¹⁰²

es-Sibâ‘î'nin eserleri incelendiğinde, romantizm, realizm ve pozitivism¹⁰³,in ve mizahın yanı sıra fantastik tarzın ayrıntıları da görülür. Nitekim *Nâibu Azrâil* (1947) *Arzu‘n- Nifâk* (1949), *Lesti Vehdeki* (1970) romanlarını fantastik üslup ile yazmıştır. *Arzu‘n- Nifâk* adlı eserinde, kişilerin yaşadığı toplumda ikiyüzlülük yaptıklarını ve doğru bir insan olmak için denediği doğüstü olayları anlatmaktadır. *Nâibu Azrâil* isimli eserinde ise, Azrail’in korkunç bir varlık olarak hafızlarda kalmasına dair olan önyargıyı okuyucuya aktarmaktadır. *Lesti Vehdeki* adlı romanında Dünya ile uzay arasında, altı kişinin yaşadığı fantastik ve gerçekçi serüvenlerini anlatıyor. *Akvâ mine‘z-Zemen* (1965) isimli Tiyatro oyununa gelince, geçmiş ile günümüzdeki çizgileri yıkararak, Firavunun kızı ile Ulu barajının mühendisi arasında geçen zamandan daha güçlü olan aşklarını konu ediniyor. Yusuf es- Sîbâ‘î'nin fantastik temasını eserlerinde siyasi ve sosyal eleştiri aracı olarak kullandığını görmekteyiz.

¹⁰¹ Yusuf es-Sibâ‘î, *Ümmü Ratibe*, (Kahire: Mektebu‘l-Hâncî, 1951), 7.

¹⁰² eş-Şârûnî, *er-Rivâ‘iyyüne‘s-Selâse; Necîb Mahfûz-Yûsuf es-Sibâ‘î-Muhammed ‘Abdulhalîm Abdullah*, 71.

¹⁰³ Terim Fransızca’ da kesin kanıtlanmış gibi manalara gelen positif kelimesinden türetilmiştir. Teoloji ve metafizik içermeyen, sadece fiziksel veya maddi evrenin realitelerine dayanan bir görüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Kutluer, “Pozitivizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/335-338.

Romantizm temasını: *İnnî Râhile* (1950) *Beyne 'l- Atlâl* (1952), *Fedeytukî Ya Leylâ* (1953), *Rudde Kalbî* (1954) gibi eserlerinde yoğun bir şekilde işlemiştir. Nitekim *İnnî Râhile*'de, birbirlerine âşık iki çiftin evlilikleri, aileleri tarafından bir takım gerekçelerden ötürü engellenerek, kızın istemediği bir adamla evlendirilmeye zorlandığı bir konuyu ele alıyor.

Eleştirel pozitivizm ise *es-Sakkâ Mât* ve *Nehnu lâ Nezra 'u's-Şevke* romanlarında görülür. Filistin, Suriye, Mısır'da gerçekleşen savaşlar ve katliamları bazı eserlerinde dile getiren Sibâ'î, mevcut coğrafyalarda sevilen sayılan bir isim haline gelmiştir. Zira tarihçi olarak kaleme aldığı bu eserlerde devrimin ülkelerde yol açtığı etkileri ve zorlukları dile getirerek milli birlik ve beraberliğin hareketlenmesine sebebiyet vermiştir. O eserlerden bazıları şunlardır: *Rudde Kalbî* (1954) , *İbtisame 'alâ Şefeteyh* (1971), *Umru Lahza* (1973).¹⁰⁴

İbtisame 'alâ Şefeteyh adlı romanında es-Sibâ'î Siyonistlerin, Filistin halkına yaptıkları katliamları ve savaşları anlatıyor. Umru Lahza isimli eserini Mısır askerlerine ithaf ederek şöyle sesleniyor:

”إلى الجندي المصري

الذي تحمل فوق - آلام هزيمة يونيو - آلام تبعثها.

أهدى بعض ما يرفع عنه الظلم ويرد اللوم.

أهدى بعض الحقيقة.

حقيقة كفاءته وقدرته وشجاعته...

إليه أهدى بعض عمله.

وهذا خير ما ينصفه أمام التاريخ“

“Armağan

¹⁰⁴ Muhammed, *Ru 'yetu 'l-Mekân fî-Rivâyât Yûsuf es-Sibâ'î*, 25.

Haziran yenilgisi ile gelen pek çok acıyı sonradan sırtlanan Mısır askerlerine..

Onlara yaşadıkları zulmü ve acıyı hafifletecek bazı şeyler armağan ediyorum.

Gerçeğin bir kısmını armağan ediyorum.

Kahramanlığın, gücün ve yiğitliğin gerçekliğini.

Ona bazı yaptıklarını armağan ediyorum.

Bu ise tarihin hakkını veren en iyi şeydir.”

1.5. Eserleri

1.5.1. Hikâyeleri

1. *Atyâ'f* (1947).

2- *Yâ Ummeten Dahîke* (1948).

3- *Hebâyâs-Sudûr* (1948).

4- *İsnetâ Aşrate İmre'e* (1948)

5- *İsnâ Aşara Recûlen* (1949).

6- *Mine'l- Âlemi'l-Meçhûl* (1949).

7- *Fî Mevkibî'l-Hevâ* (1949).

8- *Mûbkî'l- Uşşâk* (1950).

9- *Beyne Ebû'r-Rîş ve Cûneyne Namîş* (1951).

11- *Uğniyât* (1951).

12- *Hazâ Huve'l-Hûb* (1951).

- 13- *Suver Tıbkû'l-Asl* (1951).
- 14- *Sûmmâru'l-Leyâlî* (1952).
- 15- eş-Şeyh Zu'rûb ve Âharûn (1952).
- 16- *Nefha mine'l-Îmân.* (1952).
- 17- *Min Hayâtî* (1953).
- 18- *Hemse Âbîre*(1953).
- 19- *Leyletû Hâm'r*(1953).
- 20- *Leyâlî ve Dumû* (1953).
- 21- *Hazîhî'l Hâyâtî* (1953).
- 22- *Sittû Nîsâ ve Sittetu' Ricâl* (1953).

1.5.2. Romanları

- 1- *Nâibu 'Azrâ'îl* (1947).
- 2- *Arzu'n-Nifâk* (1949).
- 3- *İnnî Râhile* (1950).
- 4- *Beyne'l-Atlâl* (1952).
- 5- *es-Sakkâ Mât* (1952).
- 6- *el-Bahsu 'an Cesed* (1953).
- 7- *Fedeytuki Yâ Leylâ* (1953).
- 8- *Rudde Kalbî* (II cilt) (1954).

- 9- *Tarîku 'l-Avde* (1956).
- 10- *Nâdiye (II cilt)* (1960).
- 11- *Ceffeti 'd-Dumû'* (1961).
- 12- *Leylun Lehu Âhir*(II cilt). (1964).
- 13- *Nahnu lâ Nezra 'u 'ş-Şevke* (II cilt). (1964).
- 14- *Lesti Vehdeki* (1970).
- 15- *İbtisame 'alâ Şefeteyh* (1971).
- 16- *el- 'Umru Lahza* (1973).

1.5.3. Tiyatroları

- 1- *Ummu Ratîbe* (1951).
- 2- *Verâ 'e 's-Sitâr* (1952).
- 3- *Cem 'iyyetu Katli 'z-Zevcât* (1953).
- 4- *Akvâ mine 'z-Zemen* (1966).

1.5.4. Makaleleri

- 1- *Eyyâmun Temurru* (1957)
- 3- *Latemât ve Lesemât* (1959).
- 4- *Eyyâm Muşrika* (1961).
- 5- *Eyyam ve Zikreyât* (1961).

6- *Eyyâm min 'Umri* (1962).

7- *Min Verâ'i'l-Ğaym* (1970).

8- *Eyyâm 'Abdunaâsır* (1971).

1.5.5. Gezi Yazısı

1- *Tâ'ir Beyne'l-Muhîteyn*. (1971)¹⁰⁵

¹⁰⁵ Timurtaş, *Yusuf Es-Sibâ'î'nin İsnetâ 'Aşrate İmre'e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*, 19; eş-Şârûnî, *er-Rivâ'îyyüne's-Selâse*; Necib Mahfûz-Yûsuf es-Sibâ'î-Muhammed 'Abdulhalîm Abdullah, 71.

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF ES- SİBÂ'Î' NİN ARZU'N- NİFÂK ADLI ESERİNİN TEKNİK VE TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ

2.1. Romanın Tanıtımı

Yusuf es-Sibâ'î Arzu'n-Nifâk isimli romanı 1949 yılında yayımlamıştır. Roman 286 sayfa ve 17 bölümden oluşmaktadır. Roman oluşumunda “bölümlendirme” olaylar arası düzeni sağlama hususunda romancılar tarafından kullanılan bir tekniktir. Romanı belli bir düzene sokarak bir bütün halinde okuyucuya aktarmak ve romanın unsurları arasındaki bağı karışıklık olmadan sağlamak, roman intizamı için tercih edilen bir yöntemdir. Birkaç muhtelif şekillerde olabilmektedir. Her bölüm için ayrı alt başlık koyma, her bölüm başına bir numara koyma, bölüm başına rakam vb. gibi herhangi bir şey ilave etmeden bölümü sayfanın ortasında bir yerden başlatma, kısımlara ayırma gibi yöntemlerle olabilir.¹⁰⁶

Yazar kitaptaki bölümleri belirtirken ayrı numaralandırma ve başlıklandırma yöntemini tercih etmiştir. Müellifin hayatını incelediğimizde babasının ölümünden sonra girdiği ruhsal bunalımın izlerini eserde görmek mümkündür. Nitekim eserde ölüm teması ayrıntılı tasvirlerle dile getirilmiştir. Bununla beraber eserin kaleme alındığı dönemin sosyo-kültürel yapısı ve siyasi gelişmeler incelendiğinde, yazarın döneme dair konulara da yer verdiğini görmekteyiz. Bunlardan birisi Arap- İsrail savaşıdır. Bir diğeri de monarşik yapının halk arasında uyandırdığı olumsuzluklardır. es-Sibâ'î montaj tekniğini kullanarak deyim, atasözü ve özlü sözlerle okuyucuya söylemek istediklerini öğüt mahiyetinde dile getirmiştir.

¹⁰⁶ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Sanatı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019),20.

2.2. Kitabın Özeti

Romanın ilk bölümünde anlatıcı okuyucuya kitabın ana teması hakkında bilgi verir. Başkahramanın ismi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Okuyucunun kitaba başlaması ile kafa karışıklıklarının artmasının müsebbibi, bir konudan başka bir konuya hızlı geçişlerin yapılmış olmasıdır.

Okuyucunun haberdar olmadığı “Ahlak Tüccarı” tabelasını gören başkahramanın şaşkınlığının belirtilmesinden sonra, tekrar başka konuya geçerek, okuyucu kendisini birden başkahramanın öğle yemeği hakkındaki detaylı tasvirleri okurken bulur. Akabinde tabelanın başkahraman üzerinde uyandırdığı merak ile ana temaya geçiş yapılır.

Başkahraman, merakına daha fazla yenik düşmeyerek Ahlak Tüccarının mekânına gider. Tüccar ile uzun soluklu konuşmanın ardından bütün merak ettiklerinin cevabına karşılık şaşkınlığı giderek artan başkahraman, aslında kendisini bir dolandırıcı ile muhatap olduğunu sanır. Tüccarın ikna edici konuşmaları ve hayata dair tecrübesini gören başkahraman merakına yenik düşerek Tüccara inanır. Bir nevi aktar sayılan mekânda, insan vücuduna son derece tesirli iksirler satılır. Fedakârlık, yumuşak güzel huy, samimiyet, yiğitlik... Bütün faziletli ahlaklardan çuvallarda yeterince vardır. Başkahraman ise 10 günlük cesaret tohumunu seçmeye karar verir. Ancak bu tohumların o kadar çok olmasının ve tükenmemiş olmasının sebebini sorduğunda, Tüccar; insanların artık güzel ve iyi meziyetlere ihtiyaç duymadığını bilakis ikiyüzlülük, kurnazlık, riyakârlık gibi huylara daha çok ihtiyaç duyduğunu ve kötü huyların bulunduğu tohumların çoktan tükenmiş olduğu cevabını verir.

Sonunda başkahraman tohumlarını alarak evinin yolunu tutar. Başkahraman eve vardığında iksiri denemek hususunda endişeye düşer. Zira içeceği dozun ömür boyu kendisinde tesirinin devam edeceğinden korkar. Yeterince cesaretli olduğunu düşünse de ölüm korkusunu hatırlar ve bu iksire ihtiyaç duyduğunu düşünür.

Nihayetinde cesaret dozunu alır ve vücudundaki değişimleri fark eder. Hemen bunun üzerine evinde çalışan hizmetlinin çığlık seslerini duyar. Kayınvalidesi hizmetliye her zamanki gibi şiddet uyguladığı gibi yine aynı fiiline başvurmuş bu sefer

başkahraman eskiden yaptığı gibi kayıtsız kalmayarak, tüm gelenek ve tabularını yıkarak kayınvalidesine karşı gelir ve hizmetliyi maruz kaldığı şiddetten kurtarır. Böylece cesaret iksirinin ilk tesiri ile karşılaşmış oluruz. Bir diğer örnek ise, günlerce hayalini kurduğu iş başvurusuna giderken her zaman olduğu gibi yolcu almadan devam eden otobüs şoförüne olan hıncıyla kendisini otobüsten indirerek uyguladığı şiddet neticesinde Başkahramanın şahsını nezarethanede bulması ile olur. Böylece başvuruyu da kaçırmış olur.

Başkahramanın yaptığı bunca cesaret göstergesinin ne kendisine ne de topluma herhangi bir faydasının olmadığını anlatıcı okuyucuya aktarır. Başkahraman, yaptıklarından sonra pişmanlık duyarak daha faydalı işlere koyulmaya karar verir. Böylece toplum meselelerine değinilmiş olur. Filistin sorunu ele alınır. Başkahraman, Filistin'in yaşadığı zulümleri anımsayarak var gücüyle savaşmaya karar verir. Bunun için tek başına yeterli olamayacağını düşünür ve Arap toplumunu bir araya getirmeye karar verir. Bunun üzerine Arap Birliği Genel Sekreterliği binasına giderek herkesi birlik olmaya çağırır ancak yine cesaretine yenik düşerek başarısız olur. Terörist ilan edilir. Zindanda kalır. Mahkeme heyeti ile buluşunca, heyetten birisinin arkadaşı olma neticesinde serbest kalır.

Başkahraman cesaret dozunun kendisinde bıraktığı hasarların farkına vararak, kardeşinin ona yardım etmesi için ahlak tüccarına giderek, kendisine korkaklık iksirini getirmesini ister. Ancak kardeşi abisinin delirmiş olduğunu düşünerek kapıyı üzerine kilitler. Başkahraman son çareyi pencereden atlayarak bulur. Zira diğer aile fertlerinin kendisinin delirmiş olduğunu düşünmelerini istemez. Balkondan atladıktan sonra güzelliği ile büyüldüğü karşı komşusunun bu zamana kadar yaptığı tahriklere karşı koymasına daha fazla dayanamayarak, kendisine duyduğu büyük haz ve cesaretinin vermiş olduğu rahatlıkla komşusunun davetini reddetmeyerek evine gider. Komşusu ile yakınlaşmaya başlar. Ta ki karşı evden kayınvalidesi ve eşinin sesini duyana dek. Sesi duyduktan sonra uzaklaşarak o evden kaçar ve aktarın yolunu tutar.

Ahlak Tüccarına vardikten sonra kendisini bulunduğu durumdan kurtarması için yalvarır. Kendisine bir an önce korkaklık iksirini vermesini ister. Aktar ise öyle bir iksirin kendisinde artık bulunmadığını bilakis çoktan tükendiğini söyler. Mevcut

iksirlerden birisini seçmesini söyler. Başkahraman insanîyetlik huyu iksirini tercih eder. Sonunda o dozu da alır. Kendisindeki büyük değişim, insanlara duyduğu aşırı acıma duygusu, ne pahasına olursa olsun yardım etme isteğinin neticesinde başına gelen olumsuzluklardan bahsedilir. Bu durum ailesini giderek bunaltır ve çevresindekileri de olumsuz yönde etkiler. Bundan dolayı başkahramandan yakınları gün geçtikçe uzaklaşır. Başkahraman iyilik yapmak için Kahire'nin en zor şartlar altındaki bölgelerinden biri olan el- Kolali'yi tercih eder.

Başkahraman yaptığı iyilikler sonucunda takdir ve tebrik beklerken ailesinin sözlü şiddetine mazur kalır. Kardeşi tarafından deli ilan edilince hemen evden uzaklaşmak ister. Hayatında belki de hiç koşmadığı kadar hızla yine Ahlâk Tüccarının yolunu tutar. Bu durum artık canına tak etmiştir. Bir an önce bulunduğu durumdan kurtulmak ister. Yaşadıklarından sonra kimin haklı kimin haksız, ya da kimin ihtiyaç sahibi olup kimin olmadığını anlaması neticesinde elinde ne var yok vermesi ve karşılığında takdir yerine şiddet görmesi, başkahramanı bulunduğu durumdan ötürü oldukça zor duruma sokar. Böylece iyiliğin, yaşadığımız bu toplumda neslin tabiatına uygun olmadığına kanaat getirir. Çevresindeki iyilik yapanların akıbetlerinin hiç de iyi olmadığını hatırlar.

Başkahraman aktara vardığında tüccara yine kendisini bulunduğu durumdan kurtarması için yalvarır. Aktar ise tek çözümün başka bir iksir alması gerektiğini söylese de bu sefer başkahraman bunu reddeder. Bunun iyi bir çözüm olmadığını ne geldiyse başına bunu yaptığı için geldiğini söyler. Tek çözümün kalan 8 günün aktarın yanında geçirmek olduğuna karar verirler. Ancak başkahraman şartların çok kötü olmasından ötürü çok çekinceli davranır. Orada bulunduğu süre boyunca tek tek her iksirin ne işe yaradığını sorar ta ki bir tanesine gelene kadar.

Poşetin içinde bulunan iksiri ahlâk tüccarı başta söylemek istemese de nihayet söyler. Poşetteki iksir tüm insanlığa yetecek kadar iyi huy içerir. Başkahraman tüm insanlığın iyi huylu olduğunu düşününce ortada bir olumsuzluk olmayacağını düşünür ve gizli gizli iksiri çalmaya karar verir. Sonrasında ise nehre dökerek insanların içindeki şer ve kötülüğü değiştirmiş olacağını düşünür. Başkahraman Ahlâk tüccarının uyuya kalmasından sonra ahlak dozunu alarak hızlıca dükkândan uzaklaşır. Bunu fark

eden ahlak tüccarı başkahramanın peşinden gider ancak geç kalır. Başkahraman ahlak dozunu nehire döker ve o günden sonra her şey değişir. Ülkede kaos ortamı oluşur. Cinayetler, ölümler ve beraberinde, ülke genelindeki olumsuzluklar ahlak tüccarı ve başkahramanı korkutur.

İki arkadaşın aralarında bu meseleleri konuştuğunu duyan bir gazeteci hemen yetkililere haber verir ve sonrasında iki arkadaş tutuklanır. Başkahraman ve arkadaş savcının karşısına çıkar. İlk olarak başkahraman savcının huzuruna vardığında yöneltilen sorular üzerine bunların hiçbirine gerek olmadığını kendisi her şeyi itiraf ettiğini ve suçunu kabul ettiğini söyler. Başkahraman, savcının biraz daha yumuşaması için kâtipten savcıya su götürmesini rica eder. Böylece ahlak bulaşan sudan savcı da içer ve davranışları da beraberinde değişir. Başkahramanın arkadaşını da içeri çağırır ve kendisine neden uzun zamandan beri insanları ahlak iksirinden mahrum bıraktığını sorar. Savcı iki arkadaşın serbest kalmalarını ister.

Ertesi gün başkahramanın eline gazete geçer. Gazetenin manşetinde “iki tehlikeli suçlu yakalandı ve soruşturma devam ediyor” yazının içeriğinde ise, savcıya da vebalı ahlak suyundan içirdikleri ve bundan sonra soruşturmayı her kim yürütecek ise vebalı ahlak suyundan içmemeleri için gerekli tedbirlerin alınacağı yazar. Bu durum hem başkahramanı hem de arkadaşını ümitsizliğe düşürür. Artık yapacakları bir şey olmadığını, en kötüsü insanlara ahlaklı olmaya vesile oldukları için şerefli öleceklerini düşünürler.

Yargılanacakları gün geldiğinde savcı bu durumun insanlık adına çok büyük sonuçlar doğurduğunu ve birçok olumsuzluk ve kötülüğü beraberinde getirdiği, insanların fitratlarının bozulduğu, ikiyüzlülük olmadan yaşamının zor olacağından ikisinin de idamla yargılanmasını ister. Başkahraman kendi savunmasında, insanların riya olmadan çok güzel yaşayabileceklerini mevcut bütün olumsuzlukların birkaç aya düzeleceğini ve insanların nifâksız bir dünyaya alışabileceklerini söyler.

Müdafaasının sonunda mahkeme salonunda büyük bir alkış kopar. Sonunda hâkim kararını açıklar ve tarihin en büyük suçluları olduklarını tekrar ederek, ölüm cezası kendileri için kurtuluş olacağından serbest bırakılmalarının daha acı verici

olacağını düşünürler. Serbest kaldıklarında halktan birilerinin omuzları üzerinde taşınarak tezahüratlarla oradan ayrılırlar.

Ahlak tüccarı ve başkahraman insanlara iksirlerden vermeye devam ederler. Zira her geçen gün talep daha da artar. Sonunda çuvallardaki her şey biter ve bu sefer ahlak tüccarı gelenlere: sabırlı olun bütün bunlar içinizde var, insanların kendilerinize nasıl davranmalarını istiyorsanız siz de öyle davranın, size zulmetmelerini istiyorsanız siz de zulmedin, birisinin çocuğunuzun hakkını yemesini istiyorsanız siz de yetim hakkı yiyin. Allah katında din davranıştır. Siz nasıl kendinize davranırsanız başkalarına da öyle davranın der. İnsanlar samimiyet ve mutlulukla oradan ayrılırlar.

Ahlak tüccarı başkahramanı Allaha emanet ederek görevini tamamladığını söyler. Her biri başka bir yoldan giderek birbirlerinden uzaklaşırlar. Hikâyenin sonunda Yusuf es-Sibâ'î eseri yazma sebebini söyler.

2.3. Romanın Teknik Olarak İncelenmesi

2.3.1. Şahıs Kadrosu

2.3.1.1. Başkahraman

Başkahramanın ismi herhangi bir yerde geçmemektedir. Anlaşılacağı üzere kitabın yazarı Yusuf es-Sibâ'î, kendi ağzından romanı okuyucuya aktarmaktadır. Merakından yolda tesadüf eseri karşılaştığı Ahlak Tüccarının dükkânına girdikten sonra hayatında büyük ölçüde değişiklikler olur. Önem verdiği her şey ansızın değişir ve bambaşka bir insana dönüşür.

Romanı okur okumaz Başkahramanın yemek yemeye olan düşkünlüğü göze çarpar:

”كان الوقت بعيد الظهر .. وقد انتهيت من تناول وجبة دسمة شهية عمادها : الأرناب والملوخية وأركانها ورق العنب المحشو ، وطبق من الدمعة .. وحواشيها كمية لا بأس بها من سلطة الطحينة والخيار المخلل“

“*Vakit öğleden sonrasıydı.. Mükellef iştahlandırıcı öğle yemeğini yeni bitirmiştım. Ana yemekte, tavşanlı Muluhiye¹⁰⁷ çorbası, yanında ise bir tabak et suyuyla yaprak sarması meze olarakta, tahin salatası ile salatalık turşusu vardı.*”

Başkahramanın yemeğe olan düşkünlüğü başka yerlerde de karşımıza çıkmaktadır:

“وهو يسكب في كل منها بكبشة من الشورية ، التي ملئ بماء القزان ، ثم يتركها برهة حتى تبوش وحتى (تشرب ميتها) . ثم يبدأ بتغطيتها بطبقة رقيق من الأرز الموضوع في قزان آخر. فإذا انتهى من عملية التغطية بالأرز .. كشف عن حلة (الصلصة) وأخذ ينقل منها بكبشة صغيرة .. بمقادير محدودة .. يزين بها سطح السلاطين. وتبدأ بعد ذلك عملية تقطيع الكرشة.”

“*Her bir tabağın üzerine bir kepçe çorbadan döküyor, sonra biraz bırakıyor dinlensin diye ve ekmekler suyunu çeksın diye. Sonra başlıyor ince bir kat piring dökme. Bu işlem bittikten sonra sos tenceresini açıyor ve küçük kepçeyle belirli ölçüde tabağın üstünü süslüyor. İşkembeyi kesme işlemi başlıyor...*”¹⁰⁸

Başkahraman araştırmaya olan merakı ve keşfetme arzusu ve bu arzusundan ötürü başının sürekli belaya girmesiyle alakalı şöyle tasvir eder kendisini:

“ودفعني حب الاستطلاع إلى التقدم داخل الحانوت فقد كانت المسألة تستحق الاستطلاع ، ولم أشك قط في أنني أمام مورد تسلية ومنبع فكاهة .”

“*Bendeki araştırma merakı beni dükkânın içine doğru ilerlemeye sürükledi ve şüphe duymaksızın bir eğlence ve mizah kaynağı önünde duruyordum.*”¹⁰⁹

“وذهبت مع الرجل إلى القسم وبى كثير من الندم ، وبودي لو أنهى المسألة بالحسنى، ولكنى كنت رجلا شجاعا، وكان على أن أحتمل عواقب شجاعتى حتى النهاية!!”

¹⁰⁷ Muluhiya, Afrika'nın birçok kesiminde sebze olarak tüketilebilen yabancı bir bitkidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Tuncer - Fatima Ummuhan, “Molehiya (Corchorus olitorius L.) Tohumlarındaki Dormansi Probleminin Çözümüne Yönelik Araştırma”, Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 4/3 (2017)

¹⁰⁸ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 120.

¹⁰⁹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 12.

“Adamla karakola gittim içimde de çok pişmanlık vardı ve isteğim meseleyi iyilikle halletmekti, ancak cesur bir adamdım ve sonuna kadar cesaretimin sonuçlarına tahammül etmem gerekiyordu.”¹¹⁰

Başkahraman orta gelirli bir memurdur. Çalıştığı yerde çalışanlar tarafından saygı duyulan ve başkanları tarafından sevilen bir karakterdir. Çalışkan işine önem veren disiplinli birisidir. Romanın bazı bölümlerinde bu özelliği şöyle ifade edilmiştir:

”واستيقظت في الصباح وتبينت من الضوء الذي انتشر في الغرفة أنني قد تأخرت عن مواعيدي الذي تعودت الذهاب فيه إلى عملي .. والذي لم أجرؤ مرة واحدة على التأخر عنه.“

“Sabah uyandım odaya yayılan ışıktan anladım ki, her zaman işime gitmeye alışkın oldum saatten geç kalmışım. Daha öncesinde ise, saati bir kez olsun geçirmeye cesaret etmemiştim.”¹¹¹

”أنا رجل شديد المواظبة.“

“Aşırı disiplinli bir adamım.”¹¹²

”إنني كنت أحب الموظفين إليه.“

“Ben en sevdiğim memurlarından biriyim.”¹¹³

Başkahraman uykuya da oldukça düşkündür. Uykuya dair ayrıntılı ve özenli tasvirleri bu durumu okuyucuya yansıtmaktadır.

”بل مبعثه حبي للنوم. فأنا لا يمتنعني شيء قدر أن أوى إلى فراشي في التاسعة أو العاشرة فأمدد جسدي على الفراش وأترك أعضائي تنعم بالفتور والاسترخاء بعد طول كد وكدح ، وأترك ذهني يهدأ ويستقر بعد طول تفكير وإجهاد ، ولا تمضي على بضع دقائق حتى أكون قد خلفت هموم اليوم ومتاعبه ، وطرحت عن كاهلي كل ما أثقله ، وعن رأسي كل ما أنهكه ، وخلصت نفسي من الإحساس بأي عبء أو مسئولية ، ولم يعد

¹¹⁰ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 41.

¹¹¹ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 58.

¹¹² Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 58.

¹¹³ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 70.

للمتابع والمشاعل أي سلطان على ؛ لأنى قد انطلقت من أغلالها ، وفككت من إسارها ، إذا أنقذنى منها النوم....”

“Aksine kaynağı uykuyu sevmemendir. Ki beni saat dokuz ya da on 'da yatağıma gitmek kadar mutlu edecek bir şey yoktur. Çünkü hemen vücudumu yatağa uzandırıp, uzun bir iş, güç, emek ve uğraş sonrası uzuvlarımı dermansızlığın ve gevşemenin keyfine bırakırım ve birkaç dakikanın geçmesiyle günün dert ve yorgunluğunu ardıma bırakmış olurum. Üzerimde ağırlık yapan ne varsa kafamı da ne yorduysa hepsini çıkarıp atarım. Kendimi de herhangi bir yük ve sorumluluk hissetmekten kurtarmış olurum. Yorgunlukların ve telaşelerin üzerimde hiçbir hükmü kalmaz; zira uyku beni bulunca, zincirlerinden ve esaretinden kurtulmuş olurum...”¹¹⁴

Başkahraman çoğunlukla kendisinin korkak ve cesaretsiz olmasından yakınmaktadır. Cesaret iksirini içmeden önceki hali oldukça kendisini huzursuz eder. Kendisi bu durumu şöyle dile getirmektedir:

”كنت أزعم لنفسي دائما أنني شجاع .. ولكنى ما صنعت قط ما يثبت تلك الشجاعة، فلقد كان بعد النظر وتقدير العواقب، والحلم، والتشاهل والتسامح، وإدارة الخد الأيسر، لمن صفعتني على الخد الأيمن، وأكل العيش وإرضاء الرؤساء، والعقل والاتزان، واتقاء الشر، والمحافظة على الكرامة والهيبة والوقار. كل ذلك كان يقف عقبة في سبيل إظهار الشجاعة ، وكان يمنعني من أن أفعل ما يجب أن يفعله كل رجل شجاع.”

“Ben her zaman kendime cesur olduğumu iddia ederdim. Ancak o cesareti ispat edecek hiçbir şey yapmadım, öyle ki öngörülü olup sonuçları tahmin etmek, yumuşak huylu olmak, müsamahakâr olmak, barışçıl olmak, sağ yanağına tokat atana sol yanağını çevirmek, heybeti ağır başlılığı korumak... onların hepsi cesaret göstermede engel olarak duruyordu ve her cesur adamın yapması gerekeni benim de gerektiğinde yapmam gerekenleri engelliyordu...”¹¹⁵

”ولست أشك أن عملى .. كان ينطوى على الجبن.”

¹¹⁴ Sibâ'î, Arzu 'n-Nifâk , 27.

¹¹⁵ Sibâ'î, Arzu 'n-Nifâk , 29.

“Yaptığının korkaklık olduğuna hiç şüphe yok.”¹¹⁶

”أما أن أشتبك في معركة مع السائق فذلك كان آخر ما أجسر على فعله، فقد كنت أكره التشابك والتضارب ، وكانت خشيتي من العواقب، وبعد نظري تجعلني دائما أتذرع بالصبر والحلم، وأجبن عن الدخول في معركة أيسر ما يصيبني منها هو، البهيلة، والإهان.“

“Şoförle bir tartışmaya girip savaşmak ise, yapmaya cesaret edeceğim son şey olurdu. Çünkü tartışmaktan kavgadan hoşlanmazdım. Sonuçlarından çekinirdim. İleri görüşüm de beni her zaman sabır ve sakinliğe zırlardı, başıma en hafif bir şey gelecek diye bir savaşa girmeye korkardım.”¹¹⁷

Başkahramanın zulme uğrayanlara karşı olan merhameti ve yardım etme arzusunu iksiri içmeden önce asla gerçekleştirmedi. Kendi huzurunun kaçmaması adına birçok kez susarak kenara çekildi. Nitekim cesaret iksiri ona bu zamana kadar yapamadığı bir meziyete sebebiyet verdi. Kayınvalidesinin evdeki hizmetliye karşı olan tutumunu ve kendisinin nasıl karşılık verdiğini şöyle dile getirmiştir.

”و لم يكن هناك ما يؤذى مشاعري كصوت صراخ الخادمة أو بكانها، و كان عامل الشفقة يتحرك في نفسي ، فيجعلني أفور وأثور، وأهم بالتدخل في الأمر وتخليص الخادمة ومنع السيدة من ضربها، ولكني كنت أهدى نفسي وأتروى وأفكر في العواقب وأقدر النتائج.“

“Hizmetlinin çığlık sesi ya da ağlaması kadar duygularımı yaralayan yoktu. İçimdeki şefkat teli hareket ediyor, sonra öfkeleniyor, sinirleniyor ve olaya karışıp hizmetliyi kurtarıp, hanımefendinin vurmasına mani olmaya niyet ediyorum, ancak kendimi sakinleştirip geri çekiliyorum ve işin sonucunu düşünüp neticelerini tahmin ediyorum.”¹¹⁸

”فاندفعت إلى السيدة ونزعت الخادمة من بين براثنها ... وقلت لها في لهجة صارمة.. إنى أضرها من أن تمد يدها إلى الخادمة، بعد الآن وإلا حدث ما لا تحمد عقباه.“

¹¹⁶ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 33.

¹¹⁷ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 40.

¹¹⁸ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 32.

“Hanımefendiye doğru atıldım ve pençelerinin arasından hizmetliyi çekip aldım ve sert bir tonla elini bir daha hizmetliye sürmemesi için, aksi takdirde sonuçlarını tahmin edemezsin diyerek uyardım.”¹¹⁹

Başkahraman birçok yerde ülkesindeki olumsuzluklardan, hükümette yanlış gördüğü durumlardan ve işgal altında yaşayan mazlumlara yardım edememesinden de yakınmaktadır. Bir yerde ülkedeki mevcut Fes takma zorunluluğunun gereksizliğini şöyle dile getirmiştir:

”ترى ماذا يجبرنا على ارتدائه؟ الجبن!! جبن التقاليد.. وجبن التقليد، والخوف من أن نتهم بالشذوذ لا تقولوا إنه شعار لقوميتنا، فهذا جهل وسخف منذ متى كان الوعاء الأحمر شعارا لقوميتنا؟ إنه لو تعلمون . شعار لاستعبادنا.“

“Acaba bizi onu takmaya mecbur eden nedir? Korkaklık! Gelenekler korkaklığı, görenek korkaklığı ve kural dışı olmakla suçlanma korkusu. Sakın milliyetçiliğimin sembolü olduğunu söylemeyin, zira bu cehalet ve akılsızlıktır. Ne zamandan beri kırmızı fes milliyetçiliğimizin sembolü idi? Ah köleliğimizin sembolü olduğunu bir bilseydiniz.”¹²⁰

Başka bir yerde başkahraman, hükümetin halkın ihtiyaçlarına yetmediğinden yakınıyor ve şöyle diyor:

”عندما يشاعر وأخذت أعزى نفسي بأنه لو كان بيدى الأمر، وكنت وزيرا للأشغال لعرفت كيف أضع حدا لهذا العبث.. ولعرفت كيف أوفر للجمهور راحته.“

“İçimden şu sözler geçti. Eğer elimde olsaydı bu görev ve bayındırlık bakanı olsaydım, bu başıboşluğa nasıl dur diyeceğimi bilirdim. Ve halkın rahatlığı için ne yapılması gerektiğini bilirdim.”¹²¹

”يا أمة الخطب، يا أمة التعاسة.. يا أمة الهزل.. يا أمة الجهل.. يا أمة ضحكت من جهلها الأمم. شرد بي الذهن إلى فلسطين، ومن غير فلسطين تستحق أن أوجه إليها شجاعتى؟! وأحسست بفرحة شديدة.. إنى

¹¹⁹ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk*, 33.

¹²⁰ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk*, 35.

¹²¹ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk*, 36.

إذا استغللت شجاعتي من أجل فلسطين فلا شك أنى أكون قد وضعت الشيء في موضعه. إنى أكون بذلك قد أرضيت نفسى .. وأكون بذلك قد صرفت شجاعتي فيما يجب أن تصرف فيه .. لا فى تلك التفاهات والسخافات التي صرفتها فيها من قبل.

“Ey bedbahtlık ümmeti, ey ciddiyetsizlik alay ümmeti, ey cehalet ümmeti, ey ki cehaletine ümmetler güldü. Zihnim beni Filistin’e götürdü. Ve Filistin’den başka kim hak ederdi cesaretimi ona çevirmeye? Şiddetli mutluluk hissettim. Ve eğer cesaretimi Filistin için kullanırsam o zaman şüphe yok ki cesareti doğru yere koymuş olurum. Ve böylece kendimi razı etmiş olurum. Ve cesaretimi harcamam gereken yerde harcamış olurum. Daha önce boş şeylerde yaptığım gibi değil.”¹²²

Kayınvalidesi kardeşi ve eşiyle yaşamaktadır. Aile ilişkilerinin çok iyi olmadığı anlaşılır. Zira kayınvalidesinin davranışlarından başkahramanın bunalmış olduğu göze çarpar. Evden kendini atmak istediği ve kafa dinlemek için yalnızlığı seçtiği de görülür.

Başkahraman karşı komşusuna da şehvet beslemektedir. Zaman zaman karşı komşusunun kurlarına karşılık vermese de cesaret iksiri sonrası, kendisini alıkoyamayarak komşusunun teklifini geri çevirmez:

”لقد كانت جارتى العزيزة التى يجري فى عروقها ماء الشياطين تهاجمنى بلا رفق ولا هوادة .. وكنت دائما أتقى هجومها بدرع حصينة من الجبن . أقف فى النافذة .. فأجدها على أهبة الهجوم ، ويبدأ هجومها دائما بخلع الفستان .. يستمر بعد ذلك بطريقتين : الطريقة الأولى الجمباز ، والثانية طريقة القراءة أما الأولى .. فالجارة العزيزة اللذيذة .. لا تكاد تخلع الفستان .. حتى تتوارى وراء « برفان » قصير لا يبدو منه سوى رأسها وكتفها ...”

“Değerli komşumun damarlarında şeytanın suyu dolaşıyor idi. Acımasız durmaksızın saldırıyordu. Ben de her zaman saldırısına korkaklık zırhıyla direnç gösteriyordum. Pencerede dururum. Onu da saldırıya hazır bulurdum. Saldırısı daima elbiselerini çıkartarak başlardı. Sonra iki şekilde devam ederdi... Birinci şekil: cambaz, ikinci şekil: okuma. Birincisi ise, değerli leziz komşu... Elbisesini çıkarır

¹²² Sibâ’î, Arzu’n-Nifâk , 47.

çıkarmaz değerli paravan arkasına saklanır, neredeyse sadece kafası ve omzu gözüktür.”¹²³

Başkahraman ölüm temasını da birkaç yerde dile getirmiştir. Bazı bölümlerde ölümü kendisinde canlandırarak mizahi bir biçimde okuyucuya aktarmaktadır. Bazı bölümlerde ise ölümden korktuğunu söyler:

”والموت أخو النوم ، أو قل أبو النوم .. فهو النومة الكبرى ، أو هو الانطلاق النهائي من أغلال الحياة ، والفرار الأبدي من كل ما يثقل علينا فيها من متاعب ومشاكل ، وهو راحة دائمة من عناء العمل والتفكير.”

“Ölümden uykunun kardeşidir. Ya da de ki uykunun babası. Çünkü o büyük uyku ya da hayatın zincirlerinden son fırlayış ve bize ağırlık veren bütün o yorgunluklardan ve uğraşlardan ebedi kaçıştır. Ve o, düşünce ve iş yükünden kurtaran daimi kaçıştır.”

”هل أنا متعلق بالحياة؟ أبدا والله .. هل الموت متعذر؟ أبدا أبدا ..”

“Ben hayata çok mu bağılıyım? Yemin olsun ki asla... Ölüm imkânsız mı? Asla, asla.”¹²⁴

Yine başka bir yerde ölümü şöyle tasvir eder:

”لا أخشى الموت في ذاته .. ولكنني أخشى وسائله المسرحية الحمقاء .. وأكره أن أموت بهذه الطريقة المزعجة ، وحتى إذا كان لا بد من أن أموت بإحدى هذه الطرق المسرحية .. فلا أقل من أن تكون طريقة مشرفة .. استشهاده .. مثلا ..”

“Ölümün kendisinden korkuyor değilim. Bilakis ahmakça tiyatromsu şekillerinden korkuyorum. Ve bu rahatsız edici şekilde ölmekten de hoşlanmam. Ve eğer bu tiyatro sahnelerinden biriyle ölmem gerekiyorsa o zaman bu şerefli bir ölüm durumu olmalı. Örneğin şehit olmak gibi mesela...”¹²⁵

Başkahraman zaman zaman konuşmasının arasında özlü sözlere de yer verir:

¹²³ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 96.

¹²⁴ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 28.

¹²⁵ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 36.

”أنل قدمي ظهر الأرض إني

رأيت الأرض أثبت منك ظهرا.“

“Ver ayağıma dünyanın sırtını, gördüm ki dünya senden daha sağlam sırt.”¹²⁶

Başka bir yerde şoför ile arasında geçen olaylar neticesinde şu atasözünü dile getirir:

”وعينكم لا ترى إلا النور.“

“Gözün ışıktan başka bir şey görmez.”

İşe geç kaldığı gün umursamaz kişilerin genel olarak söylediği şu atasözünü dile getirir:

”في بطني بطيخة صيفي.“¹²⁷

“Karnımda yazlık karpuz vardı.”

Resmî dairelerdeki yavaşlıktan yakınırken bir şairin sözünü şöyle dile getirir:

”كل داء دواء يستطب به إلا الحمافة أعبت من يداويها.“

“Her hastalığın bir çaresi vardır da, bir tek ahmaklığa çare bulunamadı.”¹²⁸

Sonuç olarak başkahramanın, cesaret iksirinden önce ve sonrasında kendisinde beliren değişiklikleri ve ülkesinde cesaretiyle neler yapabileceğinin derdine düştüğünü görüyoruz. Ülkenin cesaret meziyetinden ziyade ikiyüzlülük ile sarmalandığı süreçte, riyakâr bir toplumla nasıl başa çıkmaya çalıştığını kendisi okuyucuya aktarıyor.

¹²⁶ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 39.

¹²⁷ Bu atasözü Mısır'da rahat ve umursamaz kişiler için söylenen bir atasözüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doktor İbrahim Ahmed Şa'lan, *Mevsu'atu'l Emsal'i Şa'biyye-il Mısriyy'e 2. Bölüm*, (Kahire: Daru'l Afak el-Arabiyy'e, 2002), 114.

¹²⁸ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 78.

2.3.1.2. Ebu Şulâh (Ahlak Tüccarı)

Romanın ana temasını şekillendiren en önemli karakter başkahramandan sonra Ahlak Tüccarıdır. İsmi romanda geçmemektedir. Ebu Şuleha denilmesin sebebi faresine Şuleha ismini takmış olmasıdır.

”فطلبت من صاحبي (الذي لم أكن قد عرفت اسمه حتى وقتذاك .. وإن كنت قد بدأت أتأديه بأبي شو
لح) أن ينتظرني أمام الباب.“

“Adını dahi bilmediğim arkadaşımın kapının önünde biraz beklemesini istedim. (ki ben ona artık Ebu Şulah diye sesleniyordum.)”

Farklı bir cümlede yine şöyle dile getiri:

”وقلت لأبي شولح.“

“Ebu Şulah’a dedim ki.”¹²⁹

Başkahraman Ahlak Tüccarını şöyle tasvir eder:

”ووقفت أتأمله برهة ، فوجدته كهلا قد وهن منه العظم ، ورق الجسد ، وغطى شيب رأسه (بطافية)
بيضاء ، وتدللت لحيته الطويلة على صدره .. وبدت عروقه الخضراء بارزة تحت جلده الأبيض الرقيق ، وغطى
جسمه بعباءة سوداء ، ودس قدميه في (مركوب) أحمر.“

“durdum incelemeye bir de gördüm ki; yaşlı, kemikleri zayıflamış, vücudu incelmış, başının aklarını beyaz şapka ile örtmüş, uzun sakalları göğsüne süzülmüş, yeşil damarları ince beyaz derisinin altında belirmiş, vücudunu siyah elbise ile örtmüş, ayaklarını da kırmızı pabuç içine gizlemişti.”¹³⁰

Ahlak tüccarı uzun yıllar dükkânında birçok ürünün bulunduğu çuvallar arasında yaşar. Sattığı ürünler herkesin kolay itibar etmeyeceği cesaretle, güzel huy, fedakârlık gibi birçok faziletli ahlakların tozudur. Başkahraman ile yolları da

¹²⁹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 199.

¹³⁰ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 12.

kendisinden cesaretlik tozunu satın almak istemesi ile kesişir. Böylece ikisinin hayatında önemli gelişmeler meydana gelir.

Başkahraman Ahlâk Tüccar'ının dükkânında toz almak üzereyken ahlak tüccarına güvenip güvenmeme hususundaki tahlillerini şöyle yapar:

”وسألت نفسي لم لا أجرب .. فقد يصح قول الرجل ، وهو فيما يبدو لي رجل طيب شديد الإخلاص .. ليس به . فيما عدا تجارته للأخلاق . أي أئر لجنة أو خبل ، فهو هادئ وقور ، رزين مهذب .“

“Ve kendime neden denemeyeyim diye sordum. Adamın sözü doğru olabilir ve bana öyle geliyor ki adam çok samimi, iyi, ahlak ticareti dışında aptallık ya da delilik belirtisi yok aksine sakın ağırbaşlı, dirayetli, efendi.”

”ونظرت إلى الفرطاس ، ثم إلى الرجل .. وبدا من مظاهر طبيته وإخلاصه ما بدد كل وساوسي.“

“Önce kese kâğıdına sonra da adama baktım. İyiliğinin ve samimiyetinin yansımından olsa gerek vesveselerimi dağıttı.”¹³¹

Bir diğer husus ise ahlak tüccarının başkahramanın gözünde acınası bir yalnızlığının olmasıdır. Yine şöyle tasvir eder:

”وأحسست مرارة في قول الرجل وتصورت جلسته هكذا وحيدا في هذه البقعة النائية المقفرة .. دون أن يطرق بابيه أحد أو يؤنس وحشته إنسان.“

“Adamın sözlerinde acı hissettim, bu ıssız bucaksız bölgede kapısını çalan olmadan yalnızlığına bir insan eşlik etmeden, yalnız başına oturuşunu gözümde canlandırdım.”¹³²

”فكان أول ما فعلت هو أن نظرت إلى التاجر المسكين فأحسست بالرتاء له والعطف عليه .. يا للرجل البائس الشقي ! يا لطول ما أضنته الوحدة وألمته الوحشة والفراغ !.. يا لطول ما قبع وسط بضاعته الخاسرة الكاسدة .. بضاعته الطيبة في عصر ملاً أسواقه الفساد !! بضاعته الخيرة في زمن غداء أهله الشر والسوء.“

¹³¹ Sibâ'î, Arzu 'n-Nifâk , 19.

¹³² Sibâ'î, Arzu 'n-Nifâk , 20.

“Başkahraman cesaret iksirinin vermiş olduğu hasarlardan ötürü ahlak satıcısının yanına giderek farklı bir iksir vermesini ister. Bunun üzerine Ahlak satıcısı insaniyet iksirini hazırlar ve başkahramana takdim eder. İksirin tesiri sonucunda başkahraman ahlak satıcısına şöyle seslenir:

“O yüzden ilk yaptığım zavallı satıcıya bakmak oldu. Ona karşı şefkat ve merhamet hissettim. Kadersiz adam! Ne çok yormuştur yalnızlık ve korkunç boşluk ne çok acıtmıştır. Çarşıları kötülüğün doldurduğu dönemde, ne uzun kalmıştır öylece zarar etmiş yığılı mallarının ortasında.”¹³³

”لشد ما عانيت من وحدتك يا سيدي وقاسيت ، انى لا أطيق أن أتركك هكذا وحيدا محزوننا ، سأجعل من نفسي رفيقا لك يونس وحشتك ويشاركك في ضرائك .. أجل يا سيدي لقد عزمت أن أفضى معك بقية عمري .“

“Ne çok çekmişsin efendim yalnızlığından, seni böyle yalnız başına hüzünlü bırakmaya dayanamıyorum, kendimi ıssızlığına yoldaş eyleyeceğim. Evet, efendim ömrümün kalanını seninle geçirmeye azmettim.”¹³⁴

2.3.1.3. Şulah

Ahlak Tüccarının asla yanından ayırmadığı yoldaşı, faresidir. Başkahraman gibi ahlak dozlarından içerek daha sonra Ahlâk tüccarının yanından ayrılamaz ve dükkânda yaşamaya başlar. Ahlak tüccarı ve fare arasında özel bir bağ oluşur.

”ولكن الرجل أمسك يدي ، ثم أخذ الحذاء منى وقذف به بعيدا ، ووجدته يقترب من الفأر الذي كان يقف في صمت واستسلام دون أن يحاول الهرب وحمله في يديه برفق وأخذ يربت عليه محاولا طمأنته وتملكتني الدهشة من تلك الصداقة البادية بين الاثنين.“

¹³³ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 107.

¹³⁴ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 108.

“Ancak adam elimi tuttu, sonra benden ayakkabıyı aldı ve onu uzağa attı, sonra kaçmaya çalışmadan sessizce duran fareye yaklaştı ve onu eline aldı, sakinleştirmek için onu okşamaya başladı. İkisi arasındaki ortaya çıkan dostluğu görünce beni büyük bir şaşkınlık sardı.”¹³⁵

2.3.1.4. Kayınvalide

Başkahraman ile aynı evde yaşar. Son derece sinirli, mizacı gergin çabuk gerilen öfke ve gerilim ile beslenen bir kadındır. Otoriter ve dediğim dedik lafına itibar edilen birisidir.

Hizmetliyi dövdüğü esnada yükselen çığlıkların üzerine başkahraman kayınvalidesini şöyle tasvir eder.

”إن السيدة عصبية متوترة النفس ، سريعة الغضب والانفعال ، أو قل إنها تحب الغضب والانفعال ، فهي تبحث عن كل ما يثيرها ويحنقها ، ويغضبها ، وتتجنب كل ما يبعث في نفسها الهدوء والسكينة ، وتأبى أن تريح نفسها ، و لم أكن أشك في أن تدخل في الأمر .. ومحاولتي منعها من ضرب الخادمة ، سيبيح لها فرصة للفوران والغليان .. ويهيئ لها عمل و خنافة لرب السماء ، والدخول في معركة .”

“Şüphesiz hanımefendi sinirli ve mizacı gergindi. Hızlı sinirlenen ve gerilen biriydi, ya da öfkeyi ve gerili seviyordu, o ki kendini boğacak ve sinir edecek her şeyi arardı. Uzak duru kendine huzur ve sükûnet sağlayan her şeyden ve kabul etmez kendini dinlendirmeyi, şüphe de etmezdim olayın içine girmemesine.”¹³⁶

Başkahraman kayınvalidesinden pek haz etmemektedir. Araları çok iyi olmamakla beraber birçok konuda damadını suçladığını da görürüz. Başkahraman insaniyet iksirini içtikten sonra evinin önündeki köpeğe su vermesinin ardından, ev ahalisine saldıran köpeğin yarattığı olumsuzlukların üzerine, başkahraman kayınvalidesinin sözel şiddetine maruz kalır:

¹³⁵ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 186.

¹³⁶ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 32.

”ولم يغضبني قط أن أسمع من حماتي - أنى طول عمرى جلاب المصايب - وأنها لم تر من وراثى إلا كل النوازل والكوارث . وأنى لا شك قد - سلطت - الكلب عليها .“

“Kayınvalidemden duyduklarım asla sinirlendirmedi. Ömrüm boyunca musibetleri getirenmişim ve benden sadece hep sıkıntı gelmiş. Aynı zamanda köpeği de üzerine ben musallat etmişim.”¹³⁷

2.3.1.5. Başkahramanın Eşi

Kendisi hakkında pek bahsedilmemektedir. Birkaç yerde başkahramanın eşine karşı endişeleri ve yaptıklarının neticesindeki çekincelerine, eşinin sadakatsizliği hususundaki kaygılarından bahsedilir.

Başkahramanın eşini ilk olarak cesaret iksirini içmesi sonrası, karşı komşusuna olan ilgisini aktarırken karşımıza çıkmaktadır.

”كنت أقول لنفسي : إن هذه مسألة خطيرة ، وإننى رجل متزوج ، وإن من العبث أن أعلق نفسي بمتعة تحيطها الأشواك ، وأنه قد يرانى في رفقة الجارة أحد معارف السوء - وما أكثرهم في مثل هذه الظروف - فتبلغ زوجتى ، أو قد يرانا أحد الجيران فينشر أمرنا ثم ما النهاية ؟ إما متعة زائلة ، تنتهى بالملل ، وإما علاقة دائمة وفيها شر مستطير .. لا .. لا .. إن من الخير .. أن أتقى شرها وأنأى بنفسى عنها .“

“Kendime şöyle diyordum: bu mesele tehlikeli ve sen evli bir adamsın. Kendimi etrafı dikenlerle dolu bir zevke bırakmak saçmalık olur. Kötü kişilerden biri beni onunla görüp eşime haber verirse sonucu ne olur? Ya can sıkıntısıyla biten geçici bir zevk ya da içinde kötülüğün yaygın olduğu kalıcı bir ilişki. Hayır, hayır kötülüğünden kaçıp ondan uzaklaşmak benim için daha hayırlıdır.”

¹³⁷ Sibâ'î, Arzu 'n-Nifâk , 110.

2.3.1.6. İbrahim Efendi

Başkahramanın çalıştığı yerin özel kalem müdürüdür. Başkahraman ile arası son derece iyidir. Özellikle aile meselelerini paylaşır. Başkahraman her defasında çözüm yolu bulduğu için ve kendisine yol gösterdiğinden her gün yanına çağırır ve sıkıntılarını anlatır. İbrahim Efendi: kilolu, kırmızı yüzlü, beceriksiz, tembel, zeki olmayan, kumar oynayan, eşini aldatan bir karakterdir. Çalışanlarına karşı sinirli ve despottur başkahraman İbrahim efendiyi şöyle tasvir eder:

”أما وصف الرجل .. فقد كان ممتلئ الجسد .. أحمر الوجه .. ذا ثلاثة كروش : كرش في بطنه ،
وكرش في نقه ، وكرش في قفاه .“

“Adanı tarif etmeye gelince vücudu dolgunca, kırmızı yüzlü. Üç yağ torbası var. Biri karnında, biri gıdığında diğeri de ensesinde.”¹³⁸

”وعلى عينيه وضع تينكم القطعتين من الزجاج اللتين تميزان ابن آدم عن بقية الحيوان أما شاربه
فهو لا يستقر على حال .. يوما ميرم ويوما متهدل .. ويوما حليق ، ويوما مسترسل .“

“Gözlerinin üzerindeki iki cam parçası âdemoğlunu diğer hayvanlardan ayırt eden bir parça olarak durur. Bıyıklarına gelince, bir hal üzerine karar kılmış değil. Bir gün burgulu, bir gün salık, bir gün traşlı ve bir gün kirli bırakılmış.”

2.3.1.7. Karşı Komşu

Başkahramanın uzun süredir hoşlandığı ve kendisiyle alakalı hayal kurduğu bakımlı ve güzel olan komşusudur. Cesaret iksirinden önce komşusunun kurlarına karşılık vermeyen Başkahraman daha sonra bunun korkaklıktan olduğunu öngörerek komşusunun teklifini geri çevirmez ve davetini kabul eder. Komşusuna karşı olan ilgisi ayrıntılı tasvirlerinde de anlaşılır.¹³⁹

¹³⁸ Sibâ'î, *Arzu'n- Nifâk*, 70.

¹³⁹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 97-101.

”كانت تقف أمامي في الشرفة وقد ارتدت ثوبا من الحرير الأبيض ذاكم جابونيز كشف عن ذراعها وعن جزء كبيرة حوله ، وقد تهدل شعرها وانساب على كتفها وبرز صدرها حتى فسرت كل قطعة به .“

”Balkonda çapan kollu yarı tarafı açık beyaz ipek elbise giymiş, saçıda sarkmış omuzlarından süzölmüş göğsü belirmiş karşımda duruyordu.“

”لا جدال في أن المرأة كانت جميلة ، ولكنها ليست بذلك الإفراط الذي كنت أتوقعه منها .“

”Tartışmasız kadın güzeldi, ancak tahmin ettiğim abartıda değildi.“

Cesaret iksiri sonrası gerçekleşen yakınlaşma ile başkahraman eşine karşı oldukça pişmanlık duyar ve bu durumdan kurtulmak adına iksirin tesirinin geçmesi işi başka yollar arar kendisine.

2.3.1.8. Dilenci

Başkahraman iyilik tohumunu içtikten sonra evde tatil için biriktirmiş olduğu paraları alarak Mısır’ın en ihtiyaç sahibi semtini seçer ve bir dilenci ile karşılaşır. Dilencinin bir ayağı ve kolunun kesik olduğunu gören ve çok ihtiyaç sahibi bir görüntüsü olan dilenciye başkahraman hayli üzölür ve kendisini yemeğe davet eder. Başta dilenci bu duruma direnerek gitmek istemese de sonunda iyi bir lokantaya giderler ve başkahraman masayı donattırır. Hesabı ödemeye gelince başkahraman cüzdanını bulamaz ve dilenci ücreti ödemek zorunda kalır. Nihayet dilenci başkahramana cüzdanı kendisinin çaldığını söyler ve çok iyi niyetli olduğunu ve yardım etmek istediğinde dilenciler yerine tanıdığı ve geliri düşük olan kimselere yardım etmesi gerektiğini söyler. Başkahraman bu durumu başta anlayamaz ve dilenci kendisini yaşadığı mahalleye götürür evine davet eder ve içeride neler döndüğünü gösterir. Dilencinin tasvirini başkahraman şöyle yapar:

”وقع بصرى على شحاذ قد انكمش أسفل جدار .. ومد يده في صمت وسكون .. وبدت عليه المذلة والحاجة . نظرت إلى الرجل .. فأحسست برثاء له شديد . كان الرجل .. مقطوع الساق والذراع ، ولم يكد يرانى ، حتى تطلع إلى ببصر متلهف .“

“Sonra gözüm duvar altına kıvrılmış bir dilenciye düştü. Sessizlik içinde elini uzattı zavallı ve ihtiyaç halindeydi... Adama baskın ve haline çok üzüldüm. Adamın bir ayağı ve kolu kesikti, yalvarırcasına baktı yüzüme.”¹⁴⁰

Dilenci başkahramanın iyilik yapma şevkinden ötürü kendisini uyararak yaşadığı ortama götürü. Başkahraman gördüklerinden ötürü dehşete kapılır:

”كان الرجل قد شد ذراعه على جسده بشدة وثنى ساقه من الركبة بطريقة لا أظن أي بهلوان يستطيع أن يفعلها ثم شدها إلى فخذه بالأربطة بحيث لم يعد يشك الناظر إليه في أنه مقطوع الذراع والساق.”

“Adam herhangi bir pehlivanın yapamayacağı şekilde kolunu vücuduna doğru sıkıca çekmiş ayağını da dizinden katlayarak çekmiş. Sonra ayağını çeşitli sargularla sıkıca sarmıştı öyle ki on gören birisinin bacağının ve kolunun kesik olması hususunda bir şüphesi kalmıyordu”.¹⁴¹

2.3.1.9. Muhammet Efendi

Başkahramanın dilencinin verdiği nasihatler sonucu ve yardım etme isteğinin vermiş olduğu haz ile akrabalarından ihtiyaç sahibi birisinin evine gider. Muhammet Efendi çocuklarını okutma sevdası ile her şeyini vermeye hazır bir adamdır. Ailesine düşkündür ve yardım etmeyi çok sever. Başkahraman geriye kalan parasını aileye vermek üzere evlerinin yolunu tutar ve elinden ne geliyorsa aile ve çocukları için yapmaya hazırdır. Muhammet Efendi şöyle tasvir edilir:

”لأنه تعود الإحسان .. لأن الرجل الكريم المحسن لا يمكن أن يمتنع عن كرمه وإحسانه .. مهما أخطى عليه الدهر .. هذا الرجل كان من كبار التجار ، رجل تقى ورع يقيم الصلاة ويؤتي الزكاة.”

¹⁴⁰ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 116.

¹⁴¹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 130.

“Çünkü ihsanda bulunmaya alışmış. Çünkü cömert, iyiliksever insan, zaman ona ne kadar ihanet etse de cömert ve insaniyetli olmaktan vazgeçemez. Bu adam büyük tüccarlardan biriydi. Takva sahibi, sakınan, namaz kılan, zekât veren idi.”

2.3.1.10. Muhbir

Başkahraman ve arkadaşının ülkeye Ahlak salgının bulaştırması sonucu aralarında yaptığı konuşmaları duyar ve iki arkadaşı polise ihbar eder. Muhbirin ifadesi sonucu iki arkadaş tutuklanır.

2.3.1.11. Yardımcı Kişiler

Romanda zaman zaman zikredilen ve olayın tamamlanmasında ihtiyaç duyulan, karakter özellikleri tanımlanmayan kişiler vardır.¹⁴² Başkahramanın kardeşi de zaman zaman romanda karşımıza çıkar. Özellikle iksiri içmesi sonucu başına gelen olaylardan sonra evinin yolunu tutan başkahramanın delirmiş olduğunu düşünerek abisine yaptığı destekler ile çıkar karşımıza. Başçavuş da başkahramanın işlediği suçlar sonucunda muhatap olduğu kişidir. Oldukça gergin ve sinirli bir mizaca sahip olduğundan başkahramana acımasızca davranır.

2.3.2. Anlatıcı Ve Bakış Açısı

2.3.2.1. Anlatıcı

Romanda en önemli iki temel unsur “hikâye” ve bu hikâyeyi okuyucuya aktaran “anlatıcıdır”.¹⁴³ Bu sebeple anlatıcı romanın başkahramanıdır, okuyucuya olayları yorumlama, tanıklık etme gibi birçok işlevi aktarır. Anlatıcı dilediği zamanda bir konudan başka bir konuya geçer ve istediği şekilde okuyucuyu yönlendirir. Bu sebepten anlatıcı ve okuyucu arasında özel bir bağ oluşur. Anlatıcı okuyucuyu

¹⁴² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 167.

¹⁴³ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*, (İstanbul: Ötüken Yayınları,1991), 19.

yönlendirirken sıkmadan ve anlam bütünlüğünü bozmadan bunu yapar. Bazı romanlarda anlatıcı kendini gizler ve kurguyla okuyucuyu baş başa bırakır, zaman zaman ise benliğini her olayda okuyucuya aktarır.¹⁴⁴

Roman türünde anlatıcı tipleri üç şekilde belirtilir. 1. Tekil kişi (Ben), 3. Tekil kişi (O) ve 2. Çoğul kişi (Siz).¹⁴⁵ Bu bağlamda anlatıcının kaçınıcı ağızdan yazdığını belirlemek okuyucunun romanı anlamlandırma ve ilişkiler silsilesini çözmesinde yardımcı olur.

Yusuf es- Sîbâî çoğu romanında olduğu gibi Arz' un Nifâk adlı romanını da 1. Tekil ağızdan yazmıştır. Kendisini romandaki kişilerin arasına dâhil ederek öyküdeki mevcut sorunlarda bulunur ve bu sorunları çözmeye çalışır. Romanda yazarın dile getirmek istediği şey insanları bir nebze olsun dürüstlüğe davet etmektir. Nitekim yeryüzünde ikiyüzlülük yapmayan kimsenin olmadığını hikâyenin sonunda dile getirir: *“Ey münafıklar! Bu sizin hikâyeniz. İçinizde riyakâr olmayan nifâksız olan varsa beni taşlasın...”*¹⁴⁶ Romanın giriş bölümünde ise hikâyeyi kendisine ithaf ettiğini belirtir. *“En hayırlı ithaf edilmeyi hak edene, insanlardan en sevgiliye, kalbime en yakın olana Yusuf es- Sîbâî’ ye...”*¹⁴⁷ Derken, romanın asıl amacının insanları riyakârlıktan alıkoymak iken kitabı başkasına ithaf etmenin de ikiyüzlülük olacağını düşünür. Nitekim kendisinin yeryüzünde en sevdiği varlık olduğunu varsayınca kitabı başkasına ithaf etmenin yanlış bir davranış olacağını aktarır.

Romanın nihai amacının halka öğüt vermek olduğunu dile getiren yazar, romanı aktarırken insanlığa faydasının olmasını ister ve okuyucuyu yormayan sade bir üslup kullanır. Bu hikâyeyi okuyucuya aktarırken fantastik ile gerçek üslubu bir arada kullanır. Bu yüzden romanında doğrudan halk ile söyleşir.

¹⁴⁴ Mustafa Ayyıldız, Roman, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 9.

¹⁴⁵ Tekin, Roman Sanatı I Romanın Unsurları, 28.

¹⁴⁶ Sîbâî, Arzu'n-Nifâk , 286.

¹⁴⁷ Sîbâî, Arzu'n-Nifâk , 6.

2.3.2.2. Bakış Açısı

Anlatmayla ilişkili olan metinlerde teknik unsurların (zaman, mekân, şahıs kadrosu) kim tarafından, kime aktarılmakta olduğu sorularının yorumlanmasına “bakış açısı” denir.¹⁴⁸

Roman, diğer sanat dallarına binaen, daha çok hayatın içinden ve hayata dair gerçekleri aksettüğinden, romancı eserde yer alan profillerin bakış açılarından istifade eder. Roman teriminin en önemli kaynağı olan anlatıcının, duracağı konunun ve bakış açısının yazar tarafından belirlenmesi gerekir. Nitekim romanın anlaşılmasında bu kıstasların önemi bir hayli fazladır. Bu yüzden romancı eserini oluştururken farklı perspektiflerden yararlanır.

Roman eleştirisi yapılırken yazarın hangi bakış açısından yararlandığı en çok merak edilen konular arasındadır. “Tanrısal Bakış Açısından yararlanan anlatıcı daha çok eserde hâkimiyet kurmak ister. Her şeyi bilme esasına dayalı olan bu bakış açısı yazarın işini bir nevi kolaylaştırır. Zira hem anlatılan karakterleri hem de okuyucuyu istediği gibi yönlendirebilir.”¹⁴⁹

“Gözlemci Figürün Bakış Açısında anlatıcının, perspektifi Tanrısal Bakış Açısına göre daha sınırlıdır. Yazar anlatı sisteminin unsurlarını kendi gözlemci bakış açısından aktarır. Söz gelimi, “olaylar, nesnelere, figürler, zaman, mekân” romancının gözlemci yeteneği ve kültürü ile doğru orantılıdır.”¹⁵⁰

Çoğul Bakış Açısı, hikâyede veya romanda birkaç figürün farklı perspektifleriyle yapılmış anlatıma denir.¹⁵¹ Tekil Bakış Açısında ise, anlatıcı ile anlatılan aynı kişidir. Daha çok otobiyografik eserlerde karşımıza çıkan bu tür, kahraman bakış açısı olarak ta tanımlanarak, anlatıcının yaşam standardı, kültürü,

¹⁴⁸ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, (Ankara: Birlik Yayınları, 1984), 84.

¹⁴⁹ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 55.

¹⁵⁰ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 56.

¹⁵¹ Ayyıldız, *Roman*, 178.

hayatından kesitler, mizacı gibi birçok özelliğini dile getirebileceği bir yoldur.¹⁵² Anlatıcının hayat tecrübelerinden yola çıkarak farklı zamanlarda yaşayıp gördüğü birçok olayı okuyucuya öğüt mahiyetinde sunar. Bu durum da anlatıcı ile okuyucu arasında özel bir bağa vesile olur. “ *Arzu'n-Nifâk* adlı eserinde Yusuf es-Sibâ'î öğreticiliği ön planda tutarak aynı zamanda kendi ağzından yazdığından “tekil bakış açısı” ile okuyucusuyla buluşmuştur.

“Şüphe yok ki insan, ah o insan, her millette ve her nesilde sahtekâr, hilekâr, yalancı ve ikiyüzlüdür. Atalarımıza ve ecdadımıza onlar bizden daha hayırlı ve daha ahlaklıydı diye rahmet olsun demeyin! Zira bizden daha az kötü ve sefil değillerdi.”

Yusuf es- Sibâ'î, zaman zaman romanındaki bölüm geçişlerinde, yukarıda alıntıladığımız cümlelerle benzerlik arz eden öğüt mahiyetinde kesitlere yer vermiştir. Böylesi bir örnek hikâyede vuku bulan olayların gerçekliğine ikna edici bir özellik kazandırmıştır.

“Bu münafıkların nifak topraklarında geçen bir hikâye. Şöyle ki içinde belki biraz kurgu belki de biraz mübalağa vardı. Ben ise bu hikâyeyi diğer kurguladığım hikâyelerim gibi bitirmek isterdim. Sanki bütün bu yaşananlar rüya, gözünü açtığın zaman kendini evinde, yatağında buluyor. Ancak bana öyle geliyor ki içinde geçen çoğu gerçekler hayali olan benzetmelerin daha üstünde. O yüzden istedim ki göğsümün derinliklerinde samimi fışkıran bir çılgılık olsun. Sadece rüya olması yetersiz kalırdı. Kusuruma bakmayın onu burada bitirdiğimden ötürü ve lütfen yine kusura bakmayın onu gerçek ve hakikat olarak iddia ettiysem. Kapanış ise göğsümden coşup gelen bir dilektir. Ey nifak insanları! İşte, sizin topraklarımız... Onlarda sizin ettikleriniz var. Benim yaptığım ise göz atmak için enine boyuna dolaşmaktı. Eğer ona sitem ediyorsanız bana değil kendinize sitem edin. Bilakis aslına sitem edin aynaya değil!”¹⁵³

Başından geçenleri, hissettiklerini kendi bakış açısından anlatan Yusuf es-Sibâ'î, yine samimi duygularını okuyucu ile paylaşmış ve adeta sohbet niteliğinde çok

¹⁵² Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 100.

¹⁵³ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 286

ince ögütler vermiştir. Birinci tekil bakış açısı, yapısı gereği dar ve kısıtlı bir yapıya mahsus olmasından ötürü bu türde roman yazmak çok kolay değildir.¹⁵⁴ Zira her şeyi görme ve bilme gücüne sahip olmaktan ziyade normal bir beşerin düşündüğü gibi bakar perspektifinden. Kültürel düzeyi, sezgileri ne ise okuyucu ile onu paylaşır. Daha fazlasını yapamaz. Yusuf es- Sîbâî tam da bu yüzden bu bakış açısını kullanmıştır. Okuyucu ile daha yakınlaşarak, kendi iç dünyasına, sezgilerine ve romanın ana hattına çekerek ikna ediciliği yüksek tutmak istemiştir.

2.3.3. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, olaylar silsilesinin belirli bir şekilde toplanarak, edebi değer göz ardı edilemeden vakaların neden sonuç ilişkisine göre tertiplenmesine denir.¹⁵⁵ Şahıs kadrosu, zaman, mekân gibi unsurlar vakanın belirlenmesinde ana etkenlerdir.¹⁵⁶

Yusuf es-Sîbâî toplumsal yozlaşmanın önemli bir müsebbibi olan ikiyüzlülük ve bunun insan ve toplum hayatına verdiği zararların bir kısmını *Arzu'n-Nifâk* adlı eserinde dile getirmiştir. Kendi iç dünyasındaki çatışmaları, kendisinde ve toplumda sevmediği yönleri cüretkârane bir hal ile aktarması bize bu romanın “natüralist” bir tutumla yazıldığını göstermektedir. Yazar romanının, kendisi tarafından meydana getirilen olayların koşullarında geçmesini sağlar. Olaylar bir amacın ispatlanması niteliğindedir ve sebep sonuç ilişkisi gözetir.¹⁵⁷ Natüralist bir romanda yazarın olayları yaşamış ve deneyimlemiş olduğu oldukça önemlidir. Bu yüzden olay örgüsü de bu tanıma göre tertiplenmelidir.

¹⁵⁴ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 59.

¹⁵⁵ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 189.

¹⁵⁶ Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, 48.

¹⁵⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 83.

Olay örgüsünde öykü, zaman dilimine göre tanzim edilmeli, yalın ve açık bir şekilde tasvir edilerek, bahsedilen tutum ve sözün dolaylı yoldan anlatılmayıp okuyucu için dikkat çekici olmalıdır.¹⁵⁸

Arzu'un Nifâk' ta olaylar üç olay örgüsünden oluşur. İlk olarak Başkahramanın Ahlak Tüccarı ile karşılaşması, tanışması ve cesaret tohumunu içmesi, ikinci halka da cesaret tohumunun başkahramana ve çevresinde oluşturduğu sonuçlar, son halka da ise başkahraman ve ahlak tüccarının ülkelerinin iyileşmesi için verdikleri çaba ve sonunda emellerine ulaşmış olmalarının mutluluğu olarak ele alınacaktır.

2.3.3.1. Olay Örgüsü - Giriş

- a. Başkahramanın evde canı sıkılması sonucu yürüyüşe çıkması,
- b. Yürüyüş esnasında çok bilinmedik sokaklardan geçmesi.
- c. Ahlak Tüccarı tabelası ile karşılaşan Başkahramanın tabelayı yanlış okumuş olma ihtimaline binaen emin oluncaya kadar birkaç kez daha tekrar etmesi.
- ç. Tüccarın meczup ya da dolandırıcı olduğunu düşünmesi.
- d. Dükkana girmesi ve tüccar ile tanışması
- e. Başkahramanın dükkan içindeki baharatları karıştırması.
- f. Tüccarın baharatları tanıtması
- g. Başkahramanın cesaret tohumunu satın alması.
- h. Alışveriş sonrası başkahramanın evine gitmesi ve iksiri içmekle içmemek arasında gidip gelmesi.

¹⁵⁸ Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, (İstanbul: Adam Yayınları, 1985), 131.

1. Sonunda cesaret iksirini içmesi.

Giriş olay örgüsünde de anlaşılacağı üzere romancı, neden sonuç ilişkisine dikkat eder ve olaylar silsilesini açık bir şekilde okuyucuya aktararak ilk halkada oldukça merak uyandıran bir tavır sergilemiştir.

2.3.3.2. Olay Örgüsü - Gelişme

a. Cesaret iksirini içen başkahramanın, iksirin doğuracağı sonuçları beklemesi ve kendini oldukça huzurlu ve hafif hissetmesi.

b. Avluya çıktıktan sonra kayınvalidesinin hizmetliyi dövmesini duyan başkahramanın bu zamana kadar asla sesini dahi yükseltmediği kayınvalidesine karşı çıkması.

c. Evden çıkması ve otobüs durağına yürümesi.

ç. Otobüs şoförünün arabada boş yer olmasına rağmen durmaması sonucu başkahramanın arkasından koşarak merdivenlerine basması ve içeriye girmeye çalışırken düşmesi.

d. Şoför ile Başkahraman arasındaki münakaşa sonucu karakola düşmeleri.

e. Karakolda başçavuş ile başkahraman arasındaki konuşmalar ve cesaret iksiri sonucu meydana gelen değişimlerden ötürü başkahramanın dur durak bilmeden her şeye müdahale etmeye çalışması.

f. Yetişmesi gereken iş başvurusunu kaçırmaması.

g. Cesareti ile neler yapabileceğini düşünmesi ve Filistin meselesi için Arap Birliği Genel Sekreterlik binasına gitmesi.

h. Genel sekreter ile görüşmek istemesi ancak şüpheli davranışlarından dolayı Siyonist sanılarak tutuklanması.

1. Nöbetçi savcının arkadaşı olması sonucu serbest kalması.

i. Çalıştığı işe gitmesi, her zaman samimi olduğu başkanıyla bu sefer tartışması ve işten kovulması.

j. Eve dönerken yağmalanmak üzere olan bir dükkanı, ve dükkan sahibinin şiddete maruz kalması sonucu yardımına koşan başkahramanın hırsızlar tarafından dövülmesi.

k. Başkahramanın evine dönmesi ve kardeşi ile karşılaşması.

l. Kardeşinden korkaklık iksiri isteyerek, mevcut durumundan kurtarılmak istemesi.

m. Kardeşinin kendisini odaya kilitlemesi ve başkahramanın pencereden atlaması.

n. Uzun zamandır karşı koyduğu komşusunun çağrısını kabul etmesi ve evine giderek yaklaşması.

o. Eşinin ve kayınvalidesinin sesini duyması ve hemen komşusunun evinden ayrılarak ahlak tüccarının yolunu tutması.

ö. Ahlak tüccarına kendisini bu durumundan kurtarması için yalvarması.

p. Ahlak tüccarının başkahramana kurtulmanın tek yolunun başka bir iksir içmek olduğunu söylemesi.

r. Başkahramanın insaniyet iksirini içmesi

s. Başkahramanın tüccara iyilik vaatlerinde bulunması sonucu tüccarın böyle vaatlerde kimseye bulunmaması gerektiğini söylemesi.

ş. Başkahramanın iyilik yapmak için Mısır'ın yoksul bölgelerine gitmesi.

t. Gittiği yerlerde insanların durumlarına üzülmeleri ve elinde ne varsa vermesi.

u. Bir dilenci ile karşılaşması ve ona yardım ederken aslında ihtiyaç sahibi olmadığını anlaması.

ü. Gerçek ihtiyaç sahibine ulaşmak istemesi ve akrabasını ziyaret ederek türlü iyiliklerde bulunması.

v. Ahlak tüccarındaki değişimlerden ailesinin huzursuz olması ve aile ilişkilerinin bozulması.

y. Başkahraman mevcut durumundan tekrar kurtulmak istemesi ve Tüccarın yanına gitmesi.

z. İksiri nehre döküp tüm insanlığı değiştirme fikrini tüccara söylemesi.

Bu bölümde Yusuf es-Sîbâi okuyucuya başkahraman yoluyla insanlarda bulunan meziyetlerin fazla olması sonucunda da kaos oluşabileceğini anlatmak istiyor. Ve kişi ne kadar iyi niyetli olursa olsun karşısındaki kötü niyetliyse dünyanın hiçbir zaman saf ve huzurlu bir yer olmayacağını dile getiriyor. Bu yüzden romandaki başkahramanın yaptığı iyiliklerin kendisine eksi olarak dönmesine sebebiyet veriyor. İkinci olay halkasının sonunda başkahraman, tüm insanlığın iyilik meziyetinin kendilerine bulaşması sonucu düzeleceğini düşünüyor.

2.3.3.3. Olay Örgüsü – Sonuç

a. İksirin nehre dökülmesi sonucu Tüccarın oluşabilecek tehlikelerden bahsetmesi.

b. Başkahramanın türlü planlar yaparak iksiri nehre dökmesi.

c. Tüccarla başkahramanın, oluşacak olan problemleri görmek için gezintiye çıkmaları.

ç. Ülkede çok büyük felaketlerin gerçekleşmesi, herkesin birbirini öldürdüğü bir yere dönüşmesi.

d. Başkahraman ve Tüccarın aralarında bu durumun konuşurken bir muhbirin kulak misafiri olması ve polise haber vermesi.

e. İki arkadaşın tutuklanmaları ve ardından, savcının iyilik dozundan içmesi ve serbest kalmalarına hüküm vermesi.

f. Diğer görevlilerin bu durumu önlemek amacıyla henüz sudan içmemiş bir savcı görevlendirmeleri.

g. Diğer savcının idam hükmünün kendilerini kurtarmak olacağına bunun yerine serbest kalarak dünyayı ne halde getirdiklerini görmeleri için beraat kararı vermesi.

h. Sonunda ahlakın insanlar arasında yayılması ve, ülkenin daha yaşanılabilir bir vaziyet alması

1. Bölümün sonunda iki arkadaşın birbirlerine veda etmeleri.

Son silsilede romancı, okuyucuya tam olarak söylemek istediklerini aktarır ve olaylar halkası bitmesine rağmen hikâyeyi noktalamaz. Hikâyenin sonunda Yusuf es-Sibâ'î, kitabı yazma amacına değinir ve tüm beşeriyetin nifak sahibi olduğunu dile getirir.

2.3.4. Zaman

Zaman, insan belleğini oldukça meşgul eden kavramlardan birisi olmakla beraber aynı zamanda tanımlanması da en zor ifade olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁹ Zaman, romanda kendisine ayrılan vakaların geçtiği nesnel, vaka ve anlatma zaman dilimlerini karşılar ve geniş bir zamana yayılan olay, düşünce, durum, olgu gibi nitelikleri sergiler.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 114.

¹⁶⁰ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 128.

Roman yazarının sergilediği eseri yazarken yahut okurken zamansal aralıklara riayet etmesi önemlilik arz eder. Nitekim bunun yapılmaması durumunda roman tarifsiz bir hal alarak karmaşıklığa dönüşür, bu da olay örgüsünün okur üzerinde oluşturacağı etkiyi azaltır.¹⁶¹ Romana dair üç zaman kavramı vardır. Bunlardan birisi anlatılan olayların yaşandığı zaman (Nesnel Zaman), ikincisi, yaşanan olayların ne zaman idrak edilip ifade edildiği zaman (Vaka Zamanı) ve son olarak yazarın eserini yazdığı tarih ve süredir. (Anlatma Zamanı).¹⁶² Romanda aksaklıkların oluşmaması için romancı bir takım tekniklere başvurur. Nitekim hikâye anlatılırken vakanın vuku bulunduğu süre ve okuyucu ile paylaşıldığı süre kronolojik bir düzen ile aktarılır.¹⁶³ Romanda geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman gibi kavramlara da başvurulur. Olay geçmişte başlamasına rağmen bu zamanlardan biriyle ifade edilmesi yazarın maharetiyle paraleldir.¹⁶⁴ Nitekim meydana gelmiş bir olayı ya da gelecekte gerçekleşecek olan vakayı yazar üç zamanla aktarabilir.

Birinci tekil şahıs hikâyecinin anlatıldığı romanlarla üçüncü tekil şahıs hikâyecinin anlatıldığı romanlar arasındaki en seçkin fark, değindiğimiz zaman kavramlarında ortaya çıkar. Nitekim üçüncü tekil şahıs ile yazılan romanlarda eser geçmişten günümüze getirilirken, birinci ağızdan yazılan romanlarda şimdiki zamandan geçmişe dönen bir anlatım söz konusudur. Bu da okuyucuya üçüncü tekil anlatım olan romanlarda olayların günümüzde oluyormuşçasına bir izlenim sunarken, birinci tekil kişiye başvurulmuş romanlarda, olayların geçmişte cereyan ettiği hissi doğurur.¹⁶⁵

İncelemesini yaptığımız *Arzu'n-Nifâk* isimli romanda zaman unsurunun karmaşık bir yapıda olamadığını görüyoruz. Romanın ilk sayfasında başkahramanın

¹⁶¹ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 117.

¹⁶² Mehmet Narlı, “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/7 (2002), 92.

¹⁶³ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 129.

¹⁶⁴ Bayram, *Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Romancılığı*, 178.

¹⁶⁵ Suzan Nur Başarslan, “Seksenli Yıllarda Türk Romanı ve Postmodern Eğilimler”, *Derin Düşünce* (Erişim 01.06.2022)

yediği yemekten bahsedilirken geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Bu durumu eserden alıntılarla şöyle ifade edebiliriz:

”كان الوقت بعيد الظهر .. وقد انتهيت من تناول وجبة دسمة شهية.“

“Öğleden sonrasıydı vakit, mükellef iştahlandırıcı öğle yemeğinden yeni kalkmışım. Kapanışı da buzlu karpuzla yapmışım.”¹⁶⁶

Burada Yusuf es-Sibâ'î zaman kavramından ilk defa öğle vakti ile bahsetmiştir. Nitekim romanın baştan sona olan kısmında herhangi bir tarih dile getirilmemiştir.

Kahraman anlatıcının var olduğu romanda vaka zamanı ile anlatma zamanı arasında uzun bir zaman aralığı bulunmamaktadır. Zira olaylar silsilesi başkahramanın yaşadığı ve şahit olduklarıyla okuyucuya aktarılmıştır. Başkahramanın Ahlâk tüccarının dükkânına girerek içtiği iksirle başlayan zaman yolculuğu iksirin tesirinin 10 gün sonra geçmesiyle biter. Yani vaka zamanı sadece 10 günlük zaman aralığı içerisinde cereyan eder. Romanın ilk sayfası başkahramanın, Ahlak tüccarının dükkânının önünden geçmesiyle başlar:

”أدهشتني اللافطة .. كما لا شك أنها تبعث الدهشة في نفس كل من يراها غيرى .. فما رأيت من قبل تاجر

أخلاق.“¹⁶⁷

“Tabela beni şaşırttı, ayrıca gören yok ki gören herkesi şaşırtacağından. Daha önce hiç ahlak tüccarı görmemiştim.”

Romanın son sayfası ise, Ahlak iksirinin tesirlerinin tüm ülkeye yayılması ve ahlak tüccarı ile başkahramanın vedası ile biter:

”أستودعك الله ، لقد بلغت الرسالة ، أشكر لك معاونتي على تبليغها مددت على يده وأجبتة.“¹⁶⁸

“-Seni Allah 'a emanet ediyorum görevini tamamladın, bana yardım ettiğin için sana teşekkür ederim.

-Ben teşekkür ederim dedim ve ayrıldık. Her birimiz bir yola gittik.”

¹⁶⁶ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 9-10

¹⁶⁷ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 9.

¹⁶⁸ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 286.

”الشكر لك أنت وافترقنا .. وذهب كل منا في طريق“¹⁶⁹

Arzu'n Nifâk'ta zaman konusundaki ifadeler çoğu zaman net olarak belirtilmemiştir. Öğle vakti, ertesi gün, üçüncü gün gibi cümlelerle belirtilmiştir. Olaylar silsilesi, iksirin içildiği günden başlayarak, zaman içerisinde gösterdiği tesirlerin ve olayların kronolojik olarak sıralanması ile karşımıza çıkar.

Bazı bölümlerde başkahraman, anlattığı zamandan daha da geçmişe gider. Sayfa 50'de:

إن حيفا قد سقطت .. ومدافع اليهود الثقيلة قد بدأت تصلى العرب نيرانا حامية ، ففروا من دورهم ، وهجروا
أراضيهم ..

”Hayfa şehri düşmüştü, Yahudilerin ağır topları Araplara sıcak ateş püskürtüyordu, onlarda evlerinden kaçtılar ve topraklarını terk ettiler.” diye karşımıza çıkar.

Yusuf es-Sibâ'î bazı bölümlerde birtakım ipuçları vererek tarihi tahmin etmemize sebebiyet veriyor. Zira başkahraman ikinci bölümün 35. Sayfasında fes taktığından bahsediyor:

”منذ متى كان الوعاء الأحمر شعارا لقوميتنا؟“

”Ne zamandan beri milliyetçiliğimizin sembolü kırmızı fes idi?“

Bir diğer husus ise yukarıda bahsettiğimiz gibi Arap- İsrail savaşına değiniyor. Kitabın yazıldığı tarihin 1949 yılı olduğunu varsayarsak ve bu dönemde son Mısır Kralı 1. Faruk'un iktidarda olduğunu da eklersek tarihin zannımızca 20. yüzyılda 1947-1952 yıllarına tekabül ettiğini görürüz. Nitekim kral Faruk sonrası Monarşik Yapı ortadan kaldırılıyor ve fes takma zorunluluğu da olmuyor.

Sonuç olarak romanda, zamana dair herhangi bir mefhum belirtilmemiş olup, verilen konulara binaen kendimiz bir çıkarımda bulunduk. Bugün, bu sabah, ertesi gün gibi zaman kavramlarının kullanıldığı görülür. Bu bağlamda Yusuf es-Sibâ'î'nin

¹⁶⁹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 286.

romanı belirli bir zaman diliminde açıklayıp bunu eserin merkezine almayarak, romanının kurgusunu ön planda tuttuğunu söyleyebiliriz.

2.3.5. Mekân

Mekân kavramı, roman kahramanlarının eylemlerine ve romana mahsus olaylara ayrılmış bir yerdir.¹⁷⁰ Nitekim romanın insanın yaşadığı ortamla ve insanın hayalleri ile ilgili bir nitelik olduğu düşünüldüğünde, mekânın romanda mutlak bir rolünün olduğu görülür. Zira mekânın belirli olmadığı bir romanın yazılmamış olduğu bize bunu kanıtlamaktadır. Roman kurgusal gerçeklik bağlamında zamandan ve mekândan ayrı olarak düşünülemez.¹⁷¹

Bir edebi türde mekân olgusu bizlere sadece yer hakkında bilgi vermez. Aynı zamanda mekânın belirtildiği yerin kültürünü ve orada yaşam süren insanların sosyal çevresini de bizlere sunmaktadır. Mekân kavramı kurguya, eserin olay örgüsü, kültürel statüsü, eserdeki insanların dünya görüşlerini belirleyerek somutluk kazandırır.¹⁷² Bazı edebî eserlerde mekân tasvirleri çok önemsenmez. Zira bu durum yazarın mekândan daha ziyade kişilerin ön planda olması, iç dünyanın daha detaylı olarak tasvir edilmesidir. Bu sebepten ötürü mekân ve zaman gibi unsurlar üzerinde ayrıntılı durulmaz çünkü bazı yazarlar için bir araç olarak görülür.¹⁷³ *Arzu'n Nifak'ta*, mekân tasvirleri de oldukça basit bir şekilde aktarılır okuyucuya. Özellikle bazı yerlerin tasviri yapılmadan direkt yer ismi belirtilir. Yazar kişi tasvirlerini ayrıntılı yaparak mekân unsurunun arka planda bırakmıştır.

Yusuf es-Sibâ'î ülkesine olan bağlılığı ve milliyetçi görüşünden ötürü romanda Mısır'ın birçok semtinden bahseder. Bazı bölümlerde doğup büyüdüğü yerleri de dile getirdiğini görürüz. Bu bağlamda yazar kendi hayatından bir takım mekânları dile

¹⁷⁰ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 135

¹⁷¹ Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Mekân Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11 (İlkbahar 2010), 531.

¹⁷² Erkan Zengin, "Mekân Kuramı Çerçevesinden Yade Kara'nın Eseri Selam Berlin", *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (Haziran 2013), 292.

¹⁷³ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 136.

getirmeyi ihmal etmemiştir. Açık ve kapalı mekânlara yer vererek okuyucuya Mısır'ın birtakım semtleri hakkında bilgi aktarımı yapmıştır. es-Sibâ'î romanı kurgularken olay örgüsü, zaman, mekân ve karakterler arasındaki diyalogları oldukça gerçekçi yaptığını görmekteyiz. Okuyucuya kendisini o mekânda yaşıyormuş hissini verdiğini görmekteyiz.

İlk iç mekân tasviri ile başkahramanın evinde yediği yemek ve dinlenmesi ile karşılaşılıyor:

”وخرجت إلى الشرفة ، وتمددت في مقعد مريح .”

“*Balkona çıktım, rahat bir koltuğa uzandım.*”¹⁷⁴

Başka bir yerde yine evden şöyle bahsediliyor.

”وكنت قد وصلت إلى الدار ودلفت إلى داخلها متسللا إلى حجرتي دون أن يحس في أحد ، وأخفيت القرطاس في أحد الأدراج وذهبت إلى المطبخ فأحضرت كوبا من الماء ..”

“*Eve varmış idim ve içeriye girerek beni kimse fark etmeden odama yavaşça süzüldüm, çekmecelerin birine kese kağıdını sakladım mutfağa girip bir bardak su getirdim..*”¹⁷⁵

Yukarıda da belirttiğimiz gibi incelediğimiz romanda ayrıntılı mekân tasvirleri çok fazla yapılmadığından, romanda belirtilen mekânlara kısaca değineceğiz. Başkahraman otobüs şoförü ile tartıştıktan sonra karakola götürülür ve bir gününü orda zorlu şartlarla geçirir.¹⁷⁶

Başkahramanın en çok vakit geçirdiği yerlerden birisi de çalıştığı ofisidir. Erken saatlerde gitmeye alışkın olduğu ofisine cesaret iksiri sonrası geç kalır ve ofisine dair kısa açıklamaları çıkar karşımıza:

¹⁷⁴ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 10-11.

¹⁷⁵ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 30.

¹⁷⁶ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 44.

“Masama gitmeden önce başka masaya giderim ve oradan bazı dosyaları taşıyorum sonra kendi ofisime geçer kapıyı ayağımla açarım. Sonra dosyaları bıkkınlıkla masaya atarım.”¹⁷⁷

Başkahramanın bir diğer vakit geçirdiği yer ise, karşı koyamadığı karşı komşusunun evidir:

“ماذا يحدث لو فتحت نافذة الحجرة التي أجلس فيها والتي تواجه نافذتي مباشرة؟ ماذا يحدث لو أزيل هذا الحاجز الخشبي الرقيق..”

“Acaba ne olurdu oturduğum odanın penceresi açılıverse karşısında da benim odamın penceresi varken. Şu ince ahşap perde kalksa...”¹⁷⁸

Başkahraman başka bir yerde, karşılaştığı dilencinin evine gitmesi sonrası gördüklerini şöyle aktarıyor:

“كانت أرض الحجرة غير مبلطة ولا مسفلتة ، بل أرض طبيعية قد فرش عليها هنا وهناك بعض زكايب وحصر.. أغلب الظن أنها تستعمل للنوم، ووضعت بجوار الحائط بعض الدكك والمقاعد الخشبية المتداعية ، ودق في الحائط مشاجب ومسامير علقت عليها ملابس قديمة وأربطة قذرة ، وفي ركن من أركان الحجرة وضع جردل ماء وبجواره قلة . وعلى أحد الجدران علقت مرآة مكسورة سوداء ، وفي وسط الحجرة قامت بضعة دواليب وصناديق.”

“Geçtiğimiz dar koridor, geniş ferah yüksek pencereleri olup ışığın süzüldüğü bir odaya girdik. Anladım ki o da sokaklardan birine çıkan bir bodrum. Ve odayı spor merkezlerindeki odaya benzettim. Giyinme odalarına benziyordu ancak son derece kirliydi. Odanın zemini ne fayanstı ne de betonu. Aksine normal bir yerdi üzerine sanırım uyku için kullanılan örtüler seriliyordu. Duvarın kenarında yaslanılacak ahşap koltuklar vardı, duvarda ise çakılan çivilerin üzerinden sargı bezleri, eski elbiseler ve kirli bağlar var idi. Odanın bir köşesinden başka bir köşesine de bir su kabı konulmuş. Yanında ise yıkama leğeni vardı. Duvarlardan birine siyah kırık bir ayna asılmış, odanın ortasında da birkaç dolap ve sandık bulunuyor.”¹⁷⁹

¹⁷⁷ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 67.

¹⁷⁸ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 101.

¹⁷⁹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 129.

Gördüğümüz üzere iç mekân tasvirlerinde bu zamana kadar karşılaştığımız en ayrıntılı tasvir başkahramanın dilenci ile arasında geçenleri okuyucuya aktarmasıdır.

Başkahraman insaniyetlik iksirini içtikten sonra iyilik yapmak için Mısır'ın fakir semtlerini düşünür ve aralarından seçim yapar: “*Sıkıntıları çok olan hastalık yükü altında ezilenlerin olduğu semtlerden bazılarını gözümde canlandırdım. Bulak, el-Kaleli, el-Hüseyniye, Uşuş el-tercuman, el-Seyyide, el-Hüseyin. Aralarında kıyas yapmaya gerek yoktu hepsi aynıydı sonunda el-Kaleli’yi seçmiştim.*”

Yazarın yaptığı dış mekân tasviri şu cümlelerle karşımıza çıkmaktadır: “*Ne bileceksin el-Kaleli nedir? Caddede sağına ve soluna yeşillikler serilmiş, yeşillikten kastım ağaçların yeşilliği değil, Muluhiye yeşilliği. Caddede dolaşırken Mısır için söylenen isimler: firavunlar toprakları, piramitler diyarı bir de “Muluhiye” ismi söylenseydi tam olurmuş.*

“*...sokaklar dardı, araba geçmesi mümkün değil. Öyle bir yol ki medeniyet arasında bin yıl var. Tam bir istiklal ayrıcalığı var aynı zamanda ölüm.*”¹⁸⁰

Başka bir yerde yazar yine dış mekân tasvirini şu şekilde yapmıştır: “*Şehrin kenar semtlerinden birinde oturuyordum ve evim yolun başında olup birkaç küçük evden biriydi. Işıl ışıl yanan kırmızı çiçeklerin dallarıyla dolup taşıdığı ve yapraklarını yaz aylarında çoğaltan söğüt ağaçları yolun her iki yanına uzanmıştı, yolda yürüdüm.*”¹⁸¹

Sonuç olarak görüyoruz ki Yusuf es-Sibâ’î mekân olarak birçok yer seçmiş ancak bu yerleri her zaman ayrıntılı tasvirlerle boğmamıştır. Bu durum okuyucunun ayrıntılı tasvirlerde sıkılmasının önüne geçerek, romanın diğer unsurlarını aktarmada başarılı olmasına sebebiyet vermiştir.

¹⁸⁰ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk*, 112-113.

¹⁸¹ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk*, 11.

2.3.6. Dil ve Üslûp Özellikleri

Duygu ve düşüncülerin okuyucuya iletilmesinde önemli konulardan birisi de kullanılan dil ve üsluptur. Üslûpta duygu his ve hayaller kendine özel bir tarzda ifade edilir. Bu bağlamda üslup, yazar tarafından dil içinde yapılan bir nevi seçimdir.¹⁸² İncelemiş olduğumuz romanda Yusuf es-Sibâ'î, romanında sade ve süsten uzak bir dil kullanmıştır. Çoğu zaman fasih Arapça ile kaleme aldığı eserinde, zaman zaman Ammîce cümleler ve kelimeleri de tercih etmiştir. Bunu yapmasının sebebi eserlerini okuyan topluluğa hitap etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Birçok deyim, atasözü ve öğütlere de yer verdiği eserinde okuyucusuna samimi bir eser sunmuştur. Bazı yerlerde mizahî cümleler dile getiren es-Sibâ'î, okurlarını sıkıcı bir atmosferden çıkarıp keyifle okumasını sağlamıştır.

Romanda geçen Ammîce cümleler şu şekildedir:

”سعادتم تجيدون - البقششة - من أموال الدولة ، والإغداق على الأقارب والمحاسب.”

“Zatîâliniz maharetlice, devletin mallarından akrabalarınıza ve hısımlarınıza cömertçe saçıyor.”¹⁸³

”الظاهر أنك على نياتك قوى.”

“Sanırım sen fazla iyi niyetlisin.”¹⁸⁴

”- تكلم . ماذا بك ؟ ، ماذا تريد ؟

- وأخيرا استطعت أن أتكلم فقلت له لا هنا

- الحقني بشوية

- شوية إيه ؟

شوية جين.”

¹⁸² Ahmet Yıldız, “Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/1 (Haziran 2021), 36

¹⁸³ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 80.

¹⁸⁴ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 124.

“- konuşsana neyin var ne istiyorsun?”

-Sonunda konuşabildim ve dedim ki:

Kurtar beni bir yudumla!

-Ne yudumu?

-Bir yudum korkaklıkla!”¹⁸⁵

”- إي والله ! محفظتي بعينها فقد نسلها منى الرجل ونحن في طريقنا إلى المصمت وعاد يسألني.“

“- Vallahi evet! Benim cüzdanımın ta kendisi. Biz yolda hana doğru yürürken adam benden çarpmış.”¹⁸⁶

Yazar aynı zamanda bazı bölümlerde deyim ve atasözlerini de kullanmıştır.

Başkahraman cesaret iksirini içtikten sonra otobüs şoförüyle kavga ederken şu atasözünü dile getirir:

”وعينكم لا ترى إلا النور/..“

“Gözüm ışıktan başka bir şey görmez.”¹⁸⁷

Yazar zaman zaman romanında bazı şairlerin sözlerinden de bahseder. Otobüse hareket halinde binmeye çalışırken bir ayağı dışarda kalıyor ve şu şairin sözünü dile getiriyor:

”أنزل قدمي ظهر الأرض إنى

رأيت الأرض أثبت منك ظهرا.“

“Ver ayağıma yerin sırtını

¹⁸⁵ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 88.

¹⁸⁶ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 125.

¹⁸⁷ Sibâ‘î, *Arzu 'n-Nifâk* , 41.

Gördüm ki yer senden daha sağlam bir sırt.”¹⁸⁸

Başkahraman iş yerinde iş arkadaşlarının yavaş çalışmasından ve devlet dairelerindeki yetersiz iş gücünden yakınırken şu şairin sözünü dile getirir:

”لكل داء دواء يستطب به إلا الحمافة أعت من يداويها.”

“Her derdin iyileşmesine çare bulundu ancak bir tek ahmaklığa çare bulunamadı.”

2.3.7. Anlatım Teknikleri

Roman yazarının fikirlerini ve hislerini dışa aktarmada başvurduğu en önemli unsurlardan birisi anlatım teknikleridir. Zira bu teknikle romancı karşı tarafa vermek istediği mesajları daha basit ve etkileyici bir şekilde ulaştırır. Romanda kullanılan teknik ile yazarın okuyucuya sunmak istedikleri arasında önemli bir etkileşim söz konusudur. Nitekim yazar mesajlarını okuyucuya üzere mi, eğlendirerek mi yoksa düşündürerek mi veriyor tarzındaki sorular anlatım teknikleri ile doğru orantılıdır.¹⁸⁹ Şunu söyleyebiliriz ki, insan ve toplumu alakadar eden birçok muhtelif sorun, her zaman romanın konusu olmuş ve romancılar bu vesile ile bu sorunları anlatmaya çalışarak birçok soruna çözüm yolu arayarak okuyucuya sunmuştur.¹⁹⁰ XX. yy. romanını geleneksel romandan ayıran en dikkat çekici özelliği anlatım tekniklerinin çeşitliliğidir.¹⁹¹

2.3.7.1. Tasvir Tekniği

Romancı romanının kurgusal âleminde yer alan şahıs, zaman, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı olanaklardan yararlanarak görünür kılmasına “Tasvir”

¹⁸⁸ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk*, 39.

¹⁸⁹ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 202.

¹⁹⁰ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 195.

¹⁹¹ Zeliha Arı, Ferit Edgü’nün Öykü ve Romanlarında Anlatım Teknikleri, (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008), akt. Mustafa Karabulut, “Yusuf Atılğan’ın Aylak Adam Romanında Anlatım Teknikleri”, *Turkish Studies*, 7/1, (Kış 2012), 1377

denir. Dolayısıyla yazar bu işlemi uygularken söz gelimi unsurların karakteristik özelliklerini görmek ve bilmek zorundadır. Nitekim tasvir unsuru bir şeyi olduğu gibi anlatmak değil, tasvir edeceği şeyin özelliklerini dikkate alarak gerçekmiş gibi hissettirir.¹⁹² İncelediğimiz romanda yazar, mekân tasvirlerinden daha çok fiziksel ve ruhî portrelere yer vermiştir. Bu bağlamda ayrıntılı kişi tasvirleri okuyucuya kişiyi gözünde canlandırmasına ve tanıyormuş hissini vermesine sebebiyet vermiştir.

Başkahraman iyilik yapmak istediği zaman ailesindeki ihtiyaç sahiplerini düşünür ve Muhammet efendiyi şöyle tasvir eder:

“Adam Allah’a hamt etti. Kızı ve çocuklarına bakacak kimse olmadan ortada kaldı. Kızının ve torunlarının geçimini üstlenebilmesi için çok emek sarf etti. Adam ilk musibetini kızından yaşamıştı, ikincisini ise oğlu İbrahim’den. Ve böylece adamın yükü artmıştı. Oğlunun çocuklarını ve kızının yetimlerini kucakladı. İkinci musibet adamın sinirlerini yıpratmış ve dermanını da yıkmıştı. Kolay değildi onun gibi bir adama; o sakin ve mülayim olan adamın başına gelenler. Eş ihaneti, öldürme, delirme. Buna rağmen direndi sağlam durdu yıkılmadı. Üçüncü musibet ise oğlu olan Doktor Mahmut idi. Kader verdiği her nimeti almaya isyan etmişti. Doktor göğsünde bir rahatsızlığa yakalandı. Akciğerlerde iltihaplanma ve su vardı. Ciğerleri tükenmişti ve zavallı yatağa bağlı kaldı. Etrafında ise ağlayan anne ve çocukları vardı. Ne mal ne iş ne de güç, onları babadan başka sahiplenen kimse yoktu. Ve Allah’a sığınarak yine bütün bu uğradığı felaketlere dimdik durdu ve direndi ve o sevgili oğlunun haline gözyaşıyla ve kalp yaşıyla ağlıyordu. Çocuklarına ve zavallı torunlarına sahip çıkıp bakabilme gücünü ve imkânı ona bahşettiği için Allah’a hamt ediyordu.”¹⁹³

Başkahraman bindiği tramvayda etrafı şöyle tasvir eder: *“Tramvay bir istasyondan diğerine devam etti. Ben ise bu şaklaban halde iken son durağa varana kadar, yolda olan gazete bayilerini, sokakta müzik yapanları, sakız çikolata satanları*

¹⁹² Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, s.210.

¹⁹³ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk*, 133-134

ve ayakkabı silinir diyenlerin arasından geçtim. Ez-her durağına ulaştıktan sonra koltuğun birine oturdum."¹⁹⁴

Muhammet efendinin evine varduktan sonra ortamı başkahraman şöyle tasvir eder: "Kız çocuğu beni odaya buyur etti. Oda birkaç koltuktan ibaretti. Odanın ortasında da yere serilmiş halı vardı. Erkek çocuklarından birisi yere serili olan halıyı katlayıp dışarı çıkardı. Biraz sonra adam geldi kıyafetleri giyinilmiş halde. O an anlamamıştım hanımıyla kıyafetleri ortaklaşa giyindiklerini".¹⁹⁵

Yazarın tasvir tekniklerini çok başarılı ve ayrıntılı kullandığı görülmektedir. Roman genel itibariyle bu tasvirlerle zenginleştirilmiştir. Dolayısıyla bu durum okuyucunun geniş bir pencereden olayları tahlil etmesine sebebiyet vermiştir.

2.3.7.2. Otobiyografik Teknik

Bazı romancılar yazdıkları eserin yoğun bir yaşamdan doğması gerektiğine inanır, ancak bu yaşam hikâyesinin topluma hitap etmesi için kendi isimlerini gizleyerek kendi hayatlarından kesitler sunarlar.¹⁹⁶ Otobiyografik roman, bir yazarın kendi yaşadığı vakaları, hayat hikâyesini, büyüme ve yaşlılık evrelerini, ailesini ve çevresindeki herkesi, mesleği vb. birçok özel durumunu kurgu içinde okuyucuya sunduğu roman türüdür. Bu bağlamda bu türde romancı, kendi hayat hikâyesini roman kahramanlarından birisine yükler ya da kendisini bizzat romanın başkahramanı yapar.¹⁹⁷ İncelediğimiz eser 1. Tekil ağızdan yazıldığı için ve başkahramanın kimliği belli olmadığı için bu tekniği Yusuf es-Sibâ'î'nin kendisinde uyguladığını düşünmekteyiz. Nitekim yazarın hayatında önem verdiği ve yaşamında yer ettiği birçok temayı bu eserde görmek mümkün. Ölüm, vatan sevgisi, toplumun dertleriyle dertlenme gibi birçok konuya değinildiğini görebiliriz.

¹⁹⁴ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 144-145.

¹⁹⁵ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 154.

¹⁹⁶ Mehmet Narlı, "Otobiyograf, ve Roman - Otobiyografik Roman", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4 /1-I (Kış 2009), 904.

¹⁹⁷ Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 235.

2.3.7.3. Diyalog Tekniği

Roman kurgusu içinden birden fazla Őahsın karŐılıklı olarak konuŐması manasına gelen diyalog tekniğinde, ũslũp sanatsal ifadelerden ve abartıdan uzak bir biçimde kullanılır.¹⁹⁸ Yusuf es-Sibâ'î romanda diyalog tekniğini yoğun bir Şekilde kullanarak kahramanların kũltũrlerini ũslũplarını ve dũŐũncelerini ustalıkla okuyucuya sunmayı baŐarmıŐtır. Bu bağlamda gũrũyoruz ki yazar romana bu teknikle; doğallık, metine akıcılık, olayların ilerlemesine ve kahramanların sosyal konumlarının açıklanmasına katkıda bulunmuŐtur. Diyalog tekniğine verebileceğimiz en Önemli Őrneklerden birisi başkahraman ve ahlak tũccarının arasında geçen konuŐmalardır:

“- *Ne yapmalı?*

- *Neyi?*

- *Bu musibetimi bu aşırı insanî duygumda içimi ađırlaŐtıran Şeyden. Ondan nasıl kurtulabilirim?*

- *Cesarettten kurtulduğumuz gibi kurtulmak. Beğendiğin çuvaldan istediğin bir dozu al. Doğruluk, vefa, yiğitlik, açık sũzlũlũk. Hangisini beğenirsen onlardan birisini al, insaniyetliğini kaybettirsin ve yerine geçsin.*

- *BaŐımı salladım Őiddetle: hayır hayır bu faydalı bir yũntem değil. Susuzluktan, ateŐten kurtulmak için faydalı bir ũzũm değil. Bundan daha hayırlısı yok mu? Ya da daha hafif bir iksir eŐidi? Bunların hepsi beni aynı yere, tehlikeye gũtũrũyor. Faydası ne insaniyeti yiğitlikle deđiŐtirdiđin zaman, ya da yiğitliği açık sũzlũlũkle? Hayır, kendimizi kandırmaya gerek yok bu sonuç olmayan ve faydasız bir ũzũm. Bundan başka ũzũm yok mu?*

- *Bende olanların hepsi bunlar. Bir dũŐũn efendim, orda burada her yerde ara, dũkkân Őnũnde dilediğin gibi ara!*

¹⁹⁸ Ahmet Yıldız, “Abdulvehhâb ‘İsâvî’nin ed-Dîvânu’l-İsbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”, *NEũ Press*, 51/1 (Yaz 2021), 87.

-*Sen ara sen dükkânın gizlisini bilirsin. Kuytu köşesini benden daha iyi bilirsin. Hem belki cimrilik kırıntısı bulursun, ya da kararlı olma, mutlaka sende insaniyetin zitti olan bir şey vardır. Lütfen ara...*

-*Sana fayda olmadığını söyledim, vaktini boşa harcama.*"¹⁹⁹

2.3.7.4. İç Monolog Tekniği

İnsan iç ve dış olmak üzere iki anlatım tekniğine sahiptir. Bir kişinin hisleri ve düşünceleri ses vesilesi ile dışa aktarılmakta yahut ses olmaksızın insanın kendi iç dünyasında kalmaya devam etmektedir.²⁰⁰ İç monolog; okuyucuyu kişiler ile karşı karşıya getiren bir tekniktir. Bu yöntemin uygulanması ile anlatıcının varlığı yok olur, olası yorum ve açıklamalar okuyucunun takdirine bırakılır. İç monologda bir diğer husus ise zihnin özgürce çalışması durumudur.²⁰¹

Arzu 'n Nifâk''ta yazar zaman zaman bu tekniğe başvurmuştur. Bunu şu örnekle gösterebiliriz: "*Şüphesiz ne kadar sebepleri çoğalsa da ölüm aynıdır. Ve insan her halükarda dünyadan gidecek. Ancak şunda şüphe yok ki ölümün kendisinden daha çok insanı, ölümün vuku buluş şekilleri etkiliyor. Evet. Ben her an hayattan kaçmaya hazırım... Ama asla kendimi tren raylarında asılı olarak hayal edemiyorum. Yeri yağmalayan demir tekerleklerin beni katlaması, vücudumun tekerlerle raylar arasında kalması, tekerleklerin de sanki bir kıyma makinesi gibi üzerimde dönmesi ve vücudumu parçalaması... Kemiklerim de sanki biftek parçası gibi yoğruluyor kanlarım de yere akıyor... Kafamdan sığıyor beyin parçacıkları- (tabi beyin varsa), " briyantın krem ile parlattığım saçımda çamur ve kanlara karıştı. Hayır, hayır bu fazla çok fazla. Yemin olsun ki sadece canlandırma olmasına rağmen kendime ağlayacağım."*

¹⁹⁹ Sibâ'î, *Arzu 'n-Nifâk* , 184.

²⁰⁰ Yıldız, "Murîd el-Berğûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", 40.

²⁰¹ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 277.

2.3.7.5. Montaj Tekniği

Montaj tekniği, bir yazarın, kültürel bir değer ihtiva eden anonim, bireysel yahut dini içerikli bir ifadeyi, söz veya deyim kalıp halinde romanının içeriğine belirli bir niyetle katmasıdır. Modern romanda bu teknik genel muhtevayı güçlendirmekten ziyade genel yapıyı kurmak içinde kullanılmaktadır. Yusuf es-Sibâ'î romanında bu tekniği birçok kez kullanmıştır. Özellikle bölüm girişlerinde dikkat çekmek maksadıyla aynı zamanda okuyucuya öğüt mahiyetinde bu tekniği ustalıkla kullandığını görmekteyiz Birkaç örnek verecek olursak şunları söyleyebiliriz:

“Şüphe yok ki yeryüzünde Allah'ın gruplara ayırdığı Yahudiler sizleri gruplara ayırmıştır. Sapıtmuş Yahudiler sizleri saptırmış, o korkak Yahudiler sizlerden korkaklar yapmıştır. Ey Arap ümmeti! Ey hitabetler ümmeti!”²⁰²

Yazar montaj tekniğini bölüm içerisinde değineceği konulara özet olarak vermeye çalıştığını görmekteyiz. Zira neredeyse her bölümde öğüt mahiyetinde kalıplar, deyimler, özlü sözler kullanmaya özen göstermiştir. Başka bir yerde yine montaj tekniğini şöyle okuyucuya sunduğunu görmekteyiz: *“Şüphe yok ki insan... O insan ki; sahtekâr, hilekâr, yalancı ve ikiyüzlü... Her millette her nesilde... Atalarımıza ve ecdadımıza rahmet olsun demeyin! Onlar bizden daha ahlaklıydı daha hayırlıydı demeyin! Zira bizden daha az kötü ve sefil değillerdi.”²⁰³*

“Yardıma hak eden milyonlarca insan var, ancak ellerini uzatıp da istemeye cesaret edemezler. Onlar ki yüzlerinin astarı hariç her şeylerini kaybetmişlerdir. Ve onlar ki sahip oldukları her şeyi kaybetmişlerdir, onurlarından başka...”²⁰⁴

“Bu memlekette meyveler kuruyor ve boşa gidiyor. Çoğalmadan ya da üremeden... Dikenler ise, Allah onlara bereket verdi. Toprağın dört bir yanını doldurdu. Aslında en büyük mesele onu düzenleyecek bir kanuna ihtiyaç olması ki, bu fert meselesi değil bilakis toplum meselesidir.”²⁰⁵

²⁰² Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 42.

²⁰³ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 58

²⁰⁴ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 122.

²⁰⁵ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 139.

2.3.7.6. Geriye Dönüş Tekniği

Roman'da geçerli olan zaman şimdi kavramıdır. Ancak roman sanatı zaman bakımından geçmiş, hal ve geleceği de kapsar. Nitekim romanda her şey şimdi içinde kurgulansa da romanı roman yapan bu durum değildir. Romancı vakıf olan “şimdiden” geçmişe üstelik geleceğe bile uzanır. Böylece anlatıma gerçeklik katmış olur. Geçmiş zaman kavramı anlatmaya bağlı edebi metinlerde önemlilik taşır. Romanda bu teknik eserin başında hemen kullanılmaz. Aradan süre geçmesi gerekir. Şöyle ki, okuyucuya merak duygusu işletildikten sonra esere konu olan kahraman yahut olaylar geçmişe dönülerek aktarılır.²⁰⁶ Bahse konu olan bu tekniği es-Sibâ'î eserin bazı bölümlerinde kullanmıştır. Yazar, on birinci bölümde başkahramanın dilinden şöyle aktarır: “*Sonra cömert iyi olan bir adamın hikâyesini hatırladım. Bir gün karşısına bir kadın çıkıp ayaklarına kapanarak ondan kendisine ve çocuğuna destek olması için yardım istemişti. Adamın kalbi kadına karşı şefkatle dolunca bir miktar para verdi. Daha sonra kadın adama her gittiğinde adam ona para vermeye devam etti. Günler böyle devam etti artık bu yardım ve iyilik aylık bir maaşa dönüşmüştü. Kadın ise onu yardım olarak değil de kendi hakkı olarak görüyordu. Bir gün adam mali sıkıntıya düştü ve kadına artık yardım edemeyeceğini söyledi. Kadın ısrar ederek ondan parayı istemeye devam etti ve ona yük oldu...*”²⁰⁷

Başka bir yerde başkahraman ve ahlak tüccarı arasında geçen bir diyalogda yazar geriye dönüş tekniğini şöyle aktarır:

“*Soğuşun zarar verdiği çıplak bir çocuğa üşümesin diye yolda elbiselerini çıkarıp veren bir adam düşün. Şüphesiz o deli. İşte ben de öyleyim. Davranışlarımdan rahatsız olup benden illallah dedikleri için insanlardan kaçtım. Dünyadan kaçtım, çünkü olmadı. Açlıktan kıvrananları doyururken kendim açlıktan kıvrandım. Çıplakları giydirirken kendim çıplak kaldım. Beni kimse fark etmeden kaçtım ve sonunda, bu zarar etmiş çuvallarımın arasında kalmak için dükkânıma döndüm.*”²⁰⁸

²⁰⁶ Tekin, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, 244-245.

²⁰⁷ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 183.

²⁰⁸ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 23.

2.4. Romanın Tematik Olarak İncelenmesi

Yusuf es-Sibâ'î, Arzu'n- Nifâk adlı eserinde dünyada ikiyüzlülüğün giderek arttığını ve dünyaya ahlak salgınını yaymak için uğraşlarını anlatırken, birçok temayı romanın yazılış amacına uygun olarak okuyucuya sunmuştur. Bu temalar riyakârlık, cesaretlik, iyi huyluluk, Siyonizm, toplumsal problemler, ölüm gibi konulardan oluşmaktadır. Söz konusu temalar sırasıyla ele alınacaktır.

2.4.1. Riyakârlık

es-Sibâ'î'nin kaleme almış olduğu bu eserde üzerinde durduğu en önemli konu insanların ikiyüzlü oluşu ve riyakâr bir toplumda yaşıyor olması. Nitekim yazar romana başlamadan önce eseri kendisine ithaf etme sebebini açıklamaktadır:

“İthafen,

En hayırlı ithaf edilmeyi hak edene;

İnsanlardan canıma en sevgiliye, kalbime em yakın olana

Yusuf es-Sibâ'î'ye...

Eğer bundan başka isme söyleseydim münafıkların hocası olurum, ikiyüzlülük diyarında.”²⁰⁹

Romanın son sayfasında ise kurgunun aslında içinden kopup gelen bir çığlık olduğunu ve hikâyenin, hayalî olmasından çok gerçeklik içerdiğini şu sözlerle dile getiriyor:

“Bana öyle geliyor ki içinde geçen çoğu gerçekler geçen hayalî olan benzetmelere ağır basar o yüzden istedim ki göğsümün derinliklerinden samimi olarak fırlayıp çıkan bir çığlık olsun. Sadece rüya olması yetersiz kalırdı o yüzden kusura bakmayın eğer onu böyle bitiriyorsam. Ey ikiyüzlüler topluluğu, işte o sizin

²⁰⁹ Sibâ'î, Arzu'n-Nifâk , 6.

topraklarınız. Onlarda sizin ektikleriniz. Benim yaptığım ise sadece göz atmak için etrafında enine boyuna dolaşmaktı. Eğer onu yetersiz ve çirkin bulduysanız bana sitem etmeyin, kendinize sitem edin! Aslına sitem edin aynaya değil... Ey münafıklar! Bu sizin hikâyenez. İçinizde ikiyüzlü olmayan varsa beni taşlasın!”²¹⁰

Gördüğümüz üzere yazar kurgu olarak yola çıktığı serüveninde aslında söylemek istediği düşüncelerini okuyucuya açık bir şekilde ifade etmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi fantastik ve gerçek üslûbun bir arada ustalıkla kullanıldığı bu eserde okuyucuya verilmek istenen temayı kendi benliğinde dolaştırarak düşünmeye yöneltiyor. Çünkü okuyucu, fantastik bir romandan ziyade gerçek hayattan bir kesitmiş gibi okuyor bu eseri. Bu eserde işlenen her temanın sonucu yine ikiyüzlülüğe varıyor. Çünkü eserin konusu olan başkahramanın cesaret iksirini içmesi sonucu başına gelenler gösteriyor ki iyi olarak gözüken herkesin aslında kötü bir yanının olduğu. Cesaretli gözükenin cesaretsiz, fakir gözükenin zengin olması gibi birçok meziyetin hayal kırıklığı ile sonuçlandığı bir kurguya şahit oluyoruz.

Ahlak tüccarı başkahramana dükkânındaki ürünleri tanıtırken zamanında hepsini denemiş olduğunu söyler. Ve insanların artık iyi ve güzel meziyetleri tercih etmediğini tam tersi en çok ikiyüzlülük tohumunu tercih ettiklerini şu şekilde belirtiyor:

“Eski zamanlarda bu dükkân ilk açıldığında tüm ürünlerle dolup taşıyormuş. İnsanlar ise istekli ve izdiham içerisinde her biri korkaklık, ikiyüzlülük, kurnazlık sinsilik gibi çeşitleri istiyorlardı. Ürünler içerisinde en rövanşta olan ikiyüzlülükmüş.”

Başkahraman ile ahlak tüccarı arasında geçen diyalogdan bir kesit aktaracağız:

“Ve sadece şunu düşünmen yeterlidir beyefendi. O durumdaki halimi anlayabilmen için gözünde insanların arasında yaşayan bir adam canlandır, yalan söylemiyor ikiyüzlülük yapmıyor, pazarlık yapmıyor... Her insanla düşüncesini paylaşarak kimseden çekinmeyen cesur bir adam... İhtiyaç sahiplerine malını veren

²¹⁰ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 286.

sonra da onlardan birinin haline düşen cömert bir adam. Yumuşak huylu ve fedakâr bir adam... ”²¹¹

2.4.2. Cesurluk

Romanda yazarın üzerinde durduğu bir diğer tema ise cesurluk konusudur. Romanın ana temasını belirlerken yazar cesaretli olmak konusunu yer yer işlemiştir. Başkahramanın ahlak satıcısı ile karşılaşmasının ardından tercih ettiği ilk huyun cesurluk olması şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Adamdan bana on günlük cesaret vermesini istedim. Adam yerinden kalktı ve kutuya yöneldi. İçinden küçük bir ölçek çıkardı ve onunla kese kâğıdının içine cesaret tohumu doldurdu. Doldurduktan sonra elinde kese kâğıdı bana uzatarak şöyle dedi; - bu on günlük cesaret. Kullanımı çok kolay. Tüm etkileriyle on gün boyunca cesur bir adam olacaksın. Cesur bir adam olmak hoşuna giderse, on gün bitmeden gel ki sana bir doz daha vereyim. ”²¹²

Başka bir yerde cesaret konusu şöyle geçmektedir:

“Adamla karakola gittim. İçimde çok pişmanlık vardı ve istediğim şey meseleyi iyilikle halletmekti. Ancak cesur bir adamdım ve sonuna kadar cesaretimin sonuçlarına tahammül etmem gerekiyordu. ”²¹³

Başkahraman cesaretlilik meziyetinden sonra çok zor koşullardan geçer ve eski haline dönmek için birçok yolu dener. Zira yaşadığımız bu riyakâr toplumda cesaretli olmanın erdemli bir meziyet olmadığı kanaatine varır. İkiyüzlülerin yaşadığı bir toplumda cesaretli, yiğit bir adam olmanın mantıklı bir hareket olmayacağı düşüncesine kapılır ve ahlak tüccarının dükkânına tekrar giderek şöyle söyler:

“Cesaret, cesaret kurbanlarından bir adam oldum. Henüz bir gün geçti. Düşünebiliyor musun cesaretli olarak geçirdiğim bir gün beni bu hale getirdi.

²¹¹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 22.

²¹² Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 19.

²¹³ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 41.

*Topallık, sakarlık, deli olmam düşüncesi ile işten atılma, kim bilir belki de evden atılma.*²¹⁴

2.4.3. İyi Huyluluk

Başkahraman içtiği cesaret iksirinden kurtulmak için ahlak tüccarının yanına giderek bir an önce eski haline dönmek istediğini söyler. Ancak bunun imkânsız olacağını söyleyen ahlak tüccarı başka bir çözüm yolu sunar başkahramana:

“Sendeki cesareti iyileştirebiliriz, ancak tam anlamıyla düzelemezsin. Ancak başka bir şeyle değiştirirsek cesareten kurtulursun. Kendine ahlaktan başka bir çeşit seçebilirsin. Sonra da dokuz günlük dozaj alırsın. İçindeki cesaretin yerine geçer.- adamın önerisi isabetliydi. Ve sanmıyorum ki cesareten tehlikeli olanı vardır. Ve sonra adama dedim ki bana insaniyetlik iksirinden bir doz ver.”

İnsaniyetlik iksirini içtikten sonra başkahraman cesur olmaktan kurtulur ve ahlak tüccarının dükkânında iken kendisinde şu değişiklikler belirir:

*“ İyi olan yaşlıya yaklaştım, sonra şefkat ve sevgiyle sarıldım ona ve hüzünlü bir lehçe ile: ne çok çekmişsin efendim yalnızlığından, seni böyle yalnız başına hüzünlü bırakmaya dayanamıyorum, kendimi ıssızlığına yoldaş eyleyeceğim. Evet, efendim ömrümün kalanını seninle geçirmeye niyet ettim dedim.”*²¹⁵ Bu durumun üzerine ahlak satıcısı başkahramana tutamayacağı sözler vermemesini söyler. İyiliğe ihtiyacının olmadığını ve dükkânından çıkmasını ister.

Başkahraman, iyilik yapmak için Kahire'nin ihtiyaç sahibi mahallelerinden birini seçerek yol alır. Daha sonra yolda bir dilenci ile karşılaşır onun aciz halinden ötürü üzüntüye kapılır ve elinde ne var ne yoksa dilenciye vermek ister. Ancak işler istediği gibi gitmez. Çünkü ihtiyaç sahibi olarak görünen dilenci aslında başkahramandan çok daha iyi bir durumdadır. Başkahraman bir kez daha hayal kırıklığına uğrar yaşadıkları hususunda. Yaşadığı hayal kırıklığını şu şekilde dile

²¹⁴ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 102.

²¹⁵ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 107.

getirir: “Eğer beni kandırıysan o zaman ben körüm, çünkü bu halin senin iki gün yemek yemediğinden ziyade iki senedir yemek yemediğini gösteriyor. Asıl hakikat ise, sen beni kandırmadın çünkü ben seni temin ederim ki çok bahtsız ve ümitsiz bir haldesin. Eğer üzerinde bir eseri yoksa ne faydası olacak topladığın ve biriktirdiğin paraların? Paranın değeri kendisinde değil bilakis paranın değeri ne yaptığındadır.”²¹⁶

2.4.4. Siyonizm

Romanın kaleme alındığı yıllara bakacak olursak Arap dünyasında gerçekleşen İsrail- Filistin savaşından yazarın oldukça etkilendiğini görüyoruz. Yusuf es-Sibâî toplumun dertleriyle dertlendiği için ve mevcut problemleri romanlarına yansıttığı için bu konuyu da es geçmemiştir. İslam dünyasında kanayan yara olan Filistin’in çektiği ıstıraplar ve uğradığı haksızlıklara daha fazla kayıtsız kalamayan yazar, bu durumu romanında çok güzel öğütlerle dile getirmiştir:

“Sizden kimse yok ki dünya gözünü hoşnut etmiş olmasın, kulaklarını ise şehvet tıkamış olmasın. Fani olanı baki olana tercih etmiş olmasın. Sizden önce kimsenin İslam’da yapmadığını yaptınız, zayıf olanı horlanmaya terk ettiniz, gündüz vakti soyulmuş zavallıya yardım etmediniz! Sayıda az değil toplulukta ayrı değilsiniz... Sayı az değil ey Arap ümmeti! Sizler çakıl kadersiniz. Ey Arap ümmeti! Bu Arap birliği de sizlerin sözlerini birleştirdi. Sizden, korkulan bir teşkilat oluşturdu. Buna rağmen ne bir tehlike savdınız ne bir acizlik ne de bir güç gösterdiniz. Düşman cesedinizi parçalıyor. Ağlamaktan inlemekten başka bir şey yapmıyorsunuz. Soysuzlar kadınlarınıza sövüyor, çocuklarınızı öldürüyor siz ise toplanıp sadece silkeliniyorsunuz sonra oturup tekrar kalkıyorsunuz. Sonra da Arapların cesaretiyle övünüyorsunuz. Ey adam benzerleri, adam değilsiniz! Yeryüzünde Allah’ın firkalara ayırdığı Yahudiler, sizleri firkalaştırdı. Sapıtan Yahudiler sizleri saptırdı. Korkak Yahudiler sizden korkaklar yarattı. Ey Arap ümmeti!”²¹⁷

²¹⁶ Sibâî, *Arzu'n-Nifâk*, 124.

²¹⁷ Sibâî, *Arzu'n-Nifâk*, 48.

Yazarımız başka bir yerde Filistin'in askerî durumunu şöyle anlatıyor: “*Filistin Araplarının askerî teşkilatı yoktur. Tam tersine askeri bir maskaralıktır. Savaşmak için bir saf tabur da yoktur. Ve mühimmatın yarısını hava ateş açmak için sevinç gösterileri ile bitirirler, kır halkının yaptığı gibi. Yahudilerde onlara tank tüfekle karşılık verirler ve yarının babalarını yok ederler. Arkadaşım dedi ki: Filistin’de Araplar vatandaşlar kollarıyla savaşıyorlar. Ne bir savaş taktiği var ne de hazırlanmış bir plan ne de düzenlenmiş birlikler. Uçakları ağır topları tankları sordum? Bana dedi ki: onlar Yahudilerde. Dedim ki: peki Araplar? Dedi ki, onların sopaları var. Dedim peki uçaklar? Havada vaatler. Dedim, ya tankları? Dedi ki, boş laf. Dedim, topları ve bombaları, dedi ki, boşlukta boşluk...*”²¹⁸

Okuduğumuz cümlelerde es-Sibâ’î, Filistin’in aslında tüm dünyada tek başına olduğu ve gerekli desteği birçok yerden görmediğini aktarıyor. Söz konusu olan tema fantastik üslûbu ile gerçek üslûbu bir kez daha seçkin detaylarla bizlere sunduğunu gösteriyor.

2.4.5. Ölüm

Yusuf es-Sibâ’î babasının vefatından çok etkilenerek, hemen hemen her romanında ölüm temasını işlemiştir. Hayatında önemli bir yere sahip olan babasının ölümü, kendisinde derin izler bıraktığı için romanında mizahî bir yolla ölümle ilgili konulara değinmiştir. *Arzu’n Nifâk*’ta bahsi geçen temadan örnekler:

“*Ben bütünüyle ve sonuçlarıyla ölümden korkmuyorsam da, başlangıcından ve ayrıntılarından korkuyorum. Evet, beni ayrıntıları korkutuyor. İçime ürperti veren odur. Eğer insan uyumaya gittiği gibi ölüme gidebilseydi, yani basitçe ailesine, akşamınız hayır olsun ben uyumaya gidiyorum diyebilseydi, işte o zaman ölüme çoktan girmiş olurum.*”²¹⁹

²¹⁸ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk* , 49.

²¹⁹ Sibâ’î, *Arzu’n-Nifâk* , 28.

“ Daha önce dediğim gibi ölümün kendisinden korkuyor değilim. Bilakis ahmakça tiyatral şekillerinden korkuyorum. Ve bu rahatsız edici şekilde ölmekten hoşlanmam. Eğer ki bu tiyatro sahnesi gibi bir ölüm olacaksa işte o zaman şerefli ölmek isterim. Şehit gibi mesela.”²²⁰

“ Ayaklarım üzerinde yürüdüm tabii. Çünkü sokaklar dardı araba geçmesi mümkün değildi. Yol ki medeniyet arasında bin yıl var. Tam bir istiklal ayrıcalığı var, aynı zamanda ölüm de var!”

2.4.6. Ahlak Salgını

İncelemiş olduğumuz romanın son teması Ahlâk salgınıdır. Bu temanın gerçekleşmesi için başkahraman birçok konuda kendini feda etmiştir. Çünkü asıl niyeti ahlâkın tüm dünyada yayılmasıdır. On günlük süreç içerisinde kendisinin içtiği iksirden ötürü, yaşadığı birçok yan etkiye aldırış etmeden, ahlak satıcısından aldığı ahlak tohumunu nehre dökerek herkesin onu içmesini sağlar. Akabinde tüm ülkede ahlak salgını yayılmış olur. Ancak bu durum istediği gibi gitmez. Ve ülke kaos ortamına dönüşerek birçok ölüm ve problemi beraberinde getirir. Başkahraman ve ahlak tüccarının sohbetine bir muhbirin kulak vermesi sonucu, ülkedeki tüm olumsuzluğun müsebbibi ikisi görünür ve tutuklanırlar. Nitekim tutuklayanlar da suyu henüz içmemiş olanlardır. Başkahraman bir şekilde mahkeme görevlilerine sudan içirmeyi başararak arkadaşıyla beraber serbest kalmıştır. Kısaca özetlediğimiz bu konuya ilişkin aşağıda birkaç cümle paylaşacağız.

Başkahraman, ahlak tüccarının dükkânından izinsiz olarak aldığı ahlak tohumu kesesini, nehre atmak üzere dükkândan çıkar. Bunu fark eden ahlak tüccarı da başkahramanın peşinden gider ve aralarında arbede yaşanır. Zira ahlak tüccarı, bu iksirin nehre dökülmesi neticesinde başlarına gelecekleri bilir ve engel olmak ister:

“Aramızda bir savaş başladı. O benden torbayı almaya çalışıyor ben de ondan kaçmaya çalışıyordum. Aramızdaki bu durum uzadı gitti. Adam yaşlılığına rağmen

²²⁰ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk*, 36.

dinç, sağlam, güçlü ve kaslıydı. Adam bana nasihat etmeye başladı. Akıllı ol, ahmaklık yapmayı bırak. Ben ise ondan kurtulmaya çabalıyordum. Ancak bir anda elimdeki kese suya düşmüştü. Aramızdaki çekişme bir süre devam etti. Sonra adam kesenin suya düştüğünü fark etti ve hemencecik suya atladı. Sonunda torbayı bulmuştu ancak içindekiler çoktan suya dökülmüştü bile.”²²¹.

Ahlak tohumunun nehre dökülmesi sonrası ahlak tüccarı başkahramana başlarına gelecekleri anlatır ve bu durumdan ötürü oldukça korkar. Artık dünyanın çok farklı bir hale bürüneceğini şu sözlerle dile getirir:

“Onlara ilk etapta bu durum rahatsızlık verecektir. Onlar, bunun toplumun yakalandığı tehlikeli bir hastalık olarak düşünecekler. Cesaretlerini, acelecilik olarak görecekle, insaniyetli olmaya israf olarak bakacaklar. Açık sözlü ve doğru bir insan olmalarını, ahmaklık olarak görecekle ve kendilerinin delirmiş olduklarını düşünecekler. Ondan da kurtulmaya çalışacaklar. Ya başaracaklar, ya da kanlarına işlemiş kötü huyları galip gelecek ve bu iyi huyluluğa karşı yenilecekler.”

Ülkede beliren kaosun insanlık hayatında önemli değişiklikler açmasına sebebiyet verir. Başkahraman ve arkadaşı ölüm cezası ile cezalandırılır. Mahkeme salonunda bir savcı başkahraman ve ahlak satıcısı hakkında şu cümleleri dile getirir:

“Önünüzde duran bu iki, cani, insanlığın yok olmasına sebep oldular. İnsanları en hayırlı maskeden yoksun bırakarak, onları yapacakları kötülüklerden ve şerlerden korkuttular. İnsanlar ikiyüzlülük olmadan nasıl yaşayacaklar? Nasıl birbirlerine tahammül edecekler? Bir eş hanımıyla, nasıl riya ve ikiyüzlü olmadan bir yaşam sürecekle? İşler nasıl düzene girecek menfaatler nasıl sağlanacak? Partiler nasıl kurulacak, bakanlıklar nasıl oluşturulacak? Kimler bizim milliyetçilik duygularımızı seslendirecek ve kimler o konuşmaları yazacak? Konuşmacılar, yazarlar ne yazacaklar? Sizler ey hâkimler, neler yapacaksınız, avukatlar neler yapacaklar. Hangi işte çalışacaklar, ahlak salgını yayıldıktan sonra? İnsanlar isyandan ve korkudan intihar edecekler, eğer Allah bizi rahmetiyle kuşatmazsa.”²²²

²²¹ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 195.

²²² Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 276.

Romanın sonunda ahlak tüccarı ve başkahraman serbest kalır. Ülkedeki ahlak salgını insanlar arasında yaygınlaşır ve ülkedeki birçok olumsuzluğu da beraberinde giderir. Başkahraman ve ahlak tüccarı görevlerini tamamlamaları neticesinde birbirlerine veda ederek ayrılırlar. Ve aralarında şu diyalog geçer:

“Sonunda mekân boşaldı. Benden, arkadaşımın ve fare Şulahtan başka kimse kalmadı. Arkadaşım fareyi tutarak cebine koydu ve sonra elini uzatarak kendine doğru çekti. Kulağıma ise şöyle fısıldadı:

-Seni Allah'a emanet ediyorum, görevini tamamladın. Bana yardım ettiğin için sana çok teşekkür ederim.

Ben de ona sarıldım ve şöyle cevap verdim:

-Ben de sana teşekkür ederim.

Sonra ayrıldık. Her birimiz şunu söyleyerek farklı bir yola doğru gittik. Sana söylediğimi unutma ve bunu ezberle. İnsanlara sana davranmasını istediğin gibi davran.”²²³

²²³ Sibâ'î, *Arzu'n-Nifâk* , 285-286.

SONUÇ

Modern Arap edebiyatında halkın sesi olan ve toplumsal konulara romanlarında çokça yer veren Yusuf es-Sibâ'î, Mısır halkı tarafından çok sevilen bir şahsiyettir. Nitekim halkın seviyesine inmek adına süslü ve abartı söylemlerden kaçınmış ve eserlerine dönemin siyasî ve sosyal sorunlarına yer vererek birinci ağızdan oluşturduğu romanlarını okuyucuya sunmuştur.

Halkın dert ve sıkıntılarını üstlenen, romanında birçok toplumsal mesajı okuyucuyla paylaşan yazar, birçok eleştirmen tarafından yargılansa da kendi özünden dönmeyerek halkın isteklerini göz ardı etmez ve herkesin istifade edebilmesi için büyük uğraşlar verir. Bu yönünden ötürü de Arap âlemi tarafından çok benimsenmiştir.

es-Sibâ'î edip olmasının yanı sıra birçok siyasi kuruluşta da yer almıştır. Kültür Bakanlığı görevi süresince eser kaleme almayı ihmal etmemiştir. es-Sibâ'î siyasi kimliğinden daha çok edip olarak anılmak istenmiştir. Kendisi entelektüel bir yazar olup, *Kur'an-ı Kerîm*, hadisler, *Bin Bir Gece Masalları*, *Kelîle ve Dimne* gibi eserlerden ilham almış, *Tevfik el-Hakîm* ve *Ahmet Şevkî* gibi yazarlardan etkilenmiştir.

Kendisi gibi edip olan babasından birçok şey öğrenen es-Sibâ'î, babasını örnek alarak oluşturduğu eserlerinde aynı zamanda ölüm temasını da çok işlemiştir. Zira babasının ölümünden oldukça etkilenen es-Sibâ'î *Arzu'n-Nifâk* isimli eserinde de mizahi bir yolla ölümü birçok kez dile getirmiştir.

es-Sibâ'î, gittiği bir dükkânda ahlak satıcısı ile karşılaşan başkahramanın satın aldığı iksir sonrası, başına gelenleri anlatan ve trajikomik birçok sahne ile karşı karşıya gelen okuyuculara, bu eserde birçok mesaj vermek ister. Romanın sonunda es-Sibâ'î bu hikâyeyi hayali olan eserleri gibi bitirmediğini, kurgu gibi görünen her şeyin aslında gerçek hayattan kesit olduğunu dile getirir. Aynı zamanda bunun insanlığın hikâyesi olduğunu ve yaşayan her insanın riyakâr ve ikiyüzlü olduğunu söyler.

es-Sibâ'î eserinde sadece doğduğu ve büyüdüğü ülke olan Mısır'ın problemlerini anlatmaktan ziyade dünya gündeminde olan savaşları ve mazlumlukları da dile getirir. *Arzu'n-Nifâk*'ta iyilik iksirini içmesi sonucu en çok ihtiyaç sahibi olarak

Filistin'i düşünür ve yardım etmek için bir şeyler yapmaya çalışır ancak başarılı olamaz. Daha sonra bunun kendisinde bir yara açtığını dile getirir.

Eserlerini romantik, gerçekçi, mizahî ve fantastik üslûpla yazan es-Sibâ'î, bazen her iki temayı aynı anda kullanmıştır. *Arzu'n- Nifâk'ta* ise gerçekçi ve fantastik üslubu aynı anda kullanarak okuyucuya hem mizahi bir dille söylemek istediklerini aktarmış hem de hayatın acımasızlığını okuyucuya sunmuştur. Eserinde zaman kavramını açıkça dile getirmese de romanı kaleme aldığı yıl ile yaşadığı dönemin siyasi yapısı göz önüne alındığında eserinde, bu döneme dair ayrıntılara da yer verdiğini görmekteyiz.

Arap toplumunda birlik ve beraberliği teşvik edici kuruluşlarda yer alarak sosyal eşitliği sağlamak adına gittiği bir konferansta silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. es-Sibâ'î Arap toplumunda hala çok sevilen bir şahsiyettir.

KAYNAKÇA

- ABDU'L-KADİR**, Faruk, *fi'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*, Kahire: Mektebetu'l-Anglo'l-Mısırîyye, 1972.
- AKÇAY**, Cihaner, *Rifa'a Rafî el-Tahtavî (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Toplumsal Konulardaki Düşünceleri)*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- AKTAŞ**, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Birlik Yayınları, 1984.
- Alfawd, "Ma lâ Tarifehû An Yusuf es-Sibâ'î", Erişim 13.05.2022.
- ALLEN**, Rogger, "Edebiyat Tarihi ve Arap Romanı", çev. Faruk Çiftçi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (2005), 129-150.
- ALLEN**, Rogger, "Literary History and the Arabic Novel", *Board Of Regents Of The University Of Oklahoma*, 75/2, (Spring 2001), 205-213.
- ALPTEKİN**, Hulusi, *Modern Mısır Edebiyatçısı Teyfik el-Hâkîm'in Usfûr'un Mine's-Şark Adlı Eserinin İncelenmesi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Arageek, "Men Hûve Yusuf es-Sibâ'î?" Erişim 12.05.2022.
- ARI** Zeliha, *Ferit Edgü'nün Öykü ve Romanlarında Anlatım Teknikleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- ARSLAN**, Adnan, *Abdurrahman Münif'in Romancılığı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- ASLAN** Cumhur, "Türkiyede Politik Roman: 12 Mart Döneminde İdeoloji ve Edebiyat", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/47 (Aralık 2011), 171-187.
- AYYILDIZ**, Mustafa, *Roman*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- BAKIR**, Mansur, *Modern Mısır'da Laikliğin Gelişimi ve Cemal Abdunnasır Dönemi Politikaları*, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- BAŞARSLAN**, Suzan Nur, "Seksenli Yıllarda Türk Romanı ve Postmodern Eğilimler", Derin Düşünce, Erişim 01.06.2022. <https://www.derindusunce.org/2015/09/07/seksenli-yillarda-turk-romani-ve-post-modern-egilimler-2/>

- BAYRAM**, Encümen, *Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Romancılığı*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- BOY**, Hakan, “Arap Uyanışının İlk Basamağı: Kültürel Ve Edebi Uyanış Çerçevesinde Nahda Hareketi”, *Academia.edu* Erişim 28.05.2022. https://www.academia.edu/38275092/ARAP_UYANI%C5%9EININ_%C4%B0LK_BASAMA%C4%9EI_K%C3%9CLT%C3%9CREL_VE_EDEB%C4%B0_UYANI%C5%9E_%C3%87ER%C3%87EVES%C4%B0NDE_NAHD_A_HAREKET%C4%B0
- BRUGMAN**, Jan, *An Introduction To The History Of Modern Arabic Literature In Egypt*, (Hollanda: E.J.Brill, 1984).
- ÇAKMAK**, Cumali, *Hâşim Er-Rufâi Ve Şiirlerinde Romantizm*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- ÇAKMAK**, Mehmet Ali, “İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29/Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı, (2009), 1344-1371.
- ÇELENLİOĞLU**, Asiye, “Modern Mısır Edebiyatı Ve Mısır Romanı”, *Social Sciences Studies Journal*, 6/56 (2020), 510-517.
- ÇELENLİOĞLU**, Asiye, “Necîp Mahfûz’un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik”, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 19/1, (Nisan 2017), 1-21.
- ÇELİK**, Mehmed Mazlum, “Mısır’ın Son Firavunu: Cemal Abdunnâsir”, *İndependet Türkçe*, Erişim 28.05.2022. <https://www.indyturk.com/node/417341/d%C3%BCnya/m%C4%B1s%C4%B1r%C4%B1n-son-firavunu-cemal-abdulnas%C4%B1r>
- ÇETİN**, Nurullah, *Roman Çözümleme Sanatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- ÇIKLA**, Selçuk, “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, *Hece Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı 65/66/67, (Mayıs/Haziran/Temmuz, 2002), 111-129.
- DAL**, Fatih, *Ismail Pasha's Governorship in Egypt: 1863-1879 / İsmail Paşa'nın Mısır Valiliği: 1863-1879*, İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- DEMİR**, Kenan, “Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Nisan 2014),57-88.
- DİNÇ**, Serpil, *Necip Mahfuz'un Sersera Fevk'an- Nil Adlı Eserinin İncelenmesi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

- DUMAN**, Ömer, “Arap Dünyası’nda Mısır Lideri Cemal Abdülnasır Rüzgârı Ve Nasır Sonrası 1970-1981 Yılları Arasında Mısır’ın Durumu”, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3/1 (2020), 27-40.
- DURSUN**, Davut, “Cemal Abdünnâsır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/297.
- EKBERÎ**, Humeyd, “Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri-3: Modern Arap Hikayeciliğinin Oluşum Dönemi”, *40ikindi.com*, Erişim 21.04.2022.
- EL- MUVEYLİHÎ**, Muhammed, *Hadis İsa b. Hişâm*, Mısır: Kelimat Yayınevi, 2013.
- EL-MUTÎ’Î**, Lem’î, *Mevsû’at Nisâ ve Rîcâl min Mısr*, Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2003.
- EMİNOĞLU**, Ali, *Modern Arap Şiirinde Mahmut Derviş ve Şiir Anlayışı*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- ER**, Rahmi, “Roman (Arap Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35/164.
- ER**, Rahmi, *Modern Mısır Romanı*, Ankara: Hece Yayınları, 2021.
- ER**, Rahmi, *Taha Husayn ve Üç Romanı (Ducâ al-Karavân, Adîb, Şacarat’al-Bu’s*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988.
- FORSTER**, Edward Morgan, *Roman Sanatı*, İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- GÖK**, Kemal, “Romantizm ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, (Aralık 2017), 41-72
- GÖRGÜN**, Hilal, “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/569.
- GÖRGÜN**, Hilal, “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/555 .
- GÖRGÜN**, Hilal, “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/573.
- HAFEZ**, Sabri, “Modern Arap Kısa Öyküsü I”, çev. Azmi Yüksel, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/9, (Bahar 2003), 78-96.
- HAKKI**, Yahya, *Fecr’ul- Kıssat’ıl Mısrıyye*, .Kahire: Mektebetu’s Sagafiyy’e, 1987.
- HAMDÎ** es-Sekkût, *Kâmûsi’l-Muhîti’l-Arabîyi’l-Hadîs*, Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2007.
- HARMANCI**, Hasan, “Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2021).

- HEYKEL**, Ahmet, *Tatavvur el- Adab el Hadis fi Mısır*, .Kahire: Dar’ul Maarif, 1994
- HEYKEL**, Muhammed Hüseyin, *Zeynep*, Kahire: Hindawi Vakfi Yayınları, 2012.
- HOURANİ**, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- İŞIKSAL**, Aslı, “Romantizm Türleri Ve Ülkelere Göre Ayrımı”, *Akademik Sanat Dergisi*, 13 (2021), 14-23.
- KARA**, Ömer Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, *The Black Sea Journal of Social Sciences*, 2/2 (2010).
- KARABELA**, Nevin – Ekşi, Feyzettin, “Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2015), 185-202.
- KARABULUT** Mustafa, “Yusuf Atılgan’ın Aylak Adam Romanında Anlatım Teknikleri”, *Turkish Studies*, 7/1, (Kış 2012), 1375-1387.
- KILLIOĞLU**, Mehmet Erkan, “1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu’ya Etkisi”, *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Güz 2021), 726-757.
- KUTLUER**, İlhan, “Pozitivizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/335-338.
- Marefa, “Yusuf es-Sibâ’î” Erişim 13.05.2022.
- MARSOT**, Afaf Lutfi es-Seyyid, *Egypt In The Reign of Muhammed Ali*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- MUHAMMED**, Rıdâ Es-Seyyîd El-‘Aşmâvî, *Ru’yetu’l-Mekân Fî-Rivâyât Yûsuf es-Sibâ’î*, Mensure: Mansura Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- MURAT**, Turgay, “Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 9/1, (2013), 159-173.
- NARLI**, Mehmet, “Otobiyograf, ve Roman - Otobiyografik Roman”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/1-I (Kış 2009), 901-909.
- NARLI**, Mehmet. “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/7 (2002), 91-106.
- ÖZDEMİR**, Ahmet, *Necîb El-Kılânî Ve Romancı Kişiliği*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

- SAĞDIÇ**, Gülyaşar, *Muhammed ‘Abdulhalîm ‘Abdullah Ve “Lakîta, Ba ‘De’l-Ğurûb, Şeceretu’l-Lablâb Ve Şemsu’l-Harîf” Romanlarının Çözümlemesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- SAKKUT**, Hamdi, *The Arabic Novel Bibliography and Critical Introduction*, çev. Roger Monroe, New York: The American University In Cairo Press, 2000.
- es-SİBÂ’Î**, Yusuf, *Arzu’n Nifâk*, Kahire: Mektebu’l-Hâncî, 1939.
- es-SİBÂ’Î**, Yusuf, *İnnî Râhile*, Kahire: Mektebu’l-Hâncî, 1950.
- es-SİBÂ’î**, Yusuf, *Ümmü Ratibe*, Kahire: Mektebu’l-Hâncî, 1951.
- SOMUNCUOĞLU**, Ecehan, “On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1, (Mart 2015), 103-120.
- <https://sozluk.gov.tr/>, Roman, .Erişim 29.05.2022.
- STARKEY**, Paul, *Modern Arabic Literature*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- ŞAHAN**, Zehra Gülay, *Modern Ürdün Romanında İbrahim Nasrallah’ın Yeri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- ŞA’LAN**, Doktor İbrahim Ahmed, *Mevsu’atu’l Emsal’i Şa’biyye-il Mısriyy’e 2. Bölüm*, Kahire: Daru’l Afak el-Arabiyy’e, 2002.
- eş-ŞÂRÛNÎ**, Yusuf, *er-Rivâ’iyyüne’s-Selâse; Necîb Mahfûz-Yûsuf es-Sibâ’î-Muhammed ‘Abdulhalîm Abdullah*, Kahire: Merkezi’l-Hadâreti’l-‘Arabiyye, 2004.
- ŞENGÛL**, Mehmet Bakır, “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11 (İlkbahar 2010), 528-538.
- eş-ŞEYYAL**, Cemaleddin, *Rifâ’a Râfi Tahtavî*, Kahire: Hindavi Vakfı Yayınları, 2020.
- TAHTAVÎ**, Rifâ’a Râfi, *Tahlisu’l- İbriz Fî Telhîs-i Bâriz ev el-Divân el-Nefîs bi Eyyân-ı Barîs*, çev. Cemil Çiftçi İstanbul: Ses Yayınları, 1992.
- TEKİN**, Mehmet, *Roman Sanatı I Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1991.
- TİMURTAŞ**, İsmail, *Yusuf Es-Sibâ’î’nin İsneta ‘Aşrate İmre’e Adlı Mecmuasındaki Hikâyelerde Kadın Sorunsalı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- TUNCER**, Burcu – Ummuhan, Fatima, “Molehiya (Corchorus olitorius L.) Tohumlarındaki Dormansi Probleminin Çözümüne Yönelik Araştırma”, *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 4/3 (2017), 268-374.
- TURSUN**, Harun, *Temel Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Karekök Dağıtım, 2011.
- UULU**, Aktoro İmarali, *Corcî Zeydân Ve Arûsu Fergâne Adlı Romanının İncelenmesi*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- ÜRÜN**, Ahmet Kâzım, *Çağdaş Mısır Romanında Necip Mahfuz Ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- ÜRÜN**, Ahmet Kâzım, *Modern Arap Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- ÜRÜN**, Ahmet Kazım, *Necip Mahfuz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.
- YILDIZ**, Ahmet, “Abdulvehhâb ‘Îsâvî’nin ed-Dîvânu’l-İsbatî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”, *NEÜ Press*, 51/1 (Yaz 2021), 66-95.
- YILDIZ**, Ahmet, “Murîd el-Berğûsî’nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 25/1 (Haziran 2021), 24-47.
- YÜCE**, Sefa, “Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 1/1 (Aralık 2016), 105-117.
- YÜCEL**, Aslıhan, Galdos’un *Dona Perfecta* ve *Mıserırcordıa* Eserlerinde Realizm, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- ZENGİN**, Erkan, “Mekân Kuramı Çerçevesinden Yade Kara’nın Eseri Selam Berlin”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (Haziran 2013), 289-298.
- ZOR**, Salih – Arslan, Adnan, “Modern Arap Romanı Araştırmalarına Dair Bir Öneri Çalışması”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2021), 155-180.